

Nummer 2 2024 • Årgång 61

SOCIOLOGISK FORSKNING

Tidskrift för Sveriges Sociologförbund
Journal of the Swedish Sociological Association

Sociologisk Forskning

Sociologisk Forskning har givits ut sedan 1964 och är en facktidskrift som publicerar vetenskapliga arbeten inom sociologins fält. Tidskriften riktar sig mot sociologer och andra grupper inom och utom akademien som intresserar sig för den empiriska, teoretiska och metodologiska utvecklingen inom sociologin och samhällsvetenskaperna. Tidskriften har ett särskilt fokus på svenska och nordiska samhällsförhållanden. I Sociologisk Forskning presenteras kontinuerligt resultat från pågående forskningsprojekt, recensioner av svensk och internationell sociologisk och samhällsvetenskaplig litteratur, debattinlägg samt andra bidrag av relevans för svensk sociologisk forskning. Tidskriften ges ut av Sveriges Sociologförbund med stöd av Vetenskapsrådet och kommer ut med 4 nummer om året.

Sociologisk Forskning publiceras med omedelbar öppen tillgång (open access) under Creative Commons-licensen CC BY-NC-ND 4.0. Tidskriften indexerats löpande i Web of Science, Scopus, DOAJ, Artikelsök, Social Science Premium Collection (inklusive Sociological Abstracts) och SocINDEX. Alla texter i Sociologisk Forskning från 1993 och framåt finns öppet tillgängliga på tidskriftens hemsida. Tidskriften finns också tillgänglig via textdatabasen JSTOR (inom paketet Arts & Sciences X).

Redaktörer & ansvarig utgivare

Redaktörer: Marcus Persson och Christian Ståhl

Ansvarig utgivare: Åsa Wettergren

Grafisk produktion: RPform, Köping

Tryck: Reklamtryckeriet, Köping

Prenumerationshantering: Nätverkstan, Göteborg

ISSN 0038-0342 (tryckt version)

e-ISSN 2002-066X (elektronisk version).

© Sveriges Sociologförbund och författarna

Adress

Sociologisk Forskning, Christian Ståhl

Linköpings universitet

Institutionen för beteendevetenskap och lärande

Avdelningen för pedagogik och sociologi

581 83 Linköping

sociologiskforskning@sverigessociologforbund.se

Webbadresser

Tidskriftens hemsida: www.sociologiskforskning.se

Facebook: www.facebook.com/SociologiskForskning/

Instagram: www.instagram.com/sociologiskforskning/

X: twitter.com/SociologiskF

LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/sociologisk-forskning/>

Redaktion

Marcus Persson, Christian Ståhl,

Maria Brandén, Jelmer Brüggemann,

Daniel Persson Thunqvist, Ida Seing,

Mattias Hellgren, Lisa Ferm,

Tina Lidström, Selcan Mutgan,

Laura Fürsich, Erik Rosenqvist,

Karin Edberg, Kajsa-Stina Benulic,

och Johanna Annerbäck

Redaktionsråd

Ylva Brännström Almqvist, Stockholms universitet

Patrik Aspers, University of St. Gallen, Schweiz

Alireza Behtoui, Södertörns högskola

Hannah Bradby, Uppsala universitet

Christofer Edling, Lunds universitet

Katrine Fangen, Universitetet i Oslo

Peter Hedström, Linköpings universitet

Mikael Hjerm, Umeå universitet

Tora Holmberg, Uppsala universitet

Kerstin Jacobsson, Göteborgs universitet

Bengt Larsson, Linnéuniversitetet

Christine Roman, Örebro universitet

Stefan Svallfors, Institutet för framtidsstudier

Östen Wahlbeck, Helsingfors universitet

Malin Åkerström, Lunds universitet

Sveriges Sociologförbund

Sveriges Sociologförbund är en fackligt och politiskt obunden intresseorganisation för socio-loger med syfte att främja sociologins vetenskapliga utveckling och praktiska tillämpning. Som medlem i Sociologförbundet får du bland annat nordiska sociologförbundets tidskrift *Acta Sociologica*, som utkommer fyra gånger per år, samt kan teckna en prenumeration på Sociologisk Forskning i tryckt form till reducerat pris.

Vill du bli medlem? Se Sociolog-förbundets hemsida www.sverigessociologforbund.se för information.

Sociologförbundets styrelse

Ordförande: Åsa Wettergren, Göteborgs universitet

Vice ordförande: Rikard Danell, Umeå universitet

Sekreterare: Josef Ginnerskov, Uppsala universitet

Kassör: Jonas Bååth, Sveriges Lantbruksuniversitet

Ordinarie ledamöter: Miia Bask, Uppsala universitet; Andreas Henriksson, Karlstads universitet;

Hernan Mondani, Umeå universitet; Magnus Persson, Linnéuniversitetet; Ylva Wallinder, Göteborgs universitet

Suppleanter: Lisa Flower, Lunds universitet; Lovisa Backman, Stockholms universitet

Innehåll

Redaktörerna har ordet: Sociologiska grundvärderingar	141
<i>Christian Ståhl och Marcus Persson</i>	
”Varje timme i bassängen räknas”	145
<i>Erik Hansson</i>	
Inkluderingens banor	171
<i>Magnus, Dahlstedt, Sabine Gruber och Maria Rydell</i>	
And now everything is supposed to be normal again – just like that?!	193
<i>Anna Nørholm Lundin</i>	
Från förälskelse till beständig kärlek	215
<i>Fredrik Sandberg</i>	
Recensioner.	233
Bo Bengtsson och Martin Grander. <i>Bostadsfrågan som politik och intresse-kamp</i> Egalité 2023 Recension av <i>Ylva Wallinder</i> .	
Michael Tählin. <i>A Research agenda for Skills and Inequality</i> Edward Elgar Publishing 2023 Recension av <i>Johanna Köpsén</i> .	
LaTonya J. Trotter. <i>More than medicine: Nurse practitioners and the problems they solve for patients, health care organizations, and the state</i> Cornell University Press, 2020 Recension av <i>Jecinta Okumu</i> .	
Sociologförbundet har ordet: Sociologins samtid och framtid, en personlig betraktelse.	243

Sociologiska grundvärderingar

SOCIOLOGIN ÄR EN bred kyrka. Sedan disciplinens framväxt och dess dåvarande fokus på att förstå samhället ur ett makroperspektiv har den hundrafemtio år senare kommit att syssla med de flesta frågor som kan ställas om samhället och människorna i det.

Uttrycket ”bred kyrka” kan säga något om både spännvidden i uppfattningar och intressen och en grundläggande *tro*. I sociologins fall handlar denna tro, oavsett inriktning, om att vi kan skapa kunskap om människornas samhällsliv och att vi kan förenas i den ambitionen. Sociologins samhällsförbättrande ambition återfinns redan i Auguste Comtes texter och i den sekulära tro – mänsklighetens religion – som han ville att sociologer skulle förkunna enligt mottot ”Kärlek som princip, ordning som grunden, framsteg som målet” (Becker 2022:46).

Få kanske ser sociologin som ett religiöst kall i dag, men någon form av kollektiv upp-rymdhet, för att tala med Durkheim, kan nog skapas genom den sociologiska praktiken. Och många sociologer har haft disciplinens texter att tacka för sin egen självkänedom och sitt perspektiv på världen, så nog har sociologin också en existentiell dimension.

I den breda kyrkan sociologi finns det mycket som förenar. Men kyrkan rymmer förstås också konflikter, motstridiga åsikter och fältstrider. Perspektiven skiftar, och med dem vilka grupper som ska ges en röst, hur vi ska förhålla oss till koloniala och patriarkala strukturer eller hur samhället bör organiseras. Eftersom sociologin till sin natur är kritisk så är den också självkritisk, och den skakas om när nya traditioner bryter in och kritiserar de paradigmer som etablerats som starka.

Varje vetenskaplig disciplin har dock sin grund i något slags idé om verkligheten. Medicinen har sina etiska principer som bygger på värnandet av autonomi och en ambition att göra gott. Inom sociologin finns motsvarande idéer om att samhället behöver granskas utifrån den svagares perspektiv, att maktordningar som skadar människor behöver kritiseras. Sociologin handlar om människan i samhället och samhället i människan, skrev Peter Berger (1963). Och precis som medicinen har ett patos, så utgår sociologin ifrån grundhållningen att människors liv, hälsa, autonomi och värdighet måste respekteras. Sociologens grundvärderingar är en utopisk kompass att navigera efter som får oss att ställa vissa frågor snarare än andra.

Oavsett sociologisk inriktning finns återkommande grundfrågor som går att utläsa i nästan varje text: samspel mellan individ och struktur, konsensus och konflikt, makt och motstånd. Det finns också en rad drag som förenar många sociologiska studier och som sammanhänger med disciplinens uppmärksamhetsspann och grundläggande värderingar. Vi intresserar oss gärna för samhällsproblem på så vis att rådande ordningar anses få konsekvenser som slår olika för olika samhällsgrupper.

I detta nummer exemplifieras dessa grundfrågor på olika sätt i de fyra forskningsartiklarna. I Erik Hanssons artikel "Varje timme i bassängen räknas: Ett tidsrumsligt perspektiv på idrottslärares erfarenheter av simundervisning i grundskolor" riktas blicken mot grundskolelärares förutsättningar att erbjuda sina elever simundervisning. I sociologisk anda handlar det inte enbart om att undersöka lärares arbete med att träna elevers fysiska simkunskap, utan också om den underliggande frågan om social rättvisa. Simundervisning kräver mer tid, resurser och särskild samordning av lärare än den mesta annan undervisning. I Hanssons artikel undersöks lärares möjligheter att erbjuda denna resurskrävande undervisning i relation till socioekonomiska, geografiska och politiska aspekter såväl som i relation till frågor om etnicitet och makt. Simbasängen blir till en symbol för hela samhället – vilka ges och vilka förnekas tillträde.

Magnus Dahlstedt, Sabine Gruber och Maria Rydell har skrivit artikeln "Inkluderings banor: En longitudinell studie av skyddsökande människors levda erfarenheter i migrationens Sverige". Genom återkommande intervjuer med skyddsökande som kom till Sverige 2014 och 2015 undersöker författarna hur deltagarna orienteras i en ny tillvaro och hur deras meningsskapande förändras över tid. Att vilja lära sig svenska och att få ett arbete är tydliga teman, men vägen dit är svårframkomlig och kantad av hinder. Något som försvårar är att de sociala rum och de svensktalande kontakter som deltagarna har tillträde till är förhållandevis få. Deltagarnas erfarenheter understryker därför betydelsen av de inkluderande sociala rum som studieförbundens verksamheter erbjuder – de blir en plats där den som är ny i landet kan bli sedd och hörd. I denna artikel synliggör författarna individens levda ansträngningar och skapade strategier i strävan att nå erkännande och delaktighet i samhället och skapa en bättre framtid.

Sociologin intresserar sig också för roll- och identitetsfrågor, vilket Anna Nørholm Lundins artikel om musikers karriärer efter covid-19-pandemin kan ses som exempel på. I artikeln "And now everything is supposed to be normal again – just like that?! Mixed emotions and negotiations of careers and performer identities after the pandemic" intervjuar Nørholm Lundin frilansmusiker om deras svårigheter att överleva som professionella musiker, men också om deras vilja att framhärda i sin självuppfattning och identitet som "musiker". Den liberala svenska strategin under pandemin är i dag världskänd. Strängare var restriktionerna inom kultursektorn, som bibehöll många inskränkningar – till exempel begränsat publikantal med minst två meters avstånd i lokalen – långt efter det att resten av samhället börjat återgå till det "normala". Utifrån en emotionssociologisk ansats behandlar denna artikel viktiga frågor om kris, utveckling och identitet som svenska frilansmusiker har tvingats ställa och hantera.

Även det inre livet och dess samspel med det sociala återkommer i disciplinen, här exemplifierat genom Fredrik Sandbergs essä om beständig kärlek utifrån Erich Fromm. I denna essä diskuteras Fromms undersökning om övergången från den hastiga och intensiva förälskelsen till den varaktiga kärleken i en stabil relation. Sandberg trycker särskilt på tillit som nyckeln till en sådan övergång och tar avstamp i Karl Ove Knausgårds romansvit *Min kamp*. Den kärlekens konst som Fromm beskriver är en arbetsam process som kräver engagemang och uppmärksamhet, och det är först i denna bestående fas, menar Sandberg, som tilliten blir central – i förälskelsen är tillit sekundärt, ja

närmast ointressant. Tillit är ett sociologiskt grundbegrepp som återkommer hos flera teoretiker – Sandberg hänvisar till Giddens och Luhmann – och det som i slutändan knyter oss samman med andra människor och världen på ett meningsfullt sätt.

Rättvisa, inkludering, identitet, tillit. Här finns något slags sociologiska grundvärderingar som fäster uppmärksamheten på det mänskliga, det medmänskliga, det solidariska och det sociala. I sociologins återkommande fokus på tillkortakommanden inom dessa områden finns en ofta både underförstådd och uttalad samhällskritik som drivs av en underliggande moralisk uppfattning som tar ställning emot egoism, maktmissbruk och systemiskt våld.

Numret innehåller också tre recensioner av nya böcker. Det är Ylva Wallinders läsning av Bo Bengtssons och Martin Granders bok *Bostadsfrågan som politik och intressekamp*; Johanna Köpséns recension av *A Research agenda for Skills and Inequality* författad av Michael Tählin; samt Jecinta Okumus läsning av LaTonya Trotters bok *More than medicine: Nurse practitioners and the problems they solve for patients, health care organizations, and the state*.

Vi önskar trevlig läsning!

Christian Ståhl och Marcus Persson
Redaktörer för Sociologisk Forskning

Referenser

- Becker, P. (2022) ”Auguste Comte – positiv sociolog”, 35–50, i L. Eklund & B. Isenberg (red) *Sociologins klassiker. Upptäckter och återupptäckter*. Lund: Studentlitteratur
- Berger, P. (1963) *Invitation to sociology: A humanistic perspective*. New York: Anchor Books.

”Varje timme i bassängen räknas”

Ett tidsrumsligt perspektiv på idrottslärares erfarenheter av simundervisning i grundskolor

“Every hour in the pool counts” A temporal-spatial perspective on physical education teachers’ experiences of swimming lessons in Swedish primary schools

In Sweden, in order to obtain a grade in physical education, a primary school pupil must demonstrate swimming ability to their teacher – which is defined as being able to swim 200 meters (including 50 meters backstroke). According to the law, the school must also conduct swimming lessons. In a qualitative survey study with 111 teachers in primary schools across the country, a clear inequality emerges regarding their prerequisites for conducting swimming lessons. A time-geographical perspective illustrates how swimming lessons are a unique type of teaching project that tends to require more time, resources, and coordination than other school subjects. Pupils with a non-Euro-American background and a poorer socio-economic background seem to be overrepresented when it comes to the need for school swimming lessons. The uneven distribution of such students between schools, geographical distance to the nearest pool, or the pool’s capacity affects the conditions as well as the school’s (and the municipality’s) financial priorities and/or resources. These factors constitute different types of capacity, coupling and control restrictions in the allocation of teaching time.

Keywords: swimming ability, swimming teaching, time geography, power-geometry, racialization

I SVERIGE KRÄVS i praktiken behörighet till nationella gymnasieprogram för att komma in på den formella arbetsmarknaden och därigenom åtnjuta ett fullvärdigt socialt medborgarskap. Ändå avslutade runt 15 procent av de svenska eleverna sin grundskoleutbildning utan fullständiga betyg våren 2023 (Skolverket 2023). Året dessförinnan trädde nya bestämmelser i kraft om betygsättning i svensk grundskola, vars syfte till viss del kan anses vara att möjliggöra fler godkända elever. Kravgränserna för betygen D–A blev lösare för att läraren ska ”få större möjligheter att göra en sammantagen bedömning” (Skolverket 2022d) och enskilda kunskapsmoment ska inte kunna dra ned hela betyget. Ett kunskapsmoment som emellertid inte förändrades i detta avseende var kravet från 2011 på uppvisad simkunnighet (200 meter varav 50 på rygg) för betyg i idrott.¹ Medan Betygsutredningen (2020:75) rekommenderade betygsättning utifrån mer kompensatoriska och holistiska modeller i allmänhet, verkar simning utgöra ett undantag. I det enda sammanhang som simning nämns i det över

1 Detta har bekräftats av Skolverkets upplysningstjänst per mail den 16 juni 2022.

700 sidor långa slutbetänkandet står att läsa: ”Om man till exempel menar att det finns aspekter som man inte kan tolerera en låg kvalitet i kan dessa bedömas utifrån en konjunktiv modell. Det kan gälla sådant som säkerhet i yrkesämnen eller att simma i ämnet idrott och hälsa.”

Eftersom de nya bestämmelserna för flera ämnen kan förstås som ett slags återgång till det mer dynamiska betygsättningsförfarandet som gällde före implementeringen av den nya skollagen (SFS 2010:800), avviker fasthållandet vid simkunnighet. För den senaste skollagen har nämligen simkunnighet aldrig fungerat som ett obligatoriskt *betygsgrundande* krav i svensk grundskoleutbildningshistoria. Det har visserligen länge klargjorts att skolan har ett ansvar för att lära ut simkunnighet och att alla elever ska lära sig att simma, men det har inte tidigare utgjort ett ovillkorligt krav för betyg. Inte heller har det tidigare varit klargjort vad simkunnighet egentligen innebär. I och med att simkunnighet definierades som förmågan att simma 200 meter varav 50 meter på rygg, blev detta kunskapskrav betygsättningsmässigt unikt eftersom det är statuerat som ett kvantifierbart kriterium i antal meter. Då det år 2007 förtydligades att uppvisad simkunnighet utifrån denna definition skulle kontrolleras under årskurs 6, blev dessa kriterier, genom den nya skollagen från 2011, obligatoriska för att över huvud taget erhålla ett betyg. Simkunnighet som villkor för betyg i idrottsämnet förefaller också ovanligt ur ett internationellt perspektiv.² Utifrån målet att motverka det stigande antalet elever som inte får fullvärdiga grundskolebetyg är det inte överilrat att anta att ett betyg i idrott och hälsa kan vara lättare att uppnå än betyg i andra skolämnen för de elever som har svårt med läsande, skrivande och räkning.

Att det unika simkunnighetskravet vidmakthålls kan förklaras av att simkunnighet är en livsviktig kunskap. Frågan för den här artikeln är emellertid hur skolornas *materiella förutsättningar* ser ut för att kunna bedriva och bedöma simkunnighet så som den statueras i lagen. Simundervisning skiljer sig materiellt sett avsevärt från andra typer av pedagogik och lärande: den måste bedrivas i vatten. Därför kräver undervisningen att lärare och elever har en relativt regelbunden tillgänglighet till en bassäng och en mängd *tid* till godo: tid i fråga om såväl transport, regelbundenhet och planering som faktisk undervisningstid.

Syftet med denna artikel är att presentera, problematisera och analysera resultatet av en kvalitativ enkätstudie bedriven mellan januari och mars 2022 i vilken 111 lärare i grundskolor med ansvar för simundervisning (närapå uteslutande idrottslärare) deltog. Dess resultat kan förstås som ett komplement och en kvalitativ analytisk fördjupning av resultaten från Skolverkets (2022b) enkätstudie riktad till lärare i idrott och hälsa i årskurs 6, som ger en nationell bild av simkunnigheten skolåret 2021/22 (med det tiodubbla antalet respondenter samt med information om skolors huvudmän, andel elever från hushåll med eftergymnasial utbildning och andel nyinvandrade). Skolverkets rapport är en uppföljning av tidigare studier genomförda 2010 och 2014 och visar att simkunnigheten ska ha minskat något sedan 2014 – från 95 till 93 procent – samt att skolan inte lyckas ”kompensera för elevernas olika förutsättningar”:

2 I mina efterforskningar har jag inte funnit något annat nationellt exempel.

På skolor med en lägre andel elever som har vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning är det en lägre andel elever som bedöms klara kunskapskravet gällande simning och hantering av nödsituationer vid vatten. Även på skolor med en högre andel nyinvandrade elever är andelen som bedöms klara dessa delar av kunskapskravet lägre än på skolor med lägre andel nyinvandrade elever. [...] Omkring sju av tio lärare svarar att de under läsåret 2021/22 har haft utmaningar när det gäller elevers frånvaro från simundervisningen, tillgången till tider i simhall, eller möjligheten att erbjuda extra simundervisning för de elever som behöver det. Enligt lärarnas bedömning fanns utmaningarna även innan pandemin. (Skolverket 2022b:5)

Tidigare studier har framfört att det världsunika svenska skolsystemet tenderar att förstärka ojämlika förutsättningar mellan hushåll och landsändar samt försvaga skolans kompensatoriska uppdrag (Utredningen om en mer likvärdig skola 2020; Kornhall m.fl. 2022). I detta sammanhang är simundervisningens unika villkor intressanta ur ett utbildningssociologiskt perspektiv (Bourdieu & Passeron 2008; Börjesson 2016) som tar fasta på hur sociokulturell och samhällelig ojämlikhet produceras och reproduceras genom utbildningssystemet. Föreliggande artikel tar fasta på de *tidsgeografiska* (Hägerstrand 1970; Ellegård 2018) problem simundervisning innebär för lärare och elever. Varje skola har olika geografiska avstånd till närmaste tillgängliga bassäng, och tiden det tar att överbrygga dessa avstånd minskas eller förlängs beroende på vilka resurser man förfogar över. Artikeln visar att dessa resurser och förutsättningar är radikalt olika för skolor över landet. I Skolverkets rapport framkommer också att:

Ungefär hälften av lärarna bedömer att det finns en utmaning när det gäller elevernas möjlighet att ta sig till och från simhallen, och en ungefär lika stor andel bedömer att kostnader är en utmaning, exempelvis för transport, inträde i simhall eller vikarier. [...] [N]ågra [berättar] att den simhall som tidigare använts har lagts ned, med längre avstånd till närmsta simhall som följd. Vissa lärare beskriver transporterna som tidskrävande (både vad gäller restid och planering) och kostsamma för skolan. [Det] kan även handla om att det är svårt att få tillgång till tider i simhallen eller att byta tid. Närheten till simhallen och tillgången till tider är något som har tagits upp som en utmaning även i den tidigare uppföljningen från 2014. (Skolverket 2022b:16)

Enligt skollagen ska simundervisning anordnas inom ämnet idrott och hälsa från låg- till högstadiet (eller motsvarande). Skolans skyldighet att anordna simundervisning gör att skolan varken kan överlåta ansvaret att lära barn simma på vårdnadshavare eller frånsäga sig sitt tillsynsansvar under simundervisningstiden. Idrottsläraren ska bedöma elevens simkunnskap och ansvara för planeringen av undervisningen, även om skolan kan samarbeta med personal knuten till en simhall. Eleven har även rätt ”till särskilt stöd” om ”extra anpassningar” inte räcker till för en elev som inte når (eller riskerar att inte nå) kunskapsmålet (Skolverket 2022c). Emellertid föreligger en påtaglig otydlighet

kring hur undervisningen ska utformas, även i fråga om hur mycket tid den skall kunna ta från undervisningstiden i idrott och hälsa – detta är upp till varje skolas ledning och/eller idrottslärare att lösa själva:

Det är inte reglerat exakt hur många undervisningstimmar som skolan ska avsätta för simundervisning. Simning ingår i undervisningstiden för idrott och hälsa. Skolan måste organisera simundervisningen så att läraren hinner behandla allt centralt innehåll i kursplanen, och så att eleverna ges förutsättningar att klara kunskapskraven. I och med att timplanerna för grundskolan och motsvarande skolformer är stadiindelade är det skolan som väljer hur simundervisningen ska förläggas inom respektive stadium. (Skolverket 2022a)

Att statuerade krav på antal undervisningstimmar saknas kan tolkas som en möjlighet att kontextanpassa efter den enskilda skolans förutsättningar. Som emellertid framkommer i resultaten öppnar avsaknaden av innehållskrav för en ”oreglerad” situation som inte underlättar det kompensatoriska uppdraget.

Metod

Denna undersökning är ett pilotprojekt med en explorativ och induktiv ansats att framställa allmän kvalitativ kunskap om grundskolidrottslärares situation, upplevelse och hantering av simkunnighetsmomentet. Därför har det inte eftersträvat statistisk signifikans eller stark reliabilitet gällande grundskolidrottslärare som total nationell population. Det har inte heller gjorts någon avgränsning mellan skoldriftsformer, eftersom jag har önskat ett så brett urval som möjligt. För att förstå lärares erfarenheter av att ansvara för simkunnighet – däri inbegripet undervisning, planering och betygsättning – utformade jag ett kvalitativt inspirerat frågebatteri. För fördjupningens skull uteslöts det närliggande kunskapsmomentet gällande hantering av nödsituationer vid vatten. Eftersom simundervisning bedrivs från lågstadiet och uppåt avgränsades studien inte till enbart de lärare som sätter slutbetyget. Ett misstag var emellertid att inte be respondenterna att uppge vilka årskurser de arbetar med – då hade det varit lättare att skönja skillnader i insatser för låg-, mellan- och högstadium.

För att skaffa mig ett så nationellt täckande underlag som möjligt utförde jag studien som en webbaserad kvalitativ enkät utformad genom det digitala enkätverktyget *SenseMaker* (The Cynefin Company 2023). Enkätlänken skickades ut till alla mailadresser Skolverket erhåller i sin kartläggning av Sveriges grundskolor. Över 3 000 mail skickades ut, och till slut deltog 111 respondenter.³ Ett fåtal av de svarande var

3 Då undersökningen ursprungligen var tänkt som en jämförande studie av villkoren i svenska och norska skolor skickades en norsk version av studien ut till alla norska grundskolor på liknande sätt. Bara 16 svar inkom, varför jämförelsen uteblev. Den låga svarsfrekvensen kan möjligtvis bero på att simkunnighet inte är ett obligatoriskt betygsgrundande krav i Norge, varför momentet inte väcker samma engagemang som hos svenska idrottslärare. I övrigt framkom en övergripande lägesbeskrivning som liknade det svenska materialet gällande undervisningsförutsättningarna.

inte idrottslärare utan simlärare anställda av kommunen eller skolan – detta gällde främst lågstadieundervisning. Svartsinsamlingen kunde inte pågå längre än två månader på grund av tidsbegränsad licens för enkätverktyget, vilket med stor sannolikhet har påverkat responsfrekvensen. Två månader är inte bara en kort svarstid för alla studier av det här slaget – de två månaderna inföll dessutom mellan januari och mars 2022, vilket sammanföll med den fjärde vågen av covid-19-pandemin. Å andra sidan skickade samtliga deltagare in sina svar inom bara några veckor efter utskicket, vilket *kan* indikera att antalet deltagare inte hade ändrats nämnvärt med ytterligare några veckors svarstid. Eftersom maillistan inte innehöll adresser till enskilda lärare utan till skolorna som sådana, krävdes att varje mottagare vidarebefordrade mailet till berörda lärare. Vidare var många av e-postadresserna inaktiva, ofullständiga eller tillhörande före detta rektorer. Av de skolor som med vändande post avböjde medverkan uppgav hälften covid-19-pandemins inverkan på undervisningssituationen som skäl, medan den andra hälften (uteslutande friskolor) inte uppgav något skäl.

SenseMaker är designat som ett etnografiskt enkätverktyg, företrädesvis använt för att förbättra beslutsfattande i företag och organisationer. Verktyget är lämpligt om man vill inhämta kvalitativa uppfattningar, upplevelser eller erfarenheter hos en viss population, men mindre lämpligt om man är ute efter att samla in statistiskgrundande uppgifter. Det etnografiska momentet består av att användaren samlar in ”mikronarrativ” från sina respondenter (The Cynefin Company 2023) som det efterföljande frågebatteriet ska fördjupa och göra inbördes jämförbara. Frågorna kan utformas med öppna svarsalternativ (med svarsruta för egen text) eller med fasta svarsalternativ (två eller flera). Svar kan också vara graderade inställningar: respondenten placerar en markör antingen mellan två extremer som på Likert-skalan men utan numrering (se Figur 1) eller mellan tre alternativ i en triangelform (se Figur 2). För de graderade frågorna kan respondenten frivilligt vidareutveckla sitt svar i en textruta.

Den första frågans svar fungerade som respondentens mikronarrativ: ”Om din bästa vän skulle ansöka om att börja arbeta som idrottslärare på din skola, vad skulle du berätta för hen om hur din skola hanterar simundervisning och utvärdering av simkunnighet? Förvänta dig att din vän vill förbereda sig för vad som kan komma att bli utmaningar.” Valet att föreställa sig en bästa vän hade syftet att bjuda in till ett mer personligt och frispråkigt svar. Den andra öppna frågan var: ”Vad verkar vara den främsta orsaken till att elever inte klarar simningsmomentet i idrottsundervisningen?” Därefter följde graderingsfrågor i trianglar gällande vad som uppfattades som främsta orsaken till bristande simkunnighet (kön–fysisk förmåga–bakgrund) och vilken aktör som ”problemet med simkunnighet ligger främst på” (min skola–kommunen/staten–eleven/föräldrarna). Övriga graderingsfrågor utgjorde pseudo-Likert-skolor och handlade om hur väl simkunnighetsmomentet fungerar, vad elevernas generella attityd verkar vara, huruvida simkunnighet är under- eller överprioriterat i jämförelse med andra obligatoriska moment i idrottsundervisningen⁴ och huruvida könsblan-

4 Denna fråga borde ha formulerats bättre, eftersom enkätsvaren visade på olika värderingar av motsatsparet och tolkningar om *för vem* det var över- eller underprioriterat.

dad simundervisning har visat sig vara problematiskt. Den sista frågan togs med på grund av förförståelsen att det nationella samtalet om simning fäster stor vikt vid dikotomin svenskar–invandrare och på senare år kretsat mycket kring diskussioner om separata kvinnotider i simhallar av religiöst-kulturella skäl (Johansson 2011). Ett antal frågor med textruta och flersvarsalternativ syftade till att få fram mer konkreta uppskattningar i siffror eller procent om hur många elever per klass som har haft oroväckande svårigheter med simningen eller inte har fått ett betyg på grund av simprovet. Dessa frågor ställdes inte för någon standardiserad jämförelse skull, utan för att få en övergripande inblick i hur situationen framstår för den enskilde läraren. Slutligen ställdes kontrollfrågor med flersvarsalternativ rörandes respondentens ålder, kön, tid som idrottslärare, skolform, skolans urbaniseringsgrad och avstånd till närmast tillgängliga simhall. Allra sist fick respondenten möjlighet att skriva en reflektion om hur simundervisningen skulle kunna förbättras.

När alla enkäter var insamlade sammanställdes de olika graderings- och alternativsvaren i olika typer av diagram och tabeller genom enkätprogrammet. De skriftliga svaren undersöktes med sikte på att identifiera återkommande teman, som sedan systematiserades i olika dokument som gav överblick över temans olika beståndsdelar i trender och undantag.

Av de 111 respondenterna var 60 kvinnor, 48 män och övriga av okänd könstillhörighet. 67 personer var mellan 36 och 55 år gamla, medan 30 var yngre och 13 äldre. Över hälften hade arbetat som idrottslärare i cirka 11–30 år. Populationen inkluderade lärare från 20 av 21 regioner (alla utom Gotland) – 48 skolor låg i de tre storstadsregionerna (med det högsta antalet 20 i Stockholm), medan fyra regioner representerades av två skolor och ytterligare fyra av endast en. Respondenterna fick välja mellan sex alternativ gällande urbaniseringsgrad i det område skolan låg: storstad i centrum (12 stycken) eller förort (20), mellanstor tätort i centrum (23) eller förort (14), by/min-dre ort (36) eller landsbygd (5). De fick också göra en personlig bedömning av det geografiska avståndet till skolans närmast tillgängliga simhall: på kort avgångsstånd (24), acceptabelt gångavstånd (25), långt gångavstånd (13), inom ett rimligt (41) eller orimligt (7) kollektivtrafikavstånd.

I resultatdelen har jag valt att lyfta fram respondenternas egna ord av det skälet att idrottslärare utgör en grupp som sällan kommer till tals oförmedlade som en kollektiv röst. Resultatet presenteras i tre huvudavsnitt – elevens situation, lärarens situation och respondenternas förslag på åtgärder – med löpande citat genom de huvudsakliga teman jag har identifierat. Gällande elevens situation är teman elevers bakgrund, elever med utom-euroamerikanskt påbrå, elevers ångestmoment och föräldrars ansvar. I fråga om lärarnas situation identifierade jag tre huvudteman: elevunderlag och pedagogiska förutsättningar, transportförutsättningar samt skolans och kommunens resurser och prioriteringar. Vissa teman, som transportfrågan, är en följd av de frågor jag ställde. Andra, som simprovets avskräckande funktion, har identifierats i genomläsningen av samtliga svar. Det rör sig om återkommande problem eller situationer som tillräckligt många respondenter tog upp för att de skulle kunna identifieras som något strukturellt.

Även valen av teorierna om tidsgeografi och maktgeometri uppstod induktivt när jag sökte begripliggöra dessa teman sammantagna till en helhet.

Ett tidsgeografiskt perspektiv på ett utbildningssociologiskt problem

Denna studie tar sig an ett i grunden utbildningssociologiskt problem (Börjesson 2016): hur ett specifikt kunskapskrav för grundskoleutbildningen implementeras i praktiken och vad detta får för sociala konsekvenser för olika sociala grupper. Att simkunnighet som kunskapskrav avgör ett helt betyg gör att simkunnigheten fungerar som ett slags kulturellt kapital, vilket ska komma alla elever till del, såväl som en utslagningsmekanism som reproducerar social, kulturell och ekonomisk ojämlikhet (Bourdieu 1993:264, 296). Samtidigt framkommer av enkätsvaren hur detta specifika utbildningssociologiska problem har särskilda beröringspunkter med ett problemkomplex kring tidsdisponering och geografiska avstånd: simundervisning kan bara ske i en särskild vattenmiljö, vilken inte brukar ligga i/vid skolbyggnaden, varför det krävs transporttid till och från denna plats. Medan det finns en lång tradition av tids-sociologiska studier (Becker 1965; Zerubavel 1982; Fuehrer 2010; Rosa 2014; Šubr 2021), rör detta studieobjekt mer frågan om den sociala relationen mellan tid och rum. Därför har jag valt att anamma den kulturgeografiska *tidsgeografien* som min huvudsakliga teori – en teori som har påverkat (tids-)sociologisk teoribildning (Fuehrer 2010), kanske tydligast Giddens (1985) struktureringsteori. Att vi för den skull inte lämnar sociologins domäner kan styrkas av Bourdieus uppfattning att en ”fullständig” (kultur)sociologisk förklaring av sociokulturella skillnader kräver studium av grupperns chanser att komma i åtnjutande av knappa tillgångar inte bara i det sociala utan också i det *geografiska* rummet:

Det är en relation som kan mätas i termer av genomsnittligt avstånd till tillgångarna eller resurserna, eller genomsnittlig förflyttningstid – vilket berör tillgången till enskilda eller kollektiva transportmedel. Med andra ord: en gruppens verkliga sociala avstånd till vissa tillgångar måste innefatta det geografiska avståndet. Det geografiska avståndet är i sin tur beroende av hur gruppen är fördelad i rummet [...] (Bourdieu 1993:283).

”Tidsgeografi” myntades av Torsten Hägerstrand (1970, 1985) och utgår från ett par föräddiska självklarheter: All aktivitet äger alltid rum någonstans och tar viss tid i anspråk; en individ är en ändlig varelse vars fysiska kropp bara kan befinna sig på en plats åt gången; samtidigt är individens olika aktiviteter bundna till olika platser och olika tidsramar. Enligt Giddens (1985:269, min översättning) handlar tidsgeografi om ”de infrastrukturella begränsningar som formar vardagslivets rutiner, och delar med struktureringsteorin betoningen på dagliga aktiviteters praktiska karaktär för konstituerandet av socialt handlande i sammanhang där individer är i samvaro med varandra.” Medan tidsgeografiska studier företrädesvis innebär kvantitativa spatials

studier som främst studerar mobilitetsmönster genom diagrammatiska framställningar (Ellegård 2018), finns också möjligheten att anamma ett tidsgeografiskt perspektiv för kvalitativa studier (Strandin Pers, Lagerqvist & Björklund 2022).

Tidsgeografin förstår rummet för aktiviteter som ett *tidrum*: ett fyrdimensionellt rum vari tid är den fjärde dimensionen (Hägerstrand 1970). En sådan rumsförståelse framhäver hur jordskorpan kryllar av tids- och rumsbaserade – tidsrumsliga – processer. Den sorts tid som är relevant för tidsgeografin är den tid det tar att förverkliga ett *projekt*. Ett projekt är en målinriktad tidsrumslig verksamhet – det äger rum någonstans under en viss tid med ett visst syfte. Dessa syften kan vara konkreta och omedelbara (som att sova) eller abstrakta och framåtblickande (som att säkerställa sitt framtida välbefinnande). Projekt kan vara individuella eller kollektiva, vilka ofta kan sammanfalla – som när ett företags organisatoriska projekt att producera någonting sammanfaller med en anställds personliga projekt att få ett drägligt liv genom en inkomst (Ellegård 2018:41–44).

Det huvudsakliga projektet för denna studie är att hålla simundervisning för grundskoleelever – vilket sammanfaller med elevers lärandeprojekt att lära sig simma. Undervisningsprojektet handlar om att samordna ett flertal rumsliga komponenter *som påverkar både lärare och elever*: avståndet mellan skola och bassäng, transportmöjligheterna för att avverka detta avstånd, den tid som finns till godo för både transport till och från bassäng och undervisningstillfället som sådant. Denna tid inbegriper sådana begränsningar som tidsspannet under vilket bassängen i fråga är öppen för skolor, liksom den undervisningstid som idrottsläraren och eleverna har att disponera inom/ utom skoldagens tidsram.

Projektet illustrerar hur tidrummet således är ändligt; olika viljor, intressen och kapaciteter innebär att projekt tar plats i tidrummet på andra (potentiella) projekts bekostnad. I samhället tar denna konkurrens sig uttryck inte bara i att olika människor har olika förutsättningar att budgetera sin tid, mobilitet och aktivitet i rummet, utan också i att vissa projekt sanktioneras så att de blir *dominanta* över andra (Hägerstrand 1985). Vissa projekt måste, moraliskt och/eller juridiskt sett, föregå andra – som att barn måste gå i skolan. För tidsgeografin är det därför av intresse att inte bara studera faktiska tidsrumsliga skeenden, utan även de tidsrumsliga förutsättningar och begränsningar som möjliggör vissa projekt och omöjliggör andra. I förlängningen handlar det om hur människors intentioner kolliderar med deras materiella värld och hur de handlar utifrån detta (Ellegård 2018:41). Tidsgeografi analyserar därför *restriktioner* i tidrummet. Dessa grupperas som kopplings-, kapacitets-, och styrningsrestriktioner (Hägerstrand 1970:18–33). *Kopplingsrestriktioner* handlar om förutsättningarna för samordning av projekt; möjligheterna för att vissa individer, redskap och ting finns på en viss plats under en viss tidsperiod. *Kapacitetsrestriktioner* rör gränserna för individers, redskaps och tings förmåga att förflyttas i en tidsrumslig situation: från människans grundläggande behov av sömn och föda och den specifika individens funktionsvariationer till hens privatekonomi och vilka transportmedel hen har att tillgå – samt dessas konkreta skick. Slutligen handlar *styrningsrestriktioner* om ”de tidsgeografiska aspekterna på maktutövning” (Hägerstrand 1970:25): vem äger/kontrollerar tomten,

byggnaden eller territoriet i fråga; hur styrs och regleras tillträde till området; hur styrs och kontrolleras individers tidsanvändning (inklusive deras arbetstider och för dem nödvändiga inrättningars öppettider); hur blir vissa projekt dominerande på andras bekostnad?

I verkligheten är det omöjligt att kliniskt skilja restriktionsgrupperna åt som ömsesidigt uteslutande. Till exempel kan en simhalls öppettider förstås som antingen en kopplingsrestriktion eller en styrningsrestriktion beroende på vems aktörskap vi fokuserar på: öppettiderna utgör en kopplingsrestriktion för besökaren samtidigt som de är en styrningsrestriktion därigenom att de har beslutats av någon. På samma sätt kan en skolbudget som inte finansierar simundervisning förstås som en kapacitetsrestriktion för skolledningens del eller som en styrningsrestriktion för lärarens del. Därför bör restriktionskategorierna tillämpas med ett *relationellt* förhållningssätt som tar fasta på restriktionernas mångtydighet. Som Giddens (1985:270–71) påpekar tenderar Hägerstrands analys att reproducera en statisk dikotomi mellan struktur och aktör (varigenom mänsklig handling inte verkar kunna förändra strukturen) samtidigt som tidsgeografin saknar en stark teori om maktutövning. Därför kan restriktionskategorierna med fördel läsas genom ett komplimenterande geografiskt begrepp, nämligen ”maktgeometri” (*power-geometry*). Kulturgeografen Doreen Massey (2018), som utvecklade rumsteori i sociologen Henri Lefebvres (1991) efterföljd, introducerade detta begrepp för att belysa hur individer med olika sociala villkor innehar olika mycket makt över sin (och andras) rörelsefrihet i relation till samhälleliga flöden och transportsammankopplingar. Av vikt är hur vissas egenmakt till rörlighet (eller stillastående) möjliggörs på andras bekostnad beroende på resursfördelning (Massey 2018:152–53).

Även om föreliggande studie inte direkt berör frågor om ”makt” kan maktgeometribegreppet framhäva hur de tidsgeografiska restriktionskategorierna är inbördes sammanlänkade. Maktgeometri är det tidsrumsliga resultatet av den sammantagna makt som utövas genom prioriteringar av vilka projekt som dominerar människors stund på jorden. Det framhäver den asymmetriska fördelningen av ”inneboende tid” för olika människor i deras vardag och hur denna geometri i sig bidrar till (re)produktionen av samhälleliga överkorsande hierarkier i fråga om klass, kön, etnicitet, hemvist och uppväxtplats (Molina 2007). Här finns en beröringspunkt inte bara med ”strukturens dualitet” hos Giddens – hur struktur formar men också formas och omformas av många människors handlingar. Det knyter an till Bourdieus (1993:282) tanke om hur det geografiska rummet är socialt hierarkiserat och hur geografiska och sociala avstånd tenderar att hänga samman. Med ett maktgeometriskt, tidsgeografiskt perspektiv får vi emellertid en mer dynamisk förståelse av hur det geografiska avståndet i fråga alltid är relationellt i förhållande till den enskildes disponibla tid.

Resultat

Det övergripande resultatet av studien kan sammanfattas så här: Svenska skolors förutsättningar för att bedriva simundervisning är påtagligt tidsgeografiskt ojämnt. ”Simningen är det kunskapskrav som tar mest tid och resurser” för idrottsläraren

(Respondent 98, Skåne), och eftersom ”skolor i hela Sverige har så olika förutsättningar att bedriva undervisning, är det i dagsläget ingen likvärdig undervisning” (Respondent 18, Stockholm). Detta stämmer överens med Skolverkets (2022c) slutsats. På grund av det numeriskt skrala respondentunderlaget och anonymiseringen går det inte att peka ut *regionala* skillnader – vare sig i fråga om urbaniseringsgrad eller i fråga om geografisk plats. Då det inte finns nationella data om hur olika betygsmoment inom ett skolämne har blivit betygsatta var för sig, går det inte heller att ta reda på hur vanligt det är att idrottslärare måste underkänna elever på grund av simkunnighetskravet. Enligt Skolverket (2022c) nådde emellertid ungefär en tiondel av eleverna inte målet i hälften av skolorna läsåret 2021/2022. Det är också den ungefärliga uppskattning som framkommer i denna enkätundersökning: 39 procent uppskattade att de som regel har runt tio procent elever med oroväckande svårigheter att lära sig simma, medan knappt 35 procent uppskattade det till runt en procent. På grund av den påtagliga snedfördelningen i deltagare (89 arbetade på kommunal skola, 17 var friskoleanställda och två vardera arbetade på privat- respektive specialskola) går det inte heller att göra jämförelser mellan driftsformer. Däremot framkommer att den enskilda skolans geografiska placering *i relation* till närmaste (tillgängliga eller tjänliga) bassäng,⁵ dess socioekonomiska upptagningsområde samt dess kommuns politik och ekonomi spelar en avgörande roll för restriktionsgraden gällande tidsgeografisk tillgänglighet för simundervisning.

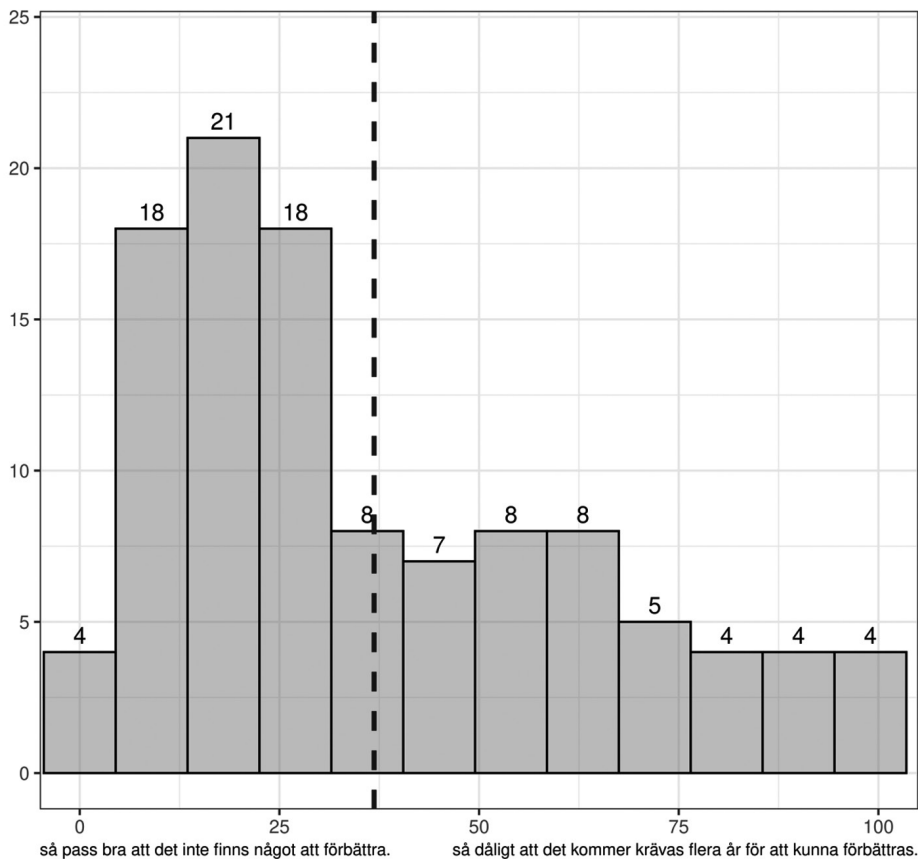
Figur 1 visar graden av otillfredsställelse med hur simkunnighetsmomentet fungerar på respondentens skola (0 procent = helt tillfredsställande, 100 procent = helt otillfredsställande). En majoritet av respondenterna är relativt nöjda med sin situation. Nära en tredjedel av lärarna är mer än 50 procent missnöjda med situationen (33 respondenter har placerat markören på högra sidan om skalans mitt) och strax över tio procent har markerat sin otillfredsställelse som över 75 procent.

Elevers situation

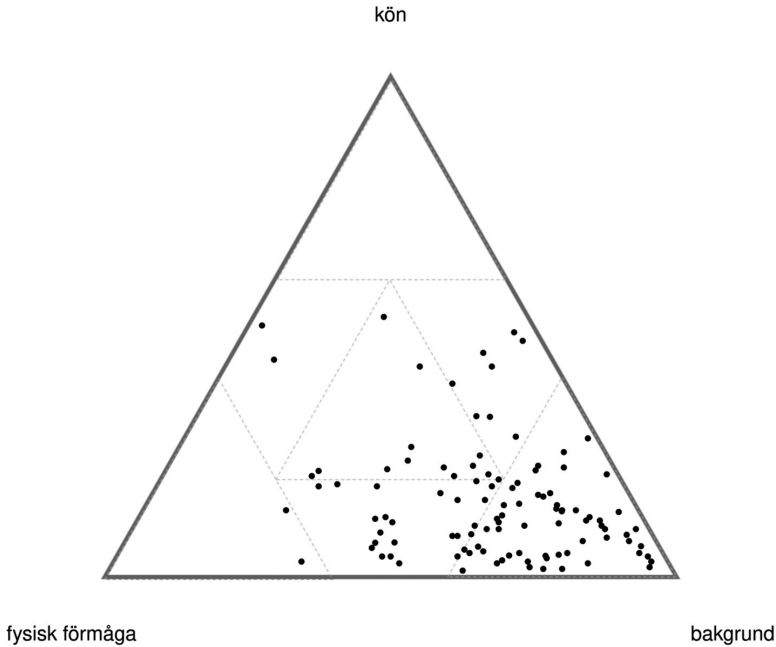
Elevernas situation, i och utanför skolan, är betydelsefull för att läraren ska lyckas nå det önskade resultatet av undervisningen. Genom enkätsvaren framträder en övergripande bild av vilka faktorer som påverkar elevers förmåga och inställning till simundervisningen. Dessa kan också tolkas ur ett tidsgeografiskt perspektiv. Eftersom studien inte har intervjuat några minderåriga eller vårdnadshavare, utgår det här avsnittet från lärares *uppfattningar* om sina egna elever och deras situationer. Tillförlitligheten i uppgifterna är därför av förklarliga skäl lägre än i nästa avsnitt, som behandlar lärares upplevelser av sin egen situation.

⁵ Endast en respondent uppgav att simundervisning och simprov sker i sjö. Detta är i sig intressant ur ett historiskt perspektiv, då det bara för ett fåtal generationer sedan inte var ovanligt att svenska skolbarn fick simundervisning i sjöar och vattendrag.

Figur 1. Uppskattning av hur väl simkunnighetsmomentet fungerar på respondentens skola. Respondenten fick placera en markör längs en linje för att visa hur hen ställde sig till påståendet: "Simkunnighetsmomentet i mina kurser fungerar så som det är nu ...", där den ena extreman (värde 0) stod för svaret "Så pass bra att det inte finns något att förbättra" medan den andra (värde 100) innebar "Så dåligt att det kommer krävas flera år för att kunna förbättras." Den vertikala streckade linjen representerar genomsnittsvärdet i svar.

Figur 2. Uppgiven huvudorsak till elevers brist på simkunnighet. Respondenten fick placera en markör inom triangeln för att visa hur hen ställde sig till påståendet: "Utifrån mina erfarenheter ser jag tydligast en koppling mellan brist på simkunnighet och ...", där vardera hörnet representerade de uteslutande extremerna "kön", "fysisk förmåga" och "bakgrund". De streckade linjerna inom triangeln syftar till att underlätta läsningen av svarsfördelningen.

Bakgrundsbegreppet

Utifrån Figur 2, som visar uppskattning av de främsta faktorerna bakom bristande simkunnighet, kan vi se att 59 procent har placerat markören inom triangeln närmast extremen *Bakgrund*, 21 procent i fältet som skiljer *Bakgrund* från *Fysisk förmåga* och 0 procent i triangeln närmast alternativet *Kön*. Jag valde medvetet att använda ordet "bakgrund" utan att förtydliga vilken sorts bakgrund som avsågs för att utröna vad lärarna själva läste in i begreppet.

Av dem som utnyttjade möjligheten att förklara sitt svar har de flesta tolkat "bakgrund" i etniska, kulturella och rasifierande termer. Det framkommer också ett tydligt erfarenhetsmönster att det främst är barn med utom-euroamerikanskt påbrå⁶ som har svårigheter med att lära sig simma. När barn med helsvenskt ursprung åsyftas hänförs bristen i simkunnighet till antingen socioekonomisk bakgrund, fysisk förmåga, hemmets

6 Jag talar om "utom-euroamerikanskt" i stället för "utomeuropeiskt" eftersom det är underförstått att eleverna i fråga inte endast har släktpåbrå från platser utanför den europeiska kontinenten, utan också den nord- och sydamerikanska. Att i stället tala om "icke-västerländsk" finner jag för mystifierande, och "det globala syd" är för otympligt. Ordvalet "påbrå" syftar till att inkludera såväl elevens egen som föräldrarnas födelseplats.

avlägsenhet från vatten eller elevens flytt från annan kommun/skola där ingen simundervisning bedrevs. Respondent 61 (Västerbotten), som har 90 km till närmaste bassäng, är intressant då hen har placerat triangelmarkören på ett populationsrepresentativt vis men samtidigt gör en annan tolkning av begreppet ”bakgrund.” Hen nämner ingenting om etnisk kulturell bakgrund – i stället framstår den *geografiska* hemvisten som den relevanta bakgrund att tala om vilken formar såväl föräldrar som barn: ”Då vi bor i glesbygd i fjälldalgång så är det långt till simhallen för alla familjer och vissa familjer prioriterar inte badvarken inne eller ute. [...] Förskolan badar aldrig med barnen då det är för långt. Första mötet med simhallen är från förskoleklass” (Respondent 61, Västerbotten). En vanligare tolkning av bakgrundsbegreppet är socioekonomisk familjesituation: föräldrar med god socioekonomisk ställning simmar med eller sätter sina barn på simskola på fritiden i högre grad än de med sämre sådan. Skolverket (2022c) visar också att simkunnigheten är bättre på skolor där en hög andel barn har föräldrar med eftergymnasial utbildning och där det går färre nyinvandrade elever. Vanligt är också att socioekonomisk bakgrund och utom-euroamerikanskt påbrå länkas samman. Ett fåtal respondenter hänvisar till bristande kondition eller funktionsvariationer som huvudorsak, men den samlade bilden är att den idealtypiske (föreställda) simsvage eleven är av utom-euroamerikanskt påbrå – antingen född utanför Euroamerika eller med föräldrar födda utanför Euroamerika – som dessutom kommer från ett socioekonomiskt svagt hushåll. Tidigare svensk forskning identifierar också en tydlig korrelation mellan socioekonomiska faktorer och barns simkunnighet (Löhmus m.fl. 2022).

Utom-euroamerikanskt påbrå

Lärare i studien menar att utom-euroamerikansk bakgrund kan vara viktigt för att förklara otillräcklig simförmåga, och det bygger på flera underliggande antaganden. I enkäterna är det vanligt med antagandet att föräldrarna inte heller kan simma. Olika lärare läser in olika konsekvenser av detta. Somliga antar att föräldrarna inte förstår eller bryr sig om vikten av simkunnighet eller att deras kultur/religion beivrar avklädning inför andra och därmed också vattenaktiviteter. Andra resonerar som så att om föräldrarna inte kan simma, kan de inte ta med sina barn på vattenaktiviteter eller själva lära dem simma. Uppfattningen att rasifierade pojkar är överrepresenterade är ungefär lika vanlig som den att flickor är det. Detta kan sammanställas med Skolverkets (2022c:9) slutsats att det inte finns någon identifierbar skillnad mellan pojkar och flickor i fråga om simkunnighet. Flera respondenter uppger också att *nyanlända* ungdomar är överrepresenterade, varav vissa har gått igenom vattenrelaterade trauman under sin flykt, inklusive vattentortyr. Sådana erfarenheter är inga förmildrande omständigheter vid själva simkunnighetsbedömningen. Det kanske mest specifika problemet för utom-euroamerikanskt födda elever (i jämförelse med barn uppvuxna i Sverige) är att de kan sakna tidigare erfarenhet av att sänka sin kropp i vatten före skolans bassängtillfällen:

De flesta som inte [klarar] undervisningen hos oss är utlandsfödda som kliver ner i en simbassäng för första gången i sitt liv vid 13 års ålder. Då behövs tid för att öva vattenvana innan det går att påbörja simträning. (Respondent 62, Västerbotten)

Vattnerädsla och kroppsångest

Fobisk rädsla för att omslutas av vatten är en av världens mest vanliga (specifika) fobier (jfr Eaton m.fl. 2018: tabell 2). Vattnerädsla är kopplat till bristande simkunnighet och går ofta i arv just på grund av vårdnadshavares egen rädsla för vatten och bristande simkunnighet (Irwin m.fl. 2011:563). I ett land som Sverige, där simkunnighet blev demokratiserat genom idogt arbete av civilsamhälle, stat och föreningar i form av undervisning, propaganda och bassängbyggen (Björck 2008; Johansson 2011), kan detta slags fobi uppfattas som mindre naturlig än vad den faktiskt är (Andersson 2016). Många svenska idrottslärare är emellertid väl medvetna om hur fenomenet hämmar elevers lust och förmåga att lära sig simma. För ett antal respondenter är "rädsla/fobi för vatten [den] vanligaste orsaken" (Respondent 20, Västergötland) till att elever inte klarar simningen. Samtidigt nämner många lärare också en annan typ av rädsla som påverkar elevers motivation: rädslan för att få sin kropp värderad genom andras blickar. För ett fåtal leder denna ångest till att "fler och fler kräver att de ska få [simma] i liten grupp" (Respondent 68, Västerbotten). Vanligare är att kroppsångesten påverkar elevernas inställning eller leder till att vissa avstår undervisningen. Detta fenomen är mycket mindre kopplat till utom-euroamerikanskt påbrå än vattnerädslan. Här blir i stället könstillhörighet den avgörande identiteten, eftersom det verkar vara närmast uteslutande flickor som upplever denna "kroppsfixering" (Respondent 102, Östergötland). En enkätfråga rörde huruvida läraren såg könsblandad simundervisning som ett problem – vilket sällan visade sig vara fallet. Utom i ett fall är könsseparerade simlektioner inte regel på någon skola, utan något som har införts (i mån av möjlighet) av praktiska skäl för enskilda klasser. I det samlade materialet är det lika vanligt att lärare anordnar könsseparerade simlektioner för att underlätta flickors deltagande på grund av objektifieringsobehag som att de tillgodoser religiöst-kulturella preferenser. Ett fåtal finner att uppdelning underlättar uppsikt vid lektionstillfället, och än färre menar att de inte hade kunnat bedriva undervisningen om de inte hade delat upp vissa klasser (utan angivna förklaringar).

Simprovets avskräckande funktion

Empirins idealtypiska elev med simkunnighetsproblem, så som hen uppfattas av lärare, kommer från ett socioekonomiskt svagt hushåll med utom-euroamerikansk bakgrund. Det ligger nära till hands att anta att en sådan idealtypisk situation också innebär sämre förutsättningar att prestera i skolans övriga ämnen – med tanke på att man har större svårigheter med undervisningsspråket och/eller har bristande studiehjälp hemifrån. Därför behöver denna elev inte bara mer tid för att lära sig simma än den som har lärt sig simma på fritiden (genom sina vårdnadshavare eller simskola). Hen behöver också mer tid till att studera in andra ämnen. Enligt flera respondenter är det vanligt att den som inte kan simma också har svårt med andra skolämnen. För eleven innebär detta ett verkligt tidsgeografiskt problem gällande kapacitets- och kopplingsrestriktioner. I flera fall kan extraresurser sättas in för att hjälpa elever att klara simprovet, men det innebär att tid måste tas från andra skolämnen så att man under skoltid (eller under pluggtid) kan ta sig till bassängen: "Ofta kan det ju vara så att eleven har svårigheter i

andra ämnen också och att [idrotten] prioriteras ned i konkurrens med andra ämnen som krävs för gymnasiebehörighet” (Respondent 86, Västerbotten). Det finns alltså en möjlighet att eleven prioriterar de andra ämnena framför att ta sig denna (potentiella) extra tid. Samtidigt går det inte att jämföra det unika kunskapskravet med elevens övriga idrottsliga kunskaper eller förutsättningar:

Du kan vara hur bra som helst på allt annat men så kan du inte simma och då får du F i betyg. De flesta andra målen är mer diffusa och går att både tolka och bedöma på mer än ett sätt men simningen är så definitiv. Sedan tar ”sim-målet” väldigt mycket tid i anspråk från både Idrotts-ämnet men även andra ämnen då det går nästan en halv skoldag vid varje sim-tillfälle. (Respondent 66, Västergötland)

Därför blir det, som Respondent 11 (Kronoberg) uttrycker det, ”[s]vårt att motivera elever som inte når målet att prestera och delta i övriga undervisningen eftersom det innebär ett icke godkänt betyg [i] slutändan”. För den elev som är övertygad om att hen inte kommer att klara simprovet före slutbetygsättning är det därför rationellt, ur ett kapacitetsrestriktionsperspektiv, att välja bort all idrottsundervisning till förmån för andra skolprojekt. Det förekommer också uppgifter om att elever just därför aldrig dyker upp på idrottsundervisningen. Vanligare är dock erfarenheten att de flesta är motiverade att lära sig, men eftersom simprovet ”stjälper hela betyget” (Respondent 59, Stockholm) blir detta ”mera ångestladdat” (Respondent 68, Västerbotten). För vissa lärare ”har simkravet varit den främsta orsaken till att eleven inte når betyg [under] flera år” (Respondent 81, Västerbotten). Elevers attityd till simundervisning genomgick ”en omedelbar försämring när simkunnighet blev ett avgörande betygskrav” (Respondent 62, Västerbotten).

Föräldrafrågan

Lärares uppfattning om föräldrars betydelse för simkunnighet framgår tydligt i studien. Respondent 9 (Uppsala) förklarar: ”De elever som har föräldrar som exponerat dem för vatten från unga år är också de elever som kan simma.” Detta framstår som ett självklart orsakssamband. Många respondenter ser huvudorsaken till elevers bristande simkunskaper i föräldrars underlåtenhet att introducera barnen för vattenomslutning eller simning före skolans simundervisning. Vanligen tolkas denna hållning som ett uttryck för en annan kultur. Denna kulturalistiska förklaringsmodell har logisk bäring i det avseendet att icke-simkunniga föräldrar har svårt för att själva exponera sina barn för vatten. Svårare att belägga är uppfattningen hos en del respondenter att föräldrar saknar ”kunskap om vikten av simkunnighet” (Respondent 58, Västergötland). Andra respondenter anser att föräldrar inte nödvändigtvis är okunniga, men att de tar för givet att skolan *ensam* ska kunna ansvara för barnens simundervisning. För respondenterna framstår detta som en orimlig förväntan. Slutligen ger ett antal respondenter socioekonomiska förklaringar till föräldrarnas brist på ansvarstagande, där simskolors och simhallars avgifter utgör den främsta kapacitetsrestriktionen.

Lärarens situation

I detta avsnitt har jag valt att gruppera teman utifrån de tre tidsgeografiska restriktionskategorierna som ett sätt att illustrera olika typer av restriktioner så som de upplevs inifrån idrottslärsituationen.

Kapacitetsrestriktion: Elevunderlaget och pedagogiska förutsättningar

Kapacitetsrestriktioner gör sig gällande såväl för elever som för lärare och skola. Ju högre andel elever som behöver mer skoltid än vad som normativt förväntas för att lära sig simma, desto större utmaning för den enskilde idrottsläraren i fråga om tidsbudgetering. Med tanke på den påtagligt rasifierade boendesegregationen i Sverige (Östh, Clark & Malmberg 2015) och den samverkande skolegregationen (Utredningen om en mer likvärdig skola 2020) får det rasifierade socioekonomiska elevunderlaget konsekvenser för den enskilde idrottsläraren – en ojämn geografisk fördelning av den relativa andelen simsvaga elever. Respondent 28 (Dalarna) har exempelvis ”en majoritet (över 86 procent) av elever som kommer från annat land och inte har simning med sig från tidig ålder som jämförelsevis andra skolor i kommunen har”. Det framkommer att skolor med hög andel rasifierad fattigdom och utsatthet i elevunderlaget har ett samband med påtagligare upplevelser av tidspress och utmaningar hos idrottsläraren. Samtidigt innebär en högre andel elever utan grundläggande simkunnskap per klass en större säkerhetsrisk. Simundervisning är ett säreget undervisningsmoment också i det avseendet att barn kan avlida om uppsynen brister – vilket till exempel skedde när en sexårig pojke drunknade under lektionstid då tre lärare hade uppsikt över 40 barn varav flera inte var simkunniga (Strångert 2023).

Den enskilde lärarens egna pedagogiska kompetens utgör också en potentiell kapacitetsrestriktion. Simlärarutbildning är inte obligatorisk i svensk idrottsläraryt utbildning. Ett fåtal lärare har ändå lärt sig simundervisning under sin utbildning, medan flera vädrar uppfattningen att många skolor saknar den grundläggande pedagogiska kompetensen. I Skolverkets rapport (2022c:14–15) framkommer också att lärare efterfrågar mer utbildning, fortbildning och specialisering gällande till exempel att arbeta med elever som helt saknar simförkunskaper. Denna efterfrågan är i sin tur ojämnt fördelad därför att det varierar mellan skolor om det är idrottsläraren själv som bedriver simundervisning eller extern personal – antingen anställd av kommunen eller av badhuset. Variationen verkar förstärka tendensen till ojämliga förutsättningar för simundervisningen mellan skolor och kommuner. Medan en kommun exempelvis har två heltidsanställda simlärare som bedriver skolornas simundervisning i stället för idrottsläraren (som de därmed avlastar), betalar andra kommuner för simhallars egna simskolor med följden att idrottslärare inte *får* bedriva undervisningen själv – även om idrottsläraren har simundervisningskompetens. Det förekommer erfarenheter av att simhallspersonal har äldre och sämre pedagogiska metoder än idrottsläraren själv, och/eller att det föreligger ett pedagogiskt hinder med externa lärare som inte känner eleverna på samma sätt som idrottsläraren. Vanlig är idrottslärarens upplevelse av att vara alierad – utan arbetskamrater vare sig på skolan, kommunen eller simhallen har man inte någon att utvärdera pedagogiken med.

Kopplingsrestriktion: Transport till och från bassäng

Det krävs en materiell koppling mellan elever, lärare och bassäng, och därav framgår att det finns kopplingsrestriktioner i simundervisningen. Vattenfyllda bassänger finns inte i gymnastiksalar eller på vanliga skolgårdar. Samordning (koppling) mellan lärare och elever är emellertid inte endast en fråga om transport över geografiska avstånd. En god illustration av möjliga sammantagna kopplings- och kapacitetsrestriktioner står Respondent 38 (okänd region) för:

[D]et är svårt som idrottslärare att ha kontinuitet i simundervisningen. Om exempelvis idrottsläraren är den som skall ansvara för att eleverna ska kunna åka till en simhall, så behövs det också en till vuxen med för detta. [Då] behövs det en del vikarier [för] att täcka upp [idrottslärarens] lektioner. Det räcker inte att idrottslärare åker och testar eleverna 1–2 gånger per läsår/termin för elever som inte kan simma. [Det] behövs oftast minst 8 veckors träning för att exempelvis en elev i åk 6 utan simkunskap ska lära sig att simma.

För den genomsnittlige idrottsläraren behövs kontinuerlig samordning för att säkerställa att eleverna transporteras till och från bassängen, att eleverna (och möjlig extrapersonal) befinner sig på rätt plats vid rätt tidpunkt, att bassängens öppettider och tillgänglighet sammanfaller med denna tidpunkt och att detta tidsgeografiska projekt hålls igång långsiktigt genom upprepade lyckade kopplingar i tidrummet.

En minoritet respondenter har en bassäng i direkt anslutning till skolbyggnaden eller runt hörnet. Dessa är väl medvetna om sitt privilegium i jämförelse med andra skolor; en del uttrycker tacksamhet medan andra beskriver hur andra skolor inom samma kommun uppfattar denna fördel som orättvis. Vid den andra ytterligheten har vi de lärare som har stora tidsgeografiska avstånd till sin närmaste bassäng. Detta avstånd kan vara *tidsrumsligt* i den bemärkelsen att det är ett stort fysiskt avstånd, som för Respondent 61 (Västerbotten) med sina 90 kilometer enkel väg och en kommun med ”dålig ekonomi”:

Det är vi som bokar badtider, bussar och lunch samt planerar träningen. Alla klasser och lärare följer [med] för att fylla bussen. Varje gång vi åker för att ha simträning så går en hel dag åt till just det vilket gör att andra ämnen blir [lidande]. När vi åker till simhallen har vi ibland tillgång till simlärare en liten stund men inte alltid, den mesta av undervisningen/träningen planeras av idrottsläraren och andra kollegor hjälper sedan till att hålla i planerade aktiviteter. Det gäller att vara väldigt [flexibel] då hela skolan åker och du skall planera för flera grupper samtidigt. Vi samsas dessutom i bassängen med flera grupper [till exempel låg-] och mellanstadiet samtidigt [...]. Det blir högt ljud och väldigt intensiv dag.

Avståndet till bassängen kan också vara *tidsrumsligt* på så vis att det är stora avstånd *i tid* mellan varje tillfälle då bassänglokalen i fråga släpper in klassen. Respondent 59 (Stockholm) måste, trots att hans kommuns enda simhall inte ligger rumsligt avlägset,

dela på undervisningstider med 37 andra grundskolor: covid-19-restriktioner (som var i kraft när enkäten besvarades) innebar ytterligare styrningsrestriktioner i fråga om tidsanvändning. Sedan har vi den situation som Respondent 16 (Värmland) befinner sig i: utan något kommunalt badhus alls har hen endast tillgång till en utomhusbassäng någon vecka per termin. Lärarnas kopplingsrestriktioner beror också på hur skolan och/eller kommunen finansierar transport och inträde, liksom simhallens prissättning. Att varje skola enskilt ”ansvarar för att eleverna ska vara simkunniga” är ett ”väldigt orättvist” system (Respondent 29, Dalarna) just på grund av dessa ojämlika tidsrumsliga avstånd. Det leder till ojämlik resursförbrukning av tid och pengar: medan vissa skolor har gångavstånd, behöver andra lägga ut flera tusentals kronor enkom på transporten – sedan tillkommer kostnaderna för extrapersonal.

Det tidsrumsliga avståndet till bassängtiden tar i sin tur tid från faktisk undervisningstid. Simundervisning inbegriper en annan typ av lärandeprocess än att till exempel lära sig räkna eller skriva. Om eleven inte har andra tillfällen till träning utanför skollektionerna är det i praktiken omöjligt att lära sig simma som en ”hemläxa”. Enligt Respondent 12 (Dalarna) kan inte skolan bedriva *faktisk* simundervisning om man inte får fler tillfällen till godo än en–två gånger per termin: ”Det är som att enbart skriva texter på svenskan vid en till två gånger per termin. Det är inte hållbart. Det är inte undervisning det handlar om när man har det så sällan. Tid, tid är det enda jag skulle behöva.” Tid är emellertid en ändlig resurs. Om inte tid ska tas i anspråk utanför skolans ramar måste den tas från andra idrottsundervisningsmoment eller från andra ämnen – och därmed från kollegorna. Ett antal uppger att simundervisningen medför en intressekonflikt med andra ämneslärare eftersom den ”stjäl tid’ från deras undervisning” (Respondent 53, Kalmar).

Styrningsrestriktioner: skolans och kommunens resurser och prioriteringar

Respondenternas olika tidsgeografiska förutsättningar beror inte bara på avstånd/tillgänglighet till bassäng och elevunderlag, utan också på skolans budget och ledningens prioriteringar (styrningsrestriktioner). Eftersom enkäten inte har tillfrågat ledningsansvariga kan här bara redovisas lärarnas upplevelse av stöd ovanifrån. Skolverket (2022c:5) uppger att 20–30 procent av mellanstadieidrottslärarna ”upplever att de inte har fått det stöd de behöver när det gäller kompetensutveckling [eller] inte har fått tillräckligt med stöd kopplat till personalresurser”. I flera fall beskriver mina respondenter en lågintensiv strid mot rektors styrningsrestriktioner, eftersom de behöver ”kämpa” för att övertyga ledningen att anslå de medel som krävs för att etablera ett hållbart system:

Kämpa, kämpa, kämpa. Erkänn aldrig att det går bra för ledning eller att du för en stund känner att du har kontroll, det vänder alltid, nya grupper nya behov. Får ledning en känsla av att du har läget under kontroll så får de möjlighet att dra tillbaka de stunder för simundervisning som har tagit flera år att kämpa fram. Oavsett påtryckningar så måste du vägra ha större barngrupper än 5–6 elever per gång! Du är ensam vuxen i lokalen och att du har en liten grupp och inte kan klämma in flera är inte ett mått på

huruvida du är duktig eller inte i din undervisning. Det handlar om säkerhet. [...] Nytt för denna termin är att jag slitit till mig (elevens val)⁷ – där jag får tid att simma med de elever som behöver [det] mest. De krävdes dock att jag behövde sätta 43% F [i betyg på grund av] simningen på terminsbetyget i åk 6 för att rektor skulle gå med på det. Men då som ensam vuxen vilket gör att jag enbart kan simma med en liten grupp per gång vilket gör det till en ganska dålig lösning. Men varje timme i bassängen räknas. [...] Det är en kamp i knähög lera och allt man får är små små smulor. (Respondent 12, Dalarna)

Här förefaller skolans arrangemang stå och falla med de enskilda lärarnas strategi och engagemang. Några lärare säkrar finansiering för stödundervisning genom välgörenhetsorganisationer, simmar med behövande elever på fritiden eller uppsöker frivilliga simlärare som håller gratis extraträning kvällar eller helger. Den sortens lösningar är svåra att göra permanenta – i synnerhet på skolor med hög personalomsättning där lärarbyte innebär uppbrutna rutiner så att ”hjulet måste uppfinnas gång på gång” (Respondent 107, Östergötland). På grund av det icke-representativa underlaget vet vi inte heller hur många skolor som faktiskt alls bedriver simundervisning. Det förefaller inte orimligt att ett stort mörkertal befinner sig i Respondent 99:s (Stockholm) situation:

Det är en nystartad skola som blöder ekonomiskt och man [utnyttjar] personalen. [...] Jag är förskollärare samt idrottslärare. Idrottslärare står inte i mitt avtal men jag har nu fått denna tjänst utan extra ersättning för att skolan inte har råd. Någon simundervisning har inte kommit på tal ännu [...]. För närvarande [har vi] ingen simundervisning alls.

Den enskilda skolans kapacitets- och styrningsrestriktioner påverkas i sin tur av kommunala styrningsrestriktioner. Den tidsrumsliga ojämlikheten mellan simundervisningsförutsättningar beror på faktorer som huruvida kommunen har tillräckligt med bassänger (eller ens någon) att tillgå, om den finansierar (helt eller delvis) simskola, kollektivtransport och vilket pris man sätter på badhuset i fråga. Flera respondenter anser att kommuner måste ge skolor extra ekonomiskt stöd utöver skolpengen, eftersom detta undervisningsprojekt kräver så mycket extra resurser.

Lärares förslag på åtgärder

Vad föreslår respondenterna själva för åtgärder för att förbättra sin egen, sina kollegors och sina elevers situation? Ett fåtal ser moral som huvudproblemet: antingen ”daltas [det] för mycket med barn nuförtiden” (Respondent 68, Halland) eller så måste föräldrar lära sig vikten av simkunnighet genom förslagsvis informationskampanjer. Mest samstämmigt är emellertid det uttryckta behovet av *mer tid* till simningen som

7 Från och med höstterminen 2024 försvinner elevens val från grundskolans timplan.

den avgjort viktigaste åtgärden. Många anser att ansvaret ligger alldeles för ensidigt på skolan, eftersom denna riskerar att inte ha nog med resurser och förutsättningar. Förbättringsförslagen för att minska snedvridningen kan grovt delas in i finansieringslösningar (för att lösa upp kapacitetsrestriktioner) och ändringar av lagar och regler (för att lösa upp styrningsrestriktioner).

En högre andel föreslår finansieringslösningar. Med tanke på att ”det är staten och kommunen som skapar förutsättningar för enskilda skolor att bedriva simundervisning (eller brist på förutsättningar)” (Respondent 44, Skåne) anser många att det borde vara kommunens ansvar att garantera den kompensatoriska funktionen mellan elevbakgrunder. Somliga föreslår byggandet av fler simhallar, men än fler föreslår att det offentliga ska garantera kostnadsfri eller kraftigt subventionerad simskola över hela landet. Vissa respondenter föreslår att det presumtiva extrastödet ska fördelas utifrån en princip om geografiskt avstånd till närmaste bassäng och/eller elevunderlag.

De som i stället vill ändra skrivningar angriper själva simkunnighetskravet. Några vill se att simkunnighetskravet slopas eller omformuleras så att det får mindre betydelse för slutbetyget: till exempel kunde simkunnighetskriteriet brytas ut från slutbetyget och tjäna som ett separat intyg eller ämnesbetyg. Andra föreslår en bredare förståelse av simkunnighet, så att det viktiga blir att lära ut ett fungerande simsätt framför det statuerade kravet på 50 meters ryggsim eller att *fler* idrottsmoment undervisas i bassängmiljö. Om även bollsporter, vattengympa samt rörelse till takt och rytm hölls i bassängen jämte sim- och livräddningsundervisning skulle man kunna legitimera mer skoltid i simhallen och samtidigt öka eleverns vattenvana. Ytterligare några föreslår en regeländring som skulle kunna framtvinga ytterligare offentlig finansiering: jämte den kvantitativa bestämmelsen om vad simkunnighet omfattar borde det finnas en lika tvingande kvantitativ bestämmelse om hur många undervisningstimmar som *ska* hållas i vatten, oavsett den enskilda skolans situation.

Avslutande reflektioner: En underliggande maktgeometri

Under flera års tid runt millennieskiftet slogs larm om att befolkningens simkunnighet sjönk och att alldeles för få skolor bedrev simundervisning (se till exempel Löfberg 2000). En huvudorsak till denna tendens identifierades vara kommunernas sparåtgärder efter 1990-talskrisen, vilket innebar en kraftig minskning av kommunala simskolor. Vidare varierade definitionen av simkunnighet från skola till skola. 2006 krävde Svenska Livräddningssällskapet att skollagen ändrades så att simundervisning blev kommunens skyldighet, samt att simkunnighet fick en tydlig definition (Svanteson 2006)

I samband med nämnda larm varnades det för att simkunnighet riskerade att bli en ”klassfråga” (Löfberg 2000) eftersom de mest utsatta var barn från fattiga hushåll eller med invandrarbakgrund. Så småningom blev simkunnigheten formulerad i media som också en ”integrationsfråga” med argumentet att ”det finns barn som av kulturella eller religiösa skäl inte får bada för sina föräldrar” (Folcker 2004). Den nya skollagen föregicks också av en annonsering från regeringsministrar att de skulle avskaffa rätten

till befrielse från skolundervisning av religiösa skäl: ”Alla elever, även invandrarflickor, har rätt till *simundervisning*, att delta i idrottslektioner och att tillgodogöra sig sex- och samlevnadsundervisningen” (Björklund & Sabuni 2009, min kursivering).

När så den nya skollagen drevs igenom finns därför skäl att anta att det fanns en målsättning att de nya simkunnighetsbestämmelserna skulle motverka geografisk godtycklighet, förlägga större ansvar på kommunen i stället för på läraren, och att de elever som skulle hjälpas med denna lagändring var barn med utom-euroamerikanskt påbrå och socioekonomiskt svag bakgrund. Som denna enkätstudie visar, verkar dessa mål ännu inte infriade. Om ett syfte med simkunnighetskravet var att motverka en lägre simkunnighet i nämnda grupp, kan man samtidigt i denna studie skönja hur detta krav *dessutom* riskerar förstärka utsorterings- och utestängningsmekanismer utifrån en rasifierande systematik (Molina 2007; Östh, Clark & Malmberg 2015; Bourdieu & Passeron 1993, Hansson 2022). Detta eftersom det obligatoriska kravet inte har kompletterats med de materiella förutsättningar som behövs för att jämlikt tillgodose kravet, oavsett enskilda skolors tidsrumsliga och socioekonomiska förutsättningar beroende på: elevunderlag, styrning, ekonomi och kommunal situation.

År 2024 firas simborgarmärkets 90-årsjubileum. Johansson (2011) menar att kulturaliseringen av simkunnighet i Sverige har påverkat innebörden av simborgarmärkets symbolik. ”Simborgare” är en ordlek på orden ”simmare” och ”medborgare”, och syftet med propagandamärket när det lanserades på 1930-talet var att uppmuntra till simkunnighet som en svensk medborgares rättighet och skyldighet. Enligt Johansson har emfasen på sambandet mellan medborgarskap och simkunnighet hamnat på skyldighetssidan genom att peka ut ”invandrarens” simvanor – skolans simprov skulle då fungera som ett slags förtäckt medborgarskapstest. Nu avgör det obligatoriska provet ett helt betyg i ett ämne som kan antas vara lättare att få än andra betyg för elever med studiesvårigheter. Då det krävs gymnasiebehörighet för att ha en utsikt att konkurrera på den formella arbetsmarknaden, och då de flesta socialförsäkringarna är bundna till inkomstbortfallsprincipen (Marklund & Svallfors 1987), är frågan om inte simprovet har kommit att fungera som ett latent medborgarskapstest utifrån Marshalls (1950) teori om det *sociala* medborgarskapet. I så fall har detta sociala medborgarskapstest en rasifierande funktion, då det – så som det fungerar i praktiken med tanke på skolornas olika tidsrumsliga förutsättningar – förstärker den sociala och ekonomiska skillnaden mellan den euroamerikanska och icke-euroamerikanska befolkningen (Hansson 2022).

Ur ett tidsgeografiskt perspektiv blir simkunnighetskravet för den idealtypiskt simsvaga eleven, som också har svårt med andra ämnen, ett tyngande projekt (Strandin Pers, Lagerqvist & Björklund 2022). Det förstärker redan befintliga kapacitets- och kopplingsrestriktioner, eftersom hen behöver mer tid till simningen än andra elever – vare sig denna tid uttrycks som lektionstid, transporttid, övningstid eller extra stöd från vuxna. Utifrån teorin om rasifieringen av fattigdom, boende- samt skolsegregation i Sverige, kan denna tidsgeografiska tolkning förstås som ett symptom på hur utbildningssystemet är en del av en underliggande, mer övergripande och strukturerande (Giddens 1985) maktgeometri (Massey 2018). Maktgeometrin innebär en ojämlig fördelning av individers tidsrumsliga makt över sina liv eftersom den (re)producerar

ojämlika (här rasifierande) resultat. Men denna maktgeometri påverkar inte bara elever utan också idrottsläraren i hans yrkesutövning. För idrottsläraren är simundervisningen ett i flera avseenden dominerande projekt (Hägerstrand 1985): det kräver genomsnittligen mer tid och resurser än andra moment. Den ojämlika tidsgeografiska geometrin mellan ”simsvaga” och ”simstarka” elever replikeras därför mellan idrottslärarna själva: de möter olika grader av kapacitets- och kopplingsrestriktioner på grund av både den ojämna fördelningen av socioekonomiska elevgrupper och transport- och tillgänglighetsvillkor. Dessa villkor är *i sin tur* beroende av de styrningsrestriktioner som skol- och kommunledning upprätthåller i fråga om ekonomiska utrymmen eller prioriteringar. Simundervisningens maktgeometri utspelar sig därför också på en regional och nationell nivå mellan olika kommuner och deras ojämlika ekonomiska förutsättningar.

Mellan raderna framträder också ett lager av kapacitetsrestriktioner för kommunerna själva. Det finns nämligen en direkt spegling mellan simundervisning, som är ett av skolans mest resurskrävande projekt, och bassäng, som hör till kommunens dyraste utgifter när den ska byggas och/eller underhållas. Om det fanns tillräckligt med bassänger inom ett rimligt tidsrumsligt avstånd för samtliga Sveriges skolor skulle skolans simundervisning implementeras mer jämlikt och därmed kompensatoriskt i förhållande till elevers olika sociala bakgrunder. Men en sådan lösning förutsätter att samtliga kommuner har de resurser att tillgå som detta skulle kräva. I en beräkning från 2021 framgår att det kommer att kosta minst 40 miljarder kronor för Sveriges kommuner att renovera eller ersätta de simhallar som redan existerar (Tenfält 2021). Denna kostnad har uppstått i ett annat politiskt-ekonomiskt landskap än det som fanns vid den tid då de flesta av dessa bassänger uppfördes för ett halvsekel sedan (Björck 2008). Tyvärr kan inte en vidare historisk jämförelse göras här, men det är intressant att betänka att det var vanligare förr med skolsimundervisning i öppet vatten, medan endast en respondent bedrev simundervisning i en insjö. Dessutom har färre skolor i dag inbyggda skolbassänger, samtidigt som stora kommunala äventyrsbadsprojekt kan överskrida sina budgetar och kosta miljarder (Lundin 2024).

Den instans i empirins nationella maktasymmetri som håller samman hela fältet och därför utövar den mest dominerande styrningsrestriktionen är själva *skollagen* – genom dess bestämmelse att simkunnighet är ett ovillkorligt, kvantifierat utformat betygskrav för idrott och hälsa. Dess endimensionella kunskapskriterium (med ett absolut krav på en viss definition av simkunnighet för att få godkänt betyg i idrott och hälsa) tar uppenbarligen inte hänsyn till svenska skolors verkliga förutsättningar, eftersom det inte beaktar den ojämna spridningen av socioekonomiskt/tidsgeografiskt tillgängliga bassänger eller elever med behov av simundervisning under skoltid. Om det unika kunskapskriteriet ska behållas, kanske en kompletterande ovillkorlig bestämmelse om minimiantal undervisningstimmar i bassäng skulle framtvunga samverkande åtgärder för att motverka denna ojämlika asymmetri. Med tanke på den nationella omfattningen av asymmetrin borde vid en sådan samverkan staten vara den huvudsakligt styrande och ekonomiska aktören.

Litteratur

- Andersson, A. (2016) *Den koloniala simskolan*. Göteborg: Glänta Produktion.
- Becker, G. (1965) "A theory of the allocation of time", *The Economic Journal* 75 (299):493–517.
- Betygsutredningen (2020) *Bygga, bedöma, betygssätta. Betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper – Betänkande av Betygsutredningen 2018*. SOU 2020:43. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Björck, H. (2008) *Folkhemsbyggare*. Stockholm: Atlantis.
- Björklund, J. & N. Sabuni (2009) "Slut med befrielse från skolans sexundervisning", *Dagens Nyheter*, 30 maj 2009.
- Bourdieu, P. (1993) *Kultursociologiska texter. I urval av Donald Broady och Mikael Palme*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag.
- Bourdieu, P. & J.-C. Passeron (2008) *Reproduktionen. Bidrag till en teori om utbildningssystemet*. Lund: Arkiv förlag.
- Börjesson, M. (2016) "Sociala kartor över utbildningslandskapet." Installationsföreläsning, professuren i utbildningssociologi vid Uppsala universitet, 11 november 2015. *Sociologisk Forskning* 53 (4):421–436. <https://www.jstor.org/stable/24898976>
- Eaton, W. W., O. J. Bienvenu & B. Miloyan (2018) "Specific phobias", *The Lancet Psychiatry* 5 (8):678–686. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(18\)30169-X](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(18)30169-X)
- Ellegård, K. (2018) *Thinking time geography. Concepts, methods and applications*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203701386>
- Folcker, L. (2004) "Alla femmor ska kunna simma", *Dagens Nyheter*, 21 juli 2004.
- Fuehrer, P. (2010) "Om tidens värde. En sociologisk studie av senmodernitetens temporala livsvärldar", Sociologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Giddens, A. (1985) "Time, space and regionalisation", 265–295 i D. Gregory & J. Urry (red.) *Social relations and spatial structures*. London: Palgrave. https://doi.org/10.1007/978-1-349-27935-7_12
- Hansson, E. (2022) "Den ojämlika simkunnighetens geografi: En simhallskamp mellan två skärgårdsstäder", *Geografiska Notiser* 80 (2–3):76–91. https://www.researchgate.net/profile/Erik-Hansson-3/publication/365488891_Den_ojamlika_simkunnighetens_geografi_En_simhallskamp_mellan_tva_skargardsstader/links/63773fb51766b34c5436348e/Den-ojaemlika-simkunnighetens-geografi-En-simhallskamp-mellan-tva-skaergardsstaeder.pdf
- Hägerstrand, T. (1970) "Tidsanvändning och omgivningsstruktur", Bilaga 4 i SOU 1970:14. *Urbaniseringen i Sverige, en geografisk samhällsanalys. Bilagedel 1: Balanserad regional utveckling*. Stockholm: Inrikesdepartementet.
- Hägerstrand, T. (1985) "Time-geography. Focus on the corporeality of man, society and environment", *The science and praxis of complexity* 3:193–216.
- Irwin, C. C., R. L. Irwin, T. D. Ryan & J. Drayer (2011) "The legacy of fear. Is fear impacting fatal and non-fatal drowning of African American children?", *Journal of Black Studies* 42 (4):561–576. <https://doi.org/10.1177/0021934710385549>
- Johansson, E. (2011) "I Sverige simmar vi tillsammans. Simkunnighetens etnografi",

- 63–82 i H. Tolvhed & D. Cardell (red.) *Kulturstudier, kropp och idrott. Perspektiv på fenomen i gränslandet mellan natur och kultur*. Malmö: idrottsforum.org.
- Kornhall, P., S. Svensson, M. Allelin & B. Karlsson (red.) (2022) *När skolan blev en marknad. Trettio år med friskolor*. Stockholm: Natur & kultur.
- Lefebvre, H. (1991) *The production of space*. Oxford: Blackwell.
- Löhmus, M., M. Osooli, F. I. Pilgaard, P. O. Östergren, A. Olin, S. Kling, M. Albin & J. Björk (2022) "What makes children learn how to swim? Health, lifestyle and environmental factors associated with swimming ability among children in the city of Malmö, Sweden", *BMC pediatrics* 22 (1):1–9. <https://doi.org/10.1186/s12887-021-03094-0>
- Lundin, K. (2024) "Brandexplosion i Lisebergs nya miljardsatsning", *Dagens Industri*, 12 februari 2024.
- Löfberg, K. (2000) "Många barn får inte lära sig simma", *Dagens Nyheter*, 19 januari 2000.
- Marklund, S. & S. Svallfors (1987) "Dual welfare. Segmentation and work enforcement in the Swedish welfare system", Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Marshall, T. H. (1950) *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Massey, D. (2018[1993]) "Power-geometry and a progressive sense of place" 149–158 i B. Christophers, R. Lave, J. Peck & M. Werner (red.) *The Doreen Massey reader*. Newcastle upon Tyne: Agenda Publishing.
- Molina, I. (2007) "Intersektionella rumsligheter", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (3):7–21. <https://doi.org/10.55870/tgv.v28i3.3865>
- Rosa, H. (2014) *Acceleration, modernitet och identitet. Tre essäer*. Göteborg: Daidalos. SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket (2022a) "Kommentarmaterial till kursplanen i idrott och hälsa. Grundskolan", <https://www.skolverket.se/publikationsserier/kommentarmaterial/2022/kommentarmaterial-till-kursplanen-i-idrott-och-halsa--grundskolan> (hämtningsdatum 1 december 2023).
- Skolverket (2022b) "Simkunnighet i årskurs 6 Läsåret 2021/22", <https://www.skolverket.se/getFile?file=10534> (hämtningsdatum 1 december 2023).
- Skolverket (2022c) "Simning i skolan", <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/simning-i-skolan> (hämtningsdatum 14 juni 2022).
- Skolverket (2022d) "Ändringar i hur betyg ska sättas och nya allmänna råd", <https://www.skolverket.se/undervisning/kallsidor/andringar-i-hur-betyg-ska-sattas-och-nya-allmanna-rad> (hämtningsdatum 17 juni 2022).
- Strandin Pers, A., M. Lagerqvist & A. Björklund (2022) "Walk a mile in someone else's shoes. The difficult school route and how it was managed during the emergence of the Swedish folkskolan, 1840–1930", *Norsk Geografisk Tidsskrift* 76 (1):1–13. <https://doi.org/10.1080/00291951.2022.2032322>
- Strångert, M. (2023) "Sexåring drunknade på simlektion – lärare och rektor inför rätta", *TV4-nyheterna*, 23 mars 2023.
- Šubrt, J. (2021) *The sociology of time. A critical overview*. Cham: Palgrave Macmillan.

- Svantesson, E. (2006) ”Krav på lag om simkunnighet”, *Dagens Nyheter*, 19 juni 2006.
- Tenfält, T. (2021) ”Kommunernas badhusnota: 40 miljarder”, *Dagens Samhälle*, 18 februari 2021.
- The Cynefin Company (2023) ”About SenseMaker”, <https://thecynefin.co/about-sensemaker/> (hämtningsdatum 14 oktober 2023).
- Utredningen om en mer likvärdig skola (2020) *En mer likvärdig skola. Minskad skol-segregation och förbättrad resurstilldelning – Betänkande av Utredningen om en mer likvärdig skola*. SOU 2020:28. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Zerubavel, E. (1982) ”The standardization of time. A sociohistorical perspective.” *American Journal of Sociology* 88(1):1–23.
- Östh, J., Clark, W. A., & Malmberg, B. (2015) ”Measuring the scale of segregation using k-nearest neighbor aggregates”, *Geographical Analysis* 47 (1):34–49. <https://doi.org/10.1111/gean.12053>

Författarpresentation

Fil. dr. Erik Hansson är kulturgeograf och innehar för närvarande ett postdoktorsstipendium i samhällsbyggnad från Lundbergsstiftelserna. Hansson är knuten till Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet.

Erik Hansson
erik.hansson@kultgeog.uu.se
Box 513, 751 20 Uppsala

Inkluderingens banor

En longitudinell studie av skyddsökande människors levda erfarenheter i migrationens Sverige

Trajectories of inclusion: A longitudinal study of lived experiences among people seeking protection in Sweden

This study examines how people migrating to Sweden in 2014/2015 for protection are oriented in a new space, and how their orientation and meaning-making changes over time. Based on a longitudinal design, where we interviewed the participants on two occasions a few years apart (2018 and 2022), we use Sara Ahmed's concept of orientation to analyze the participants' lived experiences of agency and inclusion in Sweden. The analysis shows a strong orientation towards learning Swedish and finding employment, but also difficulties and a range of obstacles. Language learning and language education makes it possible to organize one's hope for a better future but may also create institutional stops. Participants' experiences also illustrate the importance of study associations' inclusive arrangement, which creates accessible social spaces. Against the background of recent repressive migration policies in Sweden, the article discusses how public discourses on "failed integration" tends to render invisible efforts and strategies among people seeking protection in the country, in pursuit of inclusion and a better future.

Keywords: language learning, migration, orientation, study associations, time

OMLÄGGNINGEN AV SVENSK migrationspolitik har sedan åren 2015-2016 gått i en alltmer repressiv riktning och förändringstakten har varit hög. Politiskt laddade områden som migration präglas av det Mi-Cha Flubacher (2023) kallar *the politics of speed*, som både handlar om hastigt framtagna lagar och ett fokus på att migranter inom en angiven tidsram behöver visa att de uppnått vissa färdigheter, exempelvis lärt sig det nya landets språk. Tid har med andra ord kommit att få en framträdande roll i migrationspolitiken, vilket tagit sig uttryck på olika sätt. I Sverige utgör tillfälliga uppehållstillstånd numera regel, och mottagningssystemet har gradvis blivit förbundet med fler villkor. Med denna utveckling har det skett en förskjutning från skyddsökande människors behov till deras prestationer, vilket i sin tur har gjort att integration i allt högre grad kommit att ses som en fråga om personligt ansvar. Denna aspekt betonas särskilt i de nya föreslagna integrationspolitiska målen, där "integrationspolitiken ska vara kravbaserad och betona individens ansvar för att bli en del av det svenska samhället" och där integrationskraven "tydliggör samhällets förväntningar på att den som invandrar för att långvarigt bosätta sig i Sverige också ska kunna försörja sig själv

genom arbete, lära sig svenska och förstå det svenska samhällets grundläggande normer och värderingar” (SOU 2024:12, s. 16). Förslaget om införande av krav på språk- och samhällskunskap för permanent uppehållstillstånd och svenskt medborgarskap (SOU 2021:2; SOU 2023:25) är ytterligare exempel på kravbaserad politik, liksom ”driftighet” som ett kriterium för vilka kvotflyktingar som ska tas emot (Migrationsverket 2023).

Tid får även betydelse för synen på nyanlända och tillgången till välfärdstjänster. I den problembeskrivning som dominerat de senaste årens politiska debatt understryks att det tar för lång tid för såväl asylsökande som andra migranter att lära sig svenska, att klara sfi (kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare) och att etablera sig på arbetsmarknaden. Ett talande exempel på en sådan argumentation är när arbetsmarknads- och integrationsminister Johan Pehrsson (L) vid en pressträff talade om att ”sfi under senare år har blivit en allt längre plats för studier, vi har en situation där utbildningen har dragit ut på tiden”, och därför föreslog ett införande av tidsbegränsningar för sfi (Sveriges Radio 2023). Den här sortens uttalanden och förslag visar på hur tid behandlas som en egalitär resurs (Fuehrer 2010), vilket i det här fallet handlar om att alla förväntas uppnå samma uppställda krav inom samma tidsram.

Ytterligare exempel är att regeringen i oktober 2023 annonserade att de tillsätter en utredning om hur personer som inte är medborgare ska kvalificera sig till välfärden över tid, bland annat genom arbete och avklarade kurser i svenska och samhällsorientering. Syftet med att inte ge dem omedelbar tillgång till välfärdstjänster som barnbidrag, föräldrapenning och försörjningsstöd är att ”stärka integrationsviljan” (Kristersson m.fl. 2023). Utöver att en sådan förändring skulle innebära att nyligen anlända initialt befinner sig i limbo vad gäller tillgång till välfärdstjänster, innebär den också att perioden av ovisshet sträcks ut i tiden. Ett uppenbart problem med detta synsätt är att de olika förutsättningar som migranter har och de ansträngningar de gör osynliggörs.

Tid är inte bara en central dimension för migrationspolitiken, utan också av stor betydelse för den som söker skydd. Tid i asylprocessen är ett högst mångfasetterat fenomen som ur asylsökandes perspektiv knappast är tom (Koshravi 2021). Snarare består tiden av produktiv väntan fylld av olika aktiviteter och strategier (Engblom 2023) för att hålla sig i linje med och navigera i förhållande till de krav som ställs från det omgivande samhällets sida. Som vi kommer att visa i denna artikel är det politiskt angivna kravet att lära sig svenska för att skaffa sig ett arbete något som också återkommer som en stark drivkraft bland asylsökande, som en utstakad riktning i förhållande till vilken de ständigt orienterar sig. Samtidigt kan detta krav få enskilda asylsökande att uppleva det som ett personligt misslyckande när de inte lär sig svenska tillräckligt fort eller inte lyckas få ett arbete (Dahlstedt & Fejes 2021).

I den här artikeln följer vi en grupp vuxna över tid. De kom som skyddsökande till Sverige under åren 2014–2015, och vi kom i kontakt med dem första gången vid årsskiftet 2018–2019 när de deltog i *Svenska från dag 1*. Denna verksamhet är ett av många exempel på hur civilsamhälleliga organisationer vid denna tid mobiliserades för att möta asylsökande och deras behov den första tiden i landet. För att erbjuda de skyddsökande meningsfulla insatser redan under väntan på beslut i asylärende

initierade regeringen 2016 satsningen *Svenska från dag 1*. Verksamheten är en möjlighet för asylsökande att inom ramen för studieförbundens verksamhet lära sig svenska och bekanta sig med det svenska samhället (Dahlstedt m.fl. 2019; Fejes m.fl. 2018).

I detta bidrag riktar vi blicken mot asylsökandes inkluderingsbanor och sätt att orientera sig mot en framtid i Sverige i förhållande till de krav och förväntningar som ställs av omgivningen. Vi har intervjuat deltagarna vid två tillfällen, 2018–2019 respektive 2022. Samtliga studiens deltagare är födda utanför Europa och har en begränsad utbildningsbakgrund. I den offentliga debatten framställs den grupp som utgör studiens deltagare ofta som ett problem med tanke på indikatorer som hög arbetslöshet, lång tid för etablering på arbetsmarknaden och svårigheter att ta sig igenom utbildningssystemet (jfr Eriksson & Roth 2023). Ur ett utifrånperspektiv kan det te sig som om de har fastnat, i den bemärkelsen att de inte lyckats ta sig fram i önskvärd takt genom att exempelvis bli färdiga med sina sfi-studier inom utstakad tid. Denna studie vänder på perspektivet och tar avstamp i skyddsökande människors egna berättelser om sina erfarenheter av mötet med Sverige och vad som får betydelse för deras möjligheter att finna sig till rätta och integreras i det nya landet.

Utifrån en longitudinell studie och fenomenologisk ansats, vägled av Sara Ahmeds orienteringsbegrepp, undersöker vi det meningsskapande och den kamp som sker på vägen mot inkludering i det svenska samhället. Syftet är att utifrån deltagarnas levda erfarenheter analysera hur de orienterar sig i en för dem ny tillvaro, och hur deras orientering och meningskapande förändras över tid. Vilka linjer framstår som önskvärda och inom räckhåll? Vad formar och styr deras vägar inför framtiden?

Forskningssammanhang och teoretisk ansats

En frekvent förekommande tematik i forskning om gruppen nyligen anlända vuxna är diskrepansen mellan å ena sidan en uttalad vilja att lära sig svenska, å andra sidan avsaknad av sammanhang och relationer utanför utbildningskontexten som möjliggör ett sådant lärande (Ahlgren & Rydell 2020; Nordmark & Colliander 2023). En studie om nyanlända ungdomar på språkintruktionsprogrammet som inte lyckas ta sig vidare i utbildningssystemet konstaterar att de enda svensktalande kontakter ungdomarna har ”är med personer som har lön för att prata med dem” (Nuottaniemi 2023, s. 422), såsom lärare, socialarbetare och butikspersonal. Ungdomarna i studien upplever tillvaron som präglad av monoton och instängdhet, med starkt begränsad tillgång till meningsfulla sammanhang. Linn Axelsson, Bo Malmberg och Qian Zhang (2017) beskriver tiden i det nya landet som ett ”väntrum”, där migranter accepterar lågkvalificerade yrken som inte motsvarar deras mål i väntan på bättre möjligheter. Agerandet i nuet styrs därmed av hur de ser på framtiden och de möjligheter som kan tänkas finnas där.

Flera färskaste studier undersöker tid som en central dimension i asylprocessen och väntan på uppehållstillstånd, och de visar hur väntan fungerar som ett byråkratiskt våld (Abdelhady m.fl. 2020) som orsakar smärta och skada för asylsökande. Bland annat har Sarah Philipsson Isaac (2022) undersökt hur migrationsbyråkratin berövar

såväl asylsökande som statliga tjänstepersoner tid, om än med olika konsekvenser för deras respektive livschanser. I en studie om implementeringen av en ny bosättningslag (SFA 2016:38) visar Sofi Jansson-Keshavarz och Vanna Nordling (2022) hur tid antar formen av en väntan, skapad genom korttidskontrakt och tillfälliga bostadslösningar, som motverkar asylsökandes möjligheter att få ett permanent boende i Sverige. Även Paula Mulinari och Maja Sager (2022) visar hur väntan formar människors vardagliga liv. Utifrån intervjuer med kvinnor som sökt asyl i Storbritannien respektive arbetslösa kvinnor med migrantbakgrund i Sverige identifierar de tre lager av vardaglig väntan: upprepning, påtvingat och samtidigt förnekande av arbete samt osynliggjord och indisponibel tid. Den genomgående tematiken i dessa studier är väntan som stjälar människors tid, vilket i sin tur riskerar att resultera i förlorade rättigheter. Andra studier har uppmärksammat hur väntan i asylprocessen präglas av en osäkerhet som gör det svårt att hålla motivationen uppe, samtidigt som väntan fylls med aktiviteter som ger mening och hopp såväl som strategiska aktiviteter som språkinläring för att stärka möjligheterna i det nya landet (Elsrud m.fl. 2022; Engblom 2023). Övergången i svensk migrationspolitik från permanenta till tillfälliga uppehållstillstånd skapar en osäkerhet som sträcks ut i tiden, vilket är ytterligare ett exempel på hur tid är en central dimension av asylprocessen.

Den befintliga forskningen om asylsökandes meningsskapande och strategier över tid är så här långt tämligen begränsad. En av få tillgängliga studier är genomförd av Torun Elsrud och Philip Lalander (2021), som riktat ljuset mot ensamkommande ungdomar som fått avslag på sina asylansökningar och därför flytt vidare till andra länder för att söka skydd. De har följt ungdomarna både geografiskt och över tid. Även Katrin Ahlgren (2014) har genomfört en longitudinell studie, där hon följt tre migranter under åtta år, med start när de studerade sfi. Studien visar hur deltagarna, vilkas drömmar och ambitioner var höga i början, efterhand behövt förhålla sig till att deras ambitioner med avseende på språkutveckling och yrkesmässiga mål inte alltid infrias.

Tidigare forskning pekar alltså på hur livet som nyanländ i allmänhet, och i asylprocessen i synnerhet, i flera avseenden innebär att vara i otakt med tiden. Ett sådant perspektiv på tid harmonierar väl med den fenomenologiska ansats som är vårt avstamp i föreliggande artikel. Närmare bestämt vägleds vi av Sara Ahmeds (2006, 2010) perspektiv på *orientering*. Utifrån en fenomenologisk förståelse beskriver hon orientering som en människas känsla av att vara förankrad i världen, en upplevelse av att känna vilka vägar som är möjliga och tillgängliga – som får tillvaron att upplevas som trygg och stabil. Orientering handlar om utgångspunkter, ”om var vi börjar och hur vi fortsätter ’häriifrån’” (Ahmed 2010, s. 51). Orienteringar påverkar också vad som blir synligt och vad som framstår som näbart respektive vad som inte gör det. För människor som av olika anledningar tvingats fly till ett annat land sätts orienteringen i någon mening ur spel, vilket ställer dem inför en process av omorientering där de på nytt behöver finna sin väg i livet. Denna nya väg påverkas av deras *conditions of arrival* (Ahmed 2006a), det vill säga deras bakgrund, deras förutsättningar och de sätt på vilka de kan ta plats i ett nytt sammanhang.

Ett återkommande inslag i tidigare studier av asylsökandes tillvaro är upplevelser

av osäkra livsförhållanden och av att i större eller mindre utsträckning ha förlorat kommandot över sitt liv. Sådana erfarenheter vittnar om svårigheten att befinna sig *out of place* (Ahmed 2006a, s. 10), att vara *desorienterad* snarare än orienterad i tillvaron. För migranter omfattar dessa processer, enligt Ahmed, minst två riktningar, dels mot ett hem som gått förlorat, dels mot en plats som ännu inte är hemma. Med begreppet orientering är det möjligt att närmare undersöka de riktningar som stakas ut i tid och rum, framåt och bakåt samt mellan platser och sammanhang. Mer konkret kan det handla om erfarenheter av att fysiskt befinna sig på en plats, utan att egentligen känna någon direkt tillgång till själva platsen (Ahmed 2010; Nuottaniemi 2023).

Vid sidan av begreppet orientering använder sig Ahmed av begreppen *riktlinjer* och *stigar* (Ahmed 2006a, 2006b). Tillsammans öppnar dessa begrepp för en analys som gör det möjligt att identifiera å ena sidan människors vägval, och deras erfarenheter av att bli bromsade eller stoppade, vilket gör att de inte får möjlighet att genomföra sina planer, å andra sidan de förväntade och närmast anmodade riktlinjer som förmedlas av olika myndigheter och institutioner. Riktlinjer och stigar utgör de sociala normer och konventioner som den enskilda individen förhåller sig till, riktar sig mot och/eller följer, som upprätthålls genom att handlingar upprepas. Här blir också den paradoxala dimensionen i Ahmeds linjebegrepp uppenbar: att linjer och stigar skapas genom att följas, och att de följs eftersom de skapas. Linjer och stigar är därmed inte givna på förhand, utan de tar form genom individers upprepade handlingar i förhållande till rådande sociala normer och konventioner i såväl rum som tid. Att ”vara i linje” är alltså något som kräver ansträngning och tar tid.

Ahmeds perspektiv på orientering, riktlinjer, stigar och hur människor orienterar sig i omvärlden erbjuder därmed en ansats för att närmare undersöka hur människor orienterar sig i relation till både dåtiden och framtiden. ”Even when orientations seem to be about which way we are facing in the present, they also point us toward the future”, noterar Ahmed (2006b, s. 554), och ”the hope of changing directions is always that we do not know where some paths may take us”. Människors orientering har med andra ord såväl en rumslig som en tidslig dimension.

I denna artikel kommer vi att använda oss av Ahmeds teoretiska begrepp orientering, riktlinjer och stigar för att tolka enskilda individers berättelser, med fokus på hur de tänker kring och förhåller sig till en för dem ny tillvaro, och hur deras tankar och förhållningssätt förändras över tid. I detta avseende riktar vi ljuset särskilt mot relationen mellan det förflutna, nuet och framtiden, och hur den har förändrats över tid.

Metod och material

Till grund för artikeln ligger ett större longitudinellt forskningsprojekt som syftar till att studera skyddssökandes inkluderingsbanor i Sverige, med fokus på den betydelse som olika utbildningsinsatser med inriktning på språkinlärning haft för dem över tid (Dahlstedt & Fejes 2021, 2024). Gemensamt för samtliga deltagare i studien är att de rekryterades för en första intervju när de deltog i olika språkutbildningar, närmare bestämt sfi, *Svenska från dag 1* respektive språkintrödningskurs. Tre till fyra år efter den

första intervjun genomförde vi uppföljande intervjuer med de deltagare som vi lyckades få kontakt med och som var fortsatt villiga att delta. Ännu en uppföljningsintervju är planerad att genomföras om cirka två år.

I denna artikel riktar vi uppmärksamheten mot de deltagare som vid det första intervjutillfället deltog i *Svenska från dag 1* anordnat av ett studieförbund. De första intervjuerna genomfördes runt årsskiftet 2018–2019 och omfattar totalt 15 personer, 10 kvinnor respektive 5 män i åldrarna 20–65 år. Den första intervjun genomfördes i anslutning till intervjudeltagarnas undervisning. Förutom en intervju som genomfördes med två intervjudeltagare har samtliga intervjuer genomförts enskilt. Flertalet intervjudeltagare har sin bakgrund i Afghanistan, Somalia och Syrien. Vid det första intervjutillfället befann de sig fortfarande i asylprocessen. De flesta har en kort skolbakgrund från hemlandet, några har ingen skolbakgrund alls. Endast ett fåtal har högre utbildning. Med några få undantag genomfördes intervjuerna med tolk. Frågorna vid det första intervjutillfället kretsade kring utbildningssammanhanget, undervisningen, erfarenheter av att lära sig svenska och hur intervjudeltagarna såg på sin framtid i Sverige.

Hösten 2022 gjorde vi uppföljningsintervjuer för att följa intervjudeltagarnas fortsatta liv och banor i Sverige.¹ Vi lyckades komma i kontakt med åtta av deltagarna från den första intervjuomgången. Sex av uppföljningsintervjuerna genomfördes på svenska, två med anlitad tolk och en där en bekant till deltagaren deltog som språkstöd. I den andra intervjun ställde vi främst frågor om vad som hänt sedan den första intervjun, hur det gått med personens asylansökan, att lära sig svenska, få arbete och bostad, och hur livet i Sverige såg ut för dem. Vi var även intresserade av hur de såg på de olika formella och informella utbildningssammanhang och aktiviteter de deltagit i sedan de kom till Sverige. Dessa frågor genererade mer personliga och delvis mer tillbakablickande berättelser än i den första intervjun. Vårt intryck är också att frågorna vid det andra intervjutillfället öppnade för mer samtal än den första intervjun. Samtliga intervjuer har transkriberats i sina helheter. De intervjuer som förekommer i texten är dock något språkligt redigerade i syfte att underlätta läsningen.

Forskningsprojektet har genomgått etikprövning (Dnr 2017/280-31; Dnr 2022-04429-01), och vi har beaktat de forskningsetiska regler som omger samhällsvetenskaplig forskning. Det innebär att samtliga intervjudeltagare är informerade om studiens syfte, att de gett sitt samtycke till att delta i studien samt att de informerats om att de när som helst kan avbryta sin medverkan och att deras namn och personuppgifter kommer att pseudonymiseras. Samtliga som deltagit i intervju två har gett ett nytt samtycke till att medverka i studien och även sagt sig vara intresserade av att delta i kommande uppföljningsintervjuer.

Informerat samtycke med deltagare som har kort studiebakgrund kan innebära utmaningar, exempelvis när gäller att förmedla innebörden av att delta i ett forskningsprojekt (Ljung Egeland m.fl. 2023). Även om vi varit måna om att beskriva deltagarnas rättigheter så begripligt som möjligt, har det ändå hänt att intervjudeltagare sannolikt

---

1 Intervjuomgång 1 genomfördes av Sabine Gruber och intervjuomgång 2 av Maria Rydell.

uppfattat oss som experter och därför bitt om råd och/eller ställt frågor om exempelvis asylprocessen. En reflektion som kan göras i anknytning till detta är att den longitudinella ansatsen bidragit till att vi etablerat en viss relation mellan deltagarna och projektet, vilket öppnat för sådana frågor. En annan reflektion är att frågor av det slaget vittnar om en utsatthet där personen i fråga inte vet var hen kan söka hjälp eller stöd. När det gäller frågor om hjälp och råd som rör enskilda asylärenden och myndighetskontakter har vi därför besvarat dessa med att föreslå kontakter med olika organisationer inom civilsamhället. När det gäller frågor som rör den enskildes studier och/eller språklärande har vi snarare försökt dela med oss av våra erfarenheter och kunskaper inom fältet och tipsat om resurser som finns fritt tillgängliga digitalt. Vår sammantagna bedömning är att detta sätt att besvara deltagarnas frågor inte inneburit några forskningsetiska komplikationer avseende exempelvis samtycke.

I den analys som presenteras i det följande koncentrerar vi oss på tre intervjudeltagares berättelser: Nadua, Mostafa och Hetty (fingerade namn). När det är fråga om ett så pass begränsat antal intervjudeltagare som i denna studie ser vi det inte som relevant att tala om representativitet i en mer kvantitativ betydelse. Däremot har vi gjort ett urval bland de medverkande intervjudeltagarna för att i möjligaste mån belysa både variationer och mönster i materialet som helhet i fråga om deltagarnas orientering och meningsskapande över tid. Två av intervjudeltagarna är kvinnor och en man. Åldern varierar, likaså familjesituation, tillgång till språkutbildning och arbete samt erfarenheter av asylprocessen. Två av intervjudeltagarna har uppehållstillstånd, medan en har tillfälligt arbetstillstånd.

Analysen har en fenomenologisk ansats (jfr Bevan 2014) med fokus på hur deltagarna tolkar sina erfarenheter av livet i Sverige och skapar mening kring dem. Med hjälp av Ahmeds teoretiska begrepp har vi tolkat deltagarnas berättelser för att försöka fånga relationen mellan det förflutna, nuet och framtiden, och hur den förändrats över tid. De närmast följande tre avsnitten beskriver det som Nadua, Mostafa och Hetty berättade under intervju ett och två. Utsagorna är strukturerade av oss för att illustrera deras respektive orientering i tid och rum. De speglar alltså en analytisk kronologi snarare än intervjuernas berättade kronologi. De är också strukturerade på så vis att utsagor från den första intervjun presenteras först, därefter följer utsagor från den andra intervjun.

Tre berättelser

Naduas berättelse

Nadua är född i Afghanistan och var i femtioårsåldern när hon kom till Sverige tillsammans med sina döttrar 2015. Sonen, som kom bort från familjen under flykten, hade vid tiden för vår första intervju lyckats ta sig till Sverige på egen hand och fått uppehållstillstånd. Detta gjorde det möjligt för Nadua och döttrarna att få uppehållstillstånd genom anknytning när de tre år senare återigen lyckades återfinna varandra. Naduas man befann sig dock i Iran och hade hösten 2022, vid andra intervjutillfället, fortfarande inte kunnat ta sig till Sverige för att återförenas med sin familj.

Första gången vi träffade Nadua intervjuades hon tillsammans med sin bästa vän Tamana, som också hon kom till Sverige från Afghanistan som ensam förälder med barn. Nadua och Tamana lärde känna varandra i sfi-utbildningen och är varandras vuxenstöd i Sverige. Nadua beskriver relationen till Tamana som ”en systerrelation”.

Nadua har studerat på sfi med målet att så småningom hitta ett arbete. ”För att få ett arbete krävs det att man kan språket”, säger hon. Hennes ambition ligger också i linje med den uppmaning hon som ny mött i Sverige, nämligen att så fort som möjligt lära sig det svenska språket. Efter tre års sfi-studier informerades hon dock om att hennes tid gått ut. ”Precis när vi började komma i gång med studierna och göra framsteg, så fick vi inte fortsätta där”, berättar Nadua. ”De sa att det är många flyktingar nu”, och fortsätter, ”jag har inte studerat så mycket förut, så det tar tid att lära, i min ålder.” Nadua kämpar på för att lära sig svenska språket. För att inte tappa den svenska hon lärt sig deltar hon i undervisningen i *Svenska från dag 1*. Det Nadua vill uppnå med sina ansträngningar är att hitta ett arbete så att hon kan bli självförsörjande. Eftersom hon inte kan så mycket svenska börjar hon dock tvivla på att hon ska kunna förverkliga det. Hon beskriver sin frustration över att undervisningen i *Svenska från dag 1* enbart omfattar två förmiddagar i veckan. ”Det är jättelite tid”, säger hon, ”och så fort man kommer i gång med att prata så tar det slut. Då måste man vänta till nästa gång, och då glömmet man igen.” Nadua upplever att det går alldeles för långsamt att lära sig svenska på detta sätt, men gör ändå sitt bästa för att lära sig. Hon berättar exempelvis att hon även deltar i undervisning i *Svenska från dag 1* som anordnas av ett annat studieförbund och alltså går på två *Svenska från dag 1*-utbildningar.

På en direkt fråga hur Nadua föreställer sig framtiden svarar hon att det är svårt att föreställa sig framtiden i Sverige, eftersom det är så svårt att lära sig språket. Hennes framtidsutsikter är således tätt sammankopplade med språkinläringen. I stället riktar Nadua sitt hopp till barnens framtid och tänker mycket på hur det ska gå för dem i Sverige. ”För min del är det över, särskilt med tanke på min ålder”, som hon krasst uttrycker det. ”Jag kommer inte kunna jobba som försäljare som jag gjorde innan jag kom till Sverige”, konstaterar hon, ”eftersom jag inte kan språket blir jag bara besviken om jag tänker på jobben jag helst skulle vilja ha.”

Vid den uppföljande intervjun fyra år senare berättar Nadua att hon fortfarande läser svenska, nu på en tvåårig svensk kurs på folkhögskola. Inom ramen för denna kurs har hon även gjort praktik på ett bageri. Nadua blev även erbjuden att arbeta där, men kände att hon behövde prioritera sina svenskstudier. ”Så att jag klarar D-nivån på sfi”, som hon förklarar det, vilket krävs för att avsluta sfi. Nadua beskriver, precis som tidigare, sin vardag som väldigt inriktad på att lära sig svenska. ”På dagen är jag i skolan och läser, skriver och lyssnar på språket”, berättar hon. På nätterna, när hon inte kan sova, brukar hon lyssna på olika filmer som sfi-lärare runt om i landet lagt ut på Youtube. Nadua understryker att hon verkligen ansträngt sig för att lära sig språket, men att hon bara kunnat göra små framsteg. Naduas oro över att inte lära sig så pass god svenska att hon kan hitta ett arbete gnager i henne. Hon berättar att hon är rädd för att handläggarna på Arbetsförmedlingen kommer att säga: ”Nej, du får inte börja arbeta, du får stanna i språkundervisningen, du kan för lite svenska.”

Nadua förklarar att hon varken orkar skriva eller tänka på svenska, vilket skapar stora problem för henne. Hon konstaterar att hennes sju år i Sverige varit kämpiga, inte minst därför att hon varit tvungen att ta hand om barnen på egen hand, och tror att det kan ha varit en av orsakerna till hennes svårigheter att lära sig språket. Tamana är fortfarande en viktig person i Naduas liv, de följs åt i sin kamp för att erövra den nödvändiga svenskan. Den påtagliga stress som Nadua levt med genom åren har även medfört omfattande sömnsvärigheter för henne. Vid det andra intervju tillfället är Nadua påtagligt oroad över den yngsta dottern, som inte mår bra och inte går till skolan. Hon berättar om hur hon skäms över sin situation och ogärna pratar om den med sina vänner. ”Jag sitter i klassrummet och kan bara tänka på min dotter”, säger Nadua. ”Jag undrar varför hon inte går till skolan och hur hennes framtid ska bli. Jag kan inte koncentrera mig.” Nadua berättar att hon ibland försökt prata med sin man, som fortfarande befinner sig i Iran, om situationen. ”Men”, tillägger hon, ”han kan inte göra så mycket åt min situation, han är så långt bort och förstår inte hur saker och ting fungerar i Sverige.” För Nadua är det viktigt att barnen mår bra och lyckas med sina studier och sitt arbete. ”Barnen och deras framtid är det viktigaste för mig, jag tänker på dem hela tiden”, säger Nadua, ”jag drömmer inte längre om min framtid, bara om barnens.” Det är barnen som får Nadua att orka kämpa vidare i Sverige. Hon hoppas att det ska bli bättre framöver, att hon ska bli fri från de problem hon har nu och kunna tänka mer på sig själv. Intervjun avslutas med att Nadua frågar om fler tips för att lära sig svenska.

Mostafas berättelse

Mostafa var nästan 30 år när han flydde till Sverige 2015. Han hade då aldrig gått i skola i sitt tidigare hemland Afghanistan, men före flykten tillbringade han ett par år i Iran där han följde med några kompisar på en engelskakurs. Mostafa kan därför inte bara tala utan också skriva och läsa lite engelska. Den första intervjun genomförs efter Mostafas önskemål utan tolk, med motiveringen att han vill träna sin svenska. Mostafa berättar att han läser *Svenska från dag 1* på två olika studieförbund. Därutöver deltar han i en språkgrupp i det kommunala bostadsbolagets regi och i ett språkkafé som anordnas av kyrkan. Mostafa beskriver sin kamp för att så snabbt som möjligt lära sig det svenska språket. Helt i enlighet med den anvisade linje som gäller för nyanlända förklarar han att han vill passa in i Sverige och hitta ett jobb. ”Men”, berättar Mostafa, ”när jag fick mitt första avslag var det som om en vägg restes framför mig.” Han överklagade Migrationsverkets beslut, upplevde att han höll på att tappa hoppet om den framtid han föreställt sig i Sverige men tillägger att ”livet stannar inte, det gäller att kämpa vidare”. Under en längre period kunde Mostafa inte ägna sig åt studier, eftersom han var papperslös, men så fort han fick sitt LMA-kort återupptog han studierna i *Svenska från dag 1*. ”Jag ska bo och arbeta här”, förklarar han, ”jag har ett mål med att lära mig svenska.” Mostafa berättar att hans plan är att varje dag lära sig tio till femton nya ord på svenska. För att uppnå detta läser han bland annat böcker, och nämner Ibsens *Ett dockhem* som en av böckerna han läst utanför kursen.

Mostafa menar att det är viktigt att våga prata för att kunna lära sig svenska, men berättar också om svårigheterna att få kontakt med svenskar som han kan tala svenska med. Inte ens i kyrkan har han lyckats skapa de kontakter som han söker.

Vid den första intervjun framhåller Mostafa att planen är att fortsätta läsa svenska på sfi när han får uppehållstillstånd. Därefter vill han skaffa sig en utbildning så att han kan arbeta som lackerare, vilket han har erfarenhet av sedan sin tid i Iran. ”Min plan är att öppna en egen verkstad”, berättar Mostafa. Hans plan stannar inte vid att bara vara en dröm, utan han ser den som fullt möjlig att realisera. Med tanke på sin ålder menar han att han har gott om tid att studera och etablera sig i Sverige. Men han konstaterar samtidigt att ”jag kan inte själv styra över hur min framtid kommer att bli”, eftersom det är myndigheterna som avgör om han får uppehållstillstånd eller inte.

Vid den uppföljande intervjun fyra år senare befinner sig Mostafa i ännu en asylprövning och vet fortfarande inte om han kommer att få stanna i landet. Han har dock fått ett arbetstillstånd och arbetar nu inom äldreomsorgen, där han trivs väldigt bra. ”Jag mår bra när jag hjälper äldre människor”, berättar Mostafa. ”Och jag kan prata både med de boende och personalen, det är perfekt för språket.” Eftersom Mostafa inte har uppehållstillstånd har han däremot inte kunnat börja studera på sfi. Han berättar att arbetet inom äldreomsorgen har förändrat tillvaron på flera sätt. ”Jag har inkomst, kan betala hyran, jag kan försörja mig, och jag behöver inte längre be kompisar om ekonomisk hjälp.”

Mostafa beskriver hur han började söka jobb direkt efter beslutet om att han fick arbetstillstånd. Han skickade sitt CV till olika företag ”men jag fick alltid nej som svar”. Mostafa tror att det beror på att han inte har någon tidigare erfarenhet av att arbeta i Sverige. ”Jag sökte också jobb inom äldreomsorgen, men fick nej där också.” Men genom några vänner hörde han talas om en gruppintervju som skulle genomföras med sökande till äldreomsorgen och bestämde sig för att åka dit. ”Min kompis blev kallad, men inte jag”, säger Mostafa. ”Jag pratade med chefen, jag har skickat mitt CV och ni svarade nej, men jag har kommit ändå och vill bli intervjuad”. Han fick då gå på intervju och ”sen fick jag tjänsten direkt”, berättar Mostafa med ett skratt.

Vid den andra intervjun får vi också veta att Mostafa har en femårig dotter som är född i Sverige. Han bor inte tillsammans med dottern och hennes mamma, men har ändå kontakt med dem och träffar dottern. Mostafa berättar att dottern varit en viktig anledning till att han orkat kämpa vidare för ett uppehållstillstånd. ”Jag kan inte lämna min dotter”, som han uttrycker det.

När Mostafa ser tillbaka på undervisningen i *Svenska från dag 1* som han deltagit i beskriver han den som ”mycket värdefull för dom som är nya i Sverige, och som inte kan gå på sfi”. Däremot tycker han att kurstiden är alldeles för kort, att den inte räcker till för att lära sig språket och komma in i det svenska samhället.

På jobbet har Mostafa en afghansk kollega, ”men vi pratar aldrig dari med varandra, bara svenska”, berättar han. ”Det känns inte bra om vi pratar på vårt språk, det kan skapa misstänksamhet.” För Mostafa är det viktigt att följa normerna på arbetsplatsen. Han beskriver arbetet som viktigt och förmedlar en stolthet i att vara uppskattad. Han

upplever sig ha skapat bra kontakt med de boende och berättar att de saknar honom när han inte arbetar.

Mostafas helt överordnade mål inför framtiden är att få uppehållstillstånd. Förhoppningen är att arbetet inom äldreomsorgen ska leda fram till att detta infrias. Om så blir fallet vill han utbilda sig till undersköterska och därefter till sjuksköterska. ”Men”, tillägger han återigen, ”jag kan inte själv bestämma över min framtid, eftersom det är Migrationsverket som bestämmer.” Intervjun avslutas med att Mostafa ber om råd inför den stundande intervjun med Migrationsverkets handläggare. Han önskar komma i kontakt med någon som kan ge honom juridisk rådgivning.

Hettys berättelse

Hetty kom till Sverige som asylsökande från Afghanistan 2014. Vid det första intervjutillfället hade hon alltså varit fyra år i Sverige, och hon var då 29 år. Hetty lämnade Afghanistan tillsammans med sin man och familjens två döttrar. Familjen splittrades dock under flykten och Hetty fortsatte tillsammans med döttrarna. När familjen påbörjade flykten var hennes enda plan att hon skulle fly till ett ”nytt land”. Att flykten slutligen skulle gå till Sverige valde hon långt senare, när hon blev ensam med barnen och träffade andra som var på väg hit. Hetty var gravid när hon kom till Sverige och födde kort tid efter att hon anlant en son.

Vid första intervjutillfället har Hetty permanent uppehållstillstånd. Hennes man kunde ta sig till Sverige först två år efter det att hon och barnen anlant och väntar vid det första intervjutillfället fortfarande på beslut i sitt asylärende.

Sedan något år tillbaka kombinerar Hetty studier på *Svenska från dag 1* med studier på sfi. Hon har inte någon skolbakgrund från Afghanistan och berättar entusiastiskt hur betydelsefullt det är för henne att få lära sig läsa och skriva. ”Det har varit min högsta önskan att få gå i skolan. Första gången jag tog en penna i handen var på sfi.” Anledningen till att Hetty läser dubbelt är, som hon formulerar det, ”för att jag så fort som möjligt vill lära mig svenska och stå på egna ben”. Hon tittar på tv varje dag för att på så vis träna sin svenska, ”jag tittar också mycket på nyheter, barnnyheterna”, tillägger hon. Hetty har också tillgång till appen *Språkplay* – en app som erbjuder undertextning av SVT:s program på 18 olika språk – där hon kan se många program. Hetty berättar att hon gärna umgås med svenskar ”både för att lära mig svenska och för att komma in i samhället”, som hon uttrycker det. Men hon upplever att språkbarriären gör det svårt att kommunicera. Hetty har gjort praktik i ett skolkök och även blivit uppmuntrad att börja arbeta där, men tycker att hon behöver prioritera sina svenskstudier ”så att jag kan förstå språket när jag arbetar”. Hon upplever det som förnedrande att inte kunna skriva. På frågan vad Hetty tror att hon gör om fem år svarar hon utan att tveka ”busschaufför eller jobba i kök, skolkök eller på restaurang”. Det är dessa jobb som hon är intresserad av och som hon vill kämpa för att få.

När vi träffar Hetty fyra år senare bor hon kvar i samma stad tillsammans med sin man och sina barn. Hon har fortfarande planer på att arbeta i kök och ska precis påbörja en restaurangutbildning som Arbetsförmedlingen guidat henne till. Hon hål-

ler på att avsluta sina sfi-studier. Parallellt har hon arbetat på en förskola fyra dagar i veckan. Eftersom hon saknar körkort har hon släppt tanken på att bli busschaufför, men när hon är klar med sin restaurangutbildning vill hon gärna ta körkort.

Efter fem år i Sverige har Hettys man fått permanent uppehållstillstånd och studerar nu för att bli svetsare. Familjen har utökats med ännu ett barn, och de är nu 15, 12, 8 och 3 år gamla. När Hetty ser tillbaka på sin första tid i Sverige beskriver hon den som kantad av svårigheter, och hur tungt det var när första avslaget på asylansökan kom, då hon var gravid och ensam med barnen i ett nytt land. Hon fick besked om att hon skulle utvisas till Italien, men kunde inte göra sig förstådd på svenska och var helt beroende av andras hjälp och stöd. Via sitt boende fick hon dock kontakt med en man från Afghanistan som arbetade på boendet, och han hjälpte henne i kontakterna med Migrationsverket.

När Hetty fick sitt uppehållstillstånd flyttade hon till staden hon numera bor i. Hetty har inte haft möjlighet att gå i skola som barn och upplever det som en stor utmaning att lära sig svenska, särskilt att läsa. Hon berättar: ”Jag har blivit underkänd tre gånger på de nationella proven i sfi, men jag hoppas att jag ska klara det nästa gång, så att jag kan bli färdig med sfi.” Hetty hade inte möjlighet att läsa svenska under tiden hon var asylsökande. Rent praktiskt blev det omöjligt för henne att åka buss med tre barn till den kurs hon erbjudits. Svenskstudierna blev en möjlighet först när hon fick uppehållstillstånd och flyttade till en annan stad.

Hetty har under flera perioder varvat praktik med studier i svenska. Vid det andra intervju tillfället har hon precis avslutat en längre praktik på en förskola. Förutom att hon sökt jobb inom förskolan har hon även sökt till hemtjänsten och som lokalvårdare, men utan framgång så här långt. Hetty funderar mycket på ”om det är bäst att först satsa på språkutbildning, eller om jag i stället ska försöka lära mig språket på en arbetsplats”. Hon berättar att ”lärarna på sfi säger att jag måste läsa mer svenska, men min handläggare på Arbetsförmedlingen säger att jag ska jobba för att få kontakt med fler som pratar svenska”. Det är svårt för Hetty att veta vilken väg som är bäst för henne att gå. ”Först tänkte jag att jag måste klara språket, sfi, sen utbildning, sen jobba. Sen tänkte jag att jag först måste jobba, få kollegor och lära mig svenska”, suckar hon.

Arbetet på förskolan har haft stor social betydelse för Hetty. ”Barnen älskar mig”, säger hon, ”och både barnen och personalen var ledsna när jag skulle sluta.” Hetty betonar att det är fortsatt viktigt för henne att utveckla sina språkkunskaper. Det är en viktig drivkraft för att hon ska kunna klara sig själv och fungera på en arbetsplats. ”Ibland umgås jag med en granne i huset, vi dricker kaffe och pratar svenska”, berättar Hetty. ”Jag hjälper henne att bära matkassarna, och hon hjälper mig med mina läxor och att skriva brev på svenska.” ”Men”, tillägger Hetty, ”det är svårt att få kontakt med svenskar, och jag saknar att någon frågar mig hur jag mår och vad jag gör.” Hetty berättar hur hon säger till sina barn att alltid vara artiga och hälsa på alla grannar i huset, men att kontakten med grannarna i princip stannar vid ett hej.

Orienteringar, hopp och frustration

Naduas, Mostafas och Hettys berättelser visar hur deras migration till Sverige har inneburit en omorienteringsprocess där de som skyddsökande och nya i landet orienteras i en viss riktning, i synnerhet med fokus på att lära sig svenska språket. Samtidigt vittnar de om hur deras tidigare erfarenheter och resurser värderas på ett annat sätt, eller rentav osynliggörs, i det nya landet, vilket skapar en helt ny utgångspunkt. Detta är särskilt iögonfallande med tanke på den politiska debatten, som så tydligt riktar ljuset mot det migranter inte kan eller det de saknar och brister i, däribland kunskaper i majoritetssamhällets språk (se även Simpson & Whiteside 2015). Men det är också påfallande hur de enskilda berättelserna genomsyras av ambitioner som ligger i linje med den politiska och strukturellt betingade linjen: att de som asylsökande *först* behöver lära sig svenska för att *därefter* kunna skaffa sig ett arbete. Gemensamt för studiens deltagare är deras tydliga orientering mot att förankra sig i det nya samhället. De vill utbilda sig och lära sig svenska och ser det närmast som ett villkor för att kunna få ett arbete som möjliggör goda livsmöjligheter i Sverige, såväl här och nu som i ett längre framtidsperspektiv. Denna strävan efter att vara i linje med omgivningens förväntningar ter sig inte bara som viktig för dem själva, den rymmer även en ansträngning att kunna vara ett stöd för sina barn (Dahlstedt m.fl. 2024).

Även om erfarenheterna vid det andra intervjutillfället visade att vägarna till att lära sig svenska och få ett arbete inte är lika framkomliga som de initialt framstod som, talar deltagarnas berättelser för att förhoppningarna om språk och arbete kvarstår över tid. De beskriver hur de genom upprepade handlingar kämpar för att försöka hålla sig på den linje som förväntas leda dem framåt i Sverige. Deltagarna talar även om hur de utvecklar strategier för att vara i linje med såväl sina egna som samhällets förväntningar (Ahmed 2006a). Med sina strategier kan de också lyckas trampa upp nya stigar som tar dem runt hindren de stöter på. Ett exempel på sådana steg är när Mostafa på eget initiativ söker sig till äldreomsorgen när han hör talas om att anställningsintervjuer ska genomföras där.

Ahmed (2006a, s. 109) menar att ”doing things’ depends not so much on intrinsic capacity or even disposition or habits, but on the ways in which the world is available as a space for action”. Orientering handlar alltså om vad som blir synligt och därmed framstår som möjligt och inom räckhåll (jfr Ahmed 2010). Redan vid det första intervjutillfället hade deltagarna under flera års tid befunnit sig i en omorienteringsprocess. En stor del av denna intervju kretsade kring det informella utbildningssammanhanget *Svenska från dag 1*, som de då deltog i. Att lära sig svenska genom att tala det nya språket med både infödda och dem som är nya i Sverige ansågs vara av stor betydelse och lyftes fram av så gott som samtliga intervjudeltagare, så även inom forskningsprojektet i dess helhet (se Dahlstedt & Fejes 2021, 2024). I denna omorienteringsprocess är det med andra ord först och främst svenska språket som blir synligt i en strävan framåt på väg mot en tid som delaktig och medborgare i det svenska samhället. Flera deltagare har beskrivit hur de inte bara deltar i *ett* utan i flera olika sammanhang som erbjuder möjligheter att lära sig svenska, och att de skulle vilja delta i ännu fler sådana aktiviteter

om det gavs möjlighet. Det som blir tydligt i berättelserna är att studieförbundens inkluderande policy skapar ett handlingsutrymme för deltagarna och att det är lättare för dem att vara aktiva i ett sammanhang som välkomnar dem (Puigdevall m.fl. 2022). Språklärande sammanhang som dessa framstår som särskilt viktiga när tillgången till svenska språket begränsas som en följd av att deltagarna har så få svensktalande kontakter (jfr Nordmark & Colliander 2023; Nuottaniemi 2023).

Trots att deltagarna har likartade mål, ser deras vägar för att nå dem olika ut. Analysen ger åtskilliga prov på hur deltagarnas riktlinjer formas av hinder och stopp som de själva inte kan styra över men måste hantera. Det kan handla om att familjen splittrats under flykten, att som Hetty befinna sig ensam med små barn i ett nytt land eller om livshändelser som i Naduas fall, där ett barn som inte mår bra upptar alla ens tankar. Men det handlar också om att de vägar som anvisas och förväntas ta deltagarna fram till målet – att bli en del av det svenska samhällets gemenskap – kantas av olika slags stopp och påtvingad väntan (Mulinari & Sager 2022), såsom Naduas utskrivning från sfi och Mostafas avslag på asylansökan och långa väntan på besked om uppehållstillstånd i Sverige.

Utbildningssystemet antar formen av en orienteringsapparat (Ahmed 2010), som styr deltagarna i en viss riktning, samtidigt som det innebär institutionella hinder som skapar indisponibel tid (Mulinari & Sager 2022) för deltagarna. Även om språkutbildning erbjuds, är den med andra ord inte alltid tillgänglig för alla utan innebär också institutionella stopp. Som när det för Hetty blir svårt att bli godkänd på de nationella sfi-proven eller som när tillgången till språkutbildning begränsas för Nadua. Det är svårt för vissa deltagare att hålla sig i linje med sina egna och samhällets förväntningar, samtidigt som andra vägar framåt framstår som otydliga. Det som då tydliggörs är att tid, och att inte veta vad man ska göra av den, utgör en helt central dimension i deltagarnas ansträngningar och erfarenheter av att förhålla sig till den anvisade linjen, även om de inte uppnår de på förhand uppställda institutionella målen.

Samtidigt som vägarna till att lära sig svenska ser olika ut, framträder språkinläringen för deltagarna som något viktigt att organisera sitt hopp kring. Att lära sig språket blir för dem en både utstakad och synlig linje att hålla fast vid, särskilt när ett betalt arbete ter sig avlägset eller rent av utom räckhåll. Språkutbildningen blir till och med så viktig i den utstakade linjen mot framtiden att alternativa vägar blir svåra att urskilja (jfr Hagström 2018), även om språkutvecklingen och progressionen inom utbildningssystemet inte går i den förväntade takten. För vissa deltagare, exempelvis Nadua, framstår behovet av svenskkunskaper som så starkt att det är svårt att ens tänka sig en fungerande framtid i Sverige utan tillräckliga kunskaper i svenska. Samtidigt kantas deltagarnas berättelser av desorientering och upplevda hot om att bli stoppade i sina ambitioner inför framtiden. Den yttersta formen av stopp är givetvis att bli utvisad ur landet (jfr Ahmed 2010). Men att skrivas ut från sfi blir också ett förödande stopp med tanke på att sfi utgör en så pass central del av den utstakade linjen på väg mot arbete.

Analysen visar att arbete, utöver språk, är den linje som deltagarna starkt orienterar sig mot. Samtliga deltagare är redan vid det första intervjutillfället påfallande tydligt

orienterade mot att hitta vägar till ett arbete som kan göra det möjligt för dem att försörja både sig själva och familjen och att bidra till samhället (jfr Dahlstedt & Fejes 2021). De talar om arbete som en viktig och självklar del av livet, något som gör det möjligt för dem att bli ekonomiskt oberoende och klara sig själva. Orienteringen mot att hitta ett arbete är fortsatt stark också vid det andra intervjutillfället flera år senare, även om arbete över tid tillförs fler innebörder. Arbete tillskrivs nu inte bara en ekonomisk betydelse, det ses också som en väg till erkännande (jfr Govander 2023). Både Mostafa och Hetty beskriver vid den andra intervjun sina respektive kontakter med arbetslivet, anställning och praktik inom äldre- och barnomsorgen, i starkt positiva ordalag. De berättar om mötet med kollegor, äldre och barn och hur de upplever sig som sedda och bekräftade såväl som saknade när de inte är på arbetet. För Mostafa öppnar anställningen inom äldreomsorgen även en ny väg mot uppehållstillstånd och därmed en möjlighet att få stanna i landet.

Både språkkunskaper och arbete är väsentliga delar av den linje gentemot vilken deltagarna orienterar sig och blir orienterade. Även om språkkunskaper och arbete förutsätter varandra, är relationen dem emellan långt ifrån entydig. Språkkunskaper sägs å ena sidan vara en förutsättning för arbete, å andra sidan lyfts arbete fram som en viktig förutsättning för språkutveckling och integration (Rydell & Hanell 2022). Eftersom språkutveckling ofta är en både långsam och mödosam process, kan det vara svårt att veta vad som är mest gynnsamt i nuet respektive på sikt när det gäller att hålla sig i linje: att fortsätta studera eller att prioritera ett arbete. Detta dilemma illustreras väl i Hettys berättelse. Från omgivningen får hon olika budskap, och det är inte lätt att väga dem mot varandra för att komma fram till vilken strategi som är den mest framkomliga med tanke på framtiden. Arbete först, språk därefter, eller tvärtom? För den som står inför att välja mellan språkutbildning och arbete är vägen framåt inte tydligt utstakad. Osäkerheten om vilken väg som ska väljas visar sig även i Mostafas berättelse, som vittnar om ett så kallat spårbyte, från asylsökande till ansökan om arbetstillstånd. Men nu när hans arbetstillstånd går ut vet han inte om han ska söka uppehållstillstånd för arbete eller för anknnytning. Det är mer eller mindre omöjligt för honom att kunna avgöra vilket av de två spåren som ger honom de bästa oddsen för att få stanna i Sverige och inte stoppas upp och utvisas ut ur landet, vilket kan ses som en extrem form av att bli stoppad och att bli anvisad en ny, okänd riktlinje.

Att hålla sig i linje kräver ansträngning och tar tid (Ahmed 2006a). Skyddsökandes orientering mot att tillägna sig språk genom kurser som erbjuds är så pass stark att det tycks svårt att se andra möjliga riktlinjer och handlingsalternativ. När deltagarna inte når de institutionellt anvisade stegen på vägen framåt, såsom avklarad sfi, blir inte heller deras ansträngningar för att vara i linje synliga för omgivningen. Samtidigt beskriver deltagarna hur en stor del av deras vakna tid upptas av tankar om språk och upprepade handlingar för språkligt lärande i hopp om att svenska språket i nästa steg ska ta dem vidare till både arbete och sociala kontakter. De beskriver hur snart sagt varje del av deras liv ter sig som tillfällen och utsikter att lära sig svenska. Kreativiteten när det gäller att hitta strategier för att lära sig språket är stor och spänner över allt från läsning av skönlitterära klassiker till olika appar eller Youtube-kanaler som erbjuds av

sfi-lärare. Dessa tillvägagångssätt för att erövra språket används nästan dygnet runt, vilket bland annat Naduas berättelse ger prov på. De möjliggör ett ständigt pågående lärande för deltagarna, samtidigt som de fyller ett sorts kompensatoriskt behov när få svensktalande kontakter står till buds (jfr Nuottaniemi 2023).

Orientering handlar inte bara om riktning, utan också om utbredning och hur man upplever att man kan ta plats i olika sociala rum (Ahmed 2010). Känslan att vara *out of place* (Ahmed 2006b) är något som ständigt upprepas i deltagarnas liv och som de på olika vis blivit tvungna att förhålla sig till. Exempelvis bidrar idoga och misslyckade försök att få grannar att hälsa till att skapa en känsla av desorientering och förfrämligande. Deltagarnas berättelser belyser hur denna förlamande känsla skapas, hur den omsluter dem och hur den sträcks ut i tiden. En upprepad källa till vanmakt är också upplevelsen av att inte kunna styra sin framtid, att befinna sig i en livssituation där tiden slukas i väntan på avgörande beslut. Det skapar ett livsförlopp präglat av upprepad och påtvingad väntan (Mulinari & Sager 2022). Ovissheten som skapas gör det svårt att mobilisera kraft att uthärda nuet och att uppåda hopp inför en framtid i Sverige. Dessa svårigheter till trots bedriver deltagarna en daglig kamp för att göra det bästa av situationen, att skapa en något så när meningsfull vardag här och nu. Nuets alla svårigheter och frustrationer upplevs och genomlevs just genom förhoppningar förlagda till framtiden.

Diskussion

Vi har i denna artikel presenterat en analys av skyddssökande människors levda erfarenheter och livsvillkor i en tid präglad av hastiga förändringar mot en alltmer repressiv migrationspolitik. En analys av dessa berättelser ger ett viktigt kunskapsbidrag om förutsättningarna för den som är ny i Sverige, om villkor för lärande och om möjligheter att etablera sig i det nya landet samt vad som händer över tid och vad det innebär ”att integrera sig”. Vägen för den som nyligen anlänt till landet kan te sig tydligt anvisad och förutsägbar men är allt annat än självklar, särskilt i en tid när tillvaron i Sverige blir alltmer villkorad. Målen att lära sig svenska och etablera sig på arbetsmarknaden är båda tydligt uttalade linjer som deltagarna orienteras mot, i såväl politisk debatt som deltagarnas berättelser, men de är inte alltid inom räckhåll. Berättelserna vittnar om en utsträckt väntan på en bättre tillvaro. Men det är knappast fråga om en passiv väntan, utan en synnerligen produktiv sådan (Engblom 2023), där strategierna för att hålla sig i linje är många, framför allt vad det gäller språkinläring.

Studien tar avstamp i ett longitudinellt forskningsprojekt baserat på intervjuer med några av de som sökte skydd i Sverige åren 2014–2015. I sina berättelser skildrar de hur de orienterar sig i en ny tillvaro och hur deras meningsskapande förändras över tid. Vid det andra intervjutillfället hade deltagarna varit i Sverige mellan sju och åtta år, och i deras berättelser framträder alltjämt en otvetydig orientering mot att lära sig svenska och få ett arbete, vilket även bekräftas i andra studier (jfr Nordmark & Colliander 2023). Det vår studie visar är alltså att denna orientering mot språk och arbete kvarstår över tid. Det är också påfallande att denna orientering är så pass stark att det ter sig

svårt för deltagarna att urskilja några alternativa vägar, även när språkinläringen inte sker i den takt de tänkt sig. Samtidigt vittnar deltagarnas erfarenheter om en daglig och idog kamp för att hålla sig i linje med omgivningens och egna förväntningar. Språkinläring och språkutbildning blir här något att organisera sitt hopp kring, genom att språket är det som så att säga blir synligt i en väg mot inkludering i samhället. Att hålla fast vid språket som vägen framåt blir ett sätt att skapa mening i tillvaron. Genom sina ansträngningar kämpar deltagarna för erkännande och för att skapa en känsla av förankring i det nya landet. Att vara i linje kräver arbete som tar tid (Ahmed 2006a), men det är ett arbete som är svårt att mäta och som därför blir politiskt osynliggjort. Den dominerande politiska problembilden handlar i stället om att gruppen asylsökande inte förstår vikten av att kunna svenska eller att de inte anstränger sig tillräckligt för att lära sig språket (Dahlstedt & Fejes 2020). Detta märks inte minst genom att deras språkinläring fått en allt starkare symbolisk innebörd och tolkas som en markör för viljan att integrera och anstränga sig (Rydell & Hanell 2022).

Samtidigt som språkinläring och språkutbildning blir det som deltagarna sätter sitt hopp till, skapar språkutbildning en rad inläsningsmekanismer och stopp. Utifrån en ”institutionell riktlinje” (Ahmed 2010) kan det verka som om kvinnor som Nadua och Hetty har blivit stoppade och fastnat. I statistiken återfinns de i andelen utomeuropeiskt födda kvinnor som trots flera års vistelse i Sverige ännu inte lyckats etablera sig på arbetsmarknaden (jfr Jämställdhetsmyndigheten 2022). Det gör att de i den politiska diskursen framstår som exempel på ”misslyckad integration”, samtidigt som deras ansträngningar då osynliggörs. Det faktum att de inte når de uppställda målen för sfi gör det i nästa led svårt för dem att inträda på arbetsmarknaden. För deltagare som saknar utbildningsbakgrund kan det formella utbildningssystemet således upplevas som ett direkt stopp. Med tanke på nyligen presenterade förslag om införande av språk- och samhällskunskapskrav kontrollerade genom standardiserade prov (SOU 2021:2, SOU 2023:25) samt studier som visat hur det framför allt är de med kort eller ingen skolbakgrund från länder utanför Europa som har svårt att klara standardiserade prov i språk och samhällskunskap (Böcker & Strik 2011; Carlsen & Rocca 2021; Vink m.fl. 2021), riskerar skyddssökande med kort tidigare skolbakgrund att utsättas för fler institutionella stopp som exkluderar dem från en rad grundläggande rättigheter och fråntar dem en känsla av trygghet.

Något som försvårar deltagarnas orientering mot att lära sig svenska och hitta ett arbete är att de sociala rum och de svensktalande kontakter de har tillträde till är förhållandevis få, trots att de har varit bosatta i Sverige under många år (jfr Nuottaniemi 2023). De inkluderande sociala rum som bland annat studieförbundens verksamheter erbjuder får därför en betydelsefull roll för den som är ny i Sverige. I de berättelser som utgör det empiriska underlaget för denna artikel ser vi hur studieförbundets informella utbildningssammanhang tillskrivs stor betydelse, inte bara initialt utan även retrospektivt och över tid. Studieförbundens insatser, däribland *Svenska från dag 1*, får till och med en betydligt större roll än vad som initialt var tanken (en meningsfull aktivitet i väntan på asylbesked), eftersom deltagarna fortsätter att delta i verksamheten även efter det att de fått uppehållstillstånd. Studieförbundens inkluderande policy

och låga trösklar för deltagande blir av särskild relevans för dem som inte klarar att hålla sig i linje med kraven som ställs i det formella utbildningssystemet, såsom sfi. De sammanhang som studieförbunden erbjuder svarar därför inte bara mot deltagarnas orientering mot att lära sig språket, utan erbjuder även stöd i olika former. Deras verksamheter blir en plats där den som är ny i landet kan bli sedd och hörd (jfr Mešić m.fl. 2019; Nyström m.fl. 2020).

I ljuset av denna iakttagelse är det illavarslande att se hur studieförbundens verksamhet, inte minst i fråga om autonomi och finansiering, på senare tid varit föremål för politisk diskussion där regeringen understrukit behovet av skärpt styrning och kontroll av deras verksamhet i syfte att uppnå ökad måluppfyllelse. Därtill har statsbidraget för studieförbundens verksamhet minskats avsevärt, med följden att deras verksamhet kommer att bli mer inriktad mot sysselsättning i stället för bildning i ett vidare perspektiv (Dahlstedt & Fejes 2024). Utvecklingen aktualiserar i sin tur en rad frågor som rör den informella utbildningssektorns roll i samhället och dess relation till såväl arbetsmarknaden som bildning och demokrati. Neddragningen av studieförbundens resurser drabbar skyddssökande som är i behov av att lära sig språket och få tillträde till sociala sammanhang där svenska språket kan tränas.

Inkluderingsbanorna för dem som är nya i landet kan te sig utstakade, synliga och inom räckhåll, men som vi visat med denna studie är de varken entydiga eller helt förutsägbara. Tvärtom är de förenade med såväl hinder och stopp som en upprepad väntan, vars konsekvenser sannolikt kommer att bli än tydligare i takt med att utvecklingen i Sverige går i riktning mot än mer beskurna rättigheter och en alltmer villkorad tillhörighet för den som söker skydd.

Författarnas tack

Författarna vill passa på att rikta ett tack till tidskriftens anonyma granskare, för konstruktiva och värdefulla synpunkter, liksom Vetenskapsrådet för finansiering av projektet *Migration, language learning and social inclusion* (Dir. 2019-03902).

Referenser

- Abdelhady, D., Gren, N. & Joorman, M. (red.) (2020) *Refugees and the violence of welfare bureaucracies in northern Europe*. Manchester: Manchester University Press.
- Ahlgren, K. (2014) *Narrativa identiteter och levande metaforer i ett andraspråksperspektiv*. Doktorsavhandling i språkdidaktik 4. Stockholm: Stockholms universitet.
- Ahlgren, K. & Rydell, M. (2020) Continuity and change. Migrants' experiences of adult education in Sweden, *European Journal for Research on the Education and Learning of Adults* 11 (3):399–414. <https://doi.org/10.3384/rela.2000-7426.ojs1680>
- Ahmed, S. (2006a) *Queer phenomenology. Orientations, objects, others*. Durham: Duke University Press.
- Ahmed, S. (2006b) Orientations. *GLQ: A Journal of Gay and Lesbian Studies* 12 (4):543–574.

- Ahmed, S. (2010) Vithetens fenomenologi. *Tidskrift för genusvetenskap* (1–2):49–69.
- Bevan, M.T. (2014) A method of phenomenological interviewing. *Qualitative Health Research* 24 (1):136–144.
- Böcker, A. & Strik, T. (2011) Language and knowledge tests for permanent residence rights. Help or hindrance for Integration? *European Journal of Migration and Law* 13(2):157–184.
- Carlsen, C. & Rocca, L. (2021) Language test misuse. *Language Assessment Quarterly* 18 (5):477–491. <https://doi.org/10.1080/15434303.2021.1947288>
- Dahlstedt, M. & Fejes, A. (2020) Språkravets politik, 155–168, i A. Fejes & M. Dahlstedt (red.) *Perspektiv på skolans problem. Vad säger forskningen?* Lund: Studentlitteratur.
- Dahlstedt, M. & Fejes, A. (red.) (2021) *Utbildning i migrationens tid. Viljor, organisering och villkor för inkludering*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlstedt, M. & Fejes, A. (red.) (2024) *Vägar fram? Den sociala rörlighetens banor i migrationens Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlstedt, M., Nordmark, S. & Rydell, M. (2024) Föräldraskap mellan hopp och förtvivlan, 147–166, i M. Dahlstedt & A. Fejes (red.) *Vägar fram? Den sociala rörlighetens banor i migrationens Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlstedt, M., Fejes, A. & Gruber, S. (2019) *Folkbildning på svenska? En studie av språkinträdning för migranter i studieförbundet Sensus regi*. Linköping: Linköping University Electronic Press.
- Elsrud, T., Gruber, S., Häythtiö, S., Lundberg, A., Söderman, E. & Vestin, S. (2022) *Asylarkivet. Asylkommissionen*. Linköping: Institutionen för kultur och samhälle, Linköpings universitet i samarbete med FARR.
- Elsrud, T. & Lalander, P. (2021) Precariousness among young migrants in Europe. A consequence of exclusionary mechanisms within state-controlled neoliberal social work in Sweden. *Critical and Radical Social Work* 10 (1):77–92.
- Engblom, R. (2023) *Time warps. Refugees and the experience of waiting in rural Sweden*. Etnolore 40. Uppsala: Uppsala universitet.
- Eriksson, S. & Rooth, D-O. (2022) *God svenska – vägen till arbete för utrikesfödda?* Stockholm: SNS förlag.
- Fejes, A., Dahlstedt, M., Mešić, N. & Nyström, S. (2018) *Svenska(r) från dag ett: En studie av ABFs arbete med asylsökande*. Stockholm: ABF.
- Flubacher, M-C. (2023). The "politics of speed" and language integration policies. On recent developments in Austria. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 26 (10):1159–1169. <https://doi.org/10.1080/13670050.2021.1954387>
- Fuehrer, P. (2010) *Om tidens värde. En sociologisk studie av senmodernitetens temporala livsvärldar*. Stockholm Studies in Sociology 43. Stockholm: Stockholms universitet.
- Govander, L. (2023) *Crumbs from the rich man's table? Municipal labour market policies and recognition of welfare recipients in Sweden*. Linnaeus University Dissertations 490. Växjö: Linnéuniversitetet.
- Jansson-Keshavarz, S. & Nordling, V. (2022) Waiting for housing. Municipal practices of mobility control. *European Journal of Social Work* 25 (6):969–981.

- Jämställdhetsmyndigheten (2022) *Stärkta möjligheter genom samverkan. Insatser för att underlätta utrikes födda kvinnors inträde på arbetsmarknaden*. Rapport 2002:13. Jämställdhetsmyndigheten.
- Koshravi, S. (red.) (2021) *Waiting. A project in conversation*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Kristersson, U., Åkesson, J., Busch, E. & Pehrosn, J. (2023) Icke-medborgare måste kvalificera sig till välfärden. *Dagens Nyheter* 19 oktober (hämtad 20 oktober 2023).
- Mešić, N., Dahlstedt, M., Nyström, S. & Fejes, A. (2019) Use-values for inclusion. Mobilizing resources in popular education for newly arrived refugees in Sweden. *Social Inclusion* 7 (2):85–95.
- Migrationsverket (2023) Färre kvotflyktingar till Sverige. <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Pressrum/Nyhetsarkiv/Nyhetsarkiv-2023/2023-07-03-Farre-kvotflyktingar-till-Sverige.html> (hämtad 16 augusti 2023).
- Mulinari, P. & Sager, M. (2022) Waiting in the welfare lines. Exploring everyday racism as waiting in the migration and unemployment complexes in England and Sweden. *European Journal of Social Work* 25 (6):1019–1029.
- Milani, T., S., Bauer, S., Carlson, M., Spehar, A. & von Brömssen, K. (2021) Citizenship as status, habitus and acts. Language requirements and civic orientation in Sweden. *Citizenship Studies* 25 (6):756–772. <https://doi.org/10.1080/13621025.2021.1968698>
- Nordmark, S. & Colliander, C. (2023) Adult migrants' endeavours for a life as included. *Social Inclusion* 11 (4):111–120. <https://doi.org/10.17645/si.v11i4.6992>
- Nuottaniemi, A. (2023) *Flerspråkighetens gränser. Språkdiraktik på (o)jämlig grund i migrationernas tid*. Umeå: Bokförlaget h:ström.
- Nyström, S., Dahlstedt, M., Fejes, A. & Mešić, N. (2020) Mobilising experiences of migration. On the relational work of study circle leaders with asylum seekers. *European Journal for Research on Education and Learning of Adults* 11 (3):321–333.
- Philipson Isaac, S. (2022) Temporal dispossession through migration bureaucracy. On waiting within the asylum process in Sweden. *European Journal of Social Work* 25 (6):945–956.
- Puigdevall, M., Pujolarm J. & Colombo, A. (2022) Linguistic safe spaces and stepping stones. Rethinking *mudes* to Cataln through the lens of space. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 43 (1):21–31. <https://doi.org/10.1080/01434632.2021.1974463>
- Rydell, M. & Hanell, L. (2022) Language for work and work for language. Linguistic aspirations in the marketing of domestic work. *International Journal of the Sociology of Language* 275:89–109
- Simpson, J. & Whiteside, A. (red.) (2015) *Adult language education and migration. Challenging agendas in policy and practice*. London, New York: Routledge.
- SOU 2021:2. *Krav på kunskaper i svenska och samhällskunskap för svenskt medborgarskap*. Delbetänkande av Utredningen om språk- och samhällskunskapskrav för svenskt medborgarskap.
- SOU 2023:25. *Kunskapskrav för permanent uppehållstillstånd*. Betänkande av Utredningen om språk- och samhällskunskapskrav för permanent uppehållstillstånd.

SOU 2024:12. *Mål och mening med integration*. Betänkande av Utredningen om en målstyrd integrationspolitik.

Sveriges Radio (2023) Regeringen vill tidsbegränsa sfi. <https://sverigesradio.se/artikel/regeringen-vill-tidsbegransa-sfi-utbildningen-drar-ut-pa-tiden>

Vink, M., Tegunimataka, A., Peters, F. & Bevelander, P. (2020) Long-term heterogeneity in immigrant naturalization. The conditional relevance of civic integration and dual citizenship. *European Sociological Review* 37 (5):751–765.

Författarpresentationer

Magnus Dahlstedt är professor i socialt arbete vid Linköpings universitet. Hans forskning rör välfärd och kamper om sociala rättigheter, med särskilt fokus på unga, inkludering och exkludering i migrationens tid.

Sabine Gruber är professor vid Mittuniversitetet. Hennes forskning rör välfärdsinstitutioners vardagliga praktik och organisering, med särskilt fokus på samspel mellan etnicitet, kön, klass och ålder.

Maria Rydell är docent och lektor i svenska som andraspråk vid Stockholms universitet. Hennes forskning rör språk och migration, med inriktning på språkideologier kopplade till språkkunskaper och språkutbildningar.

Kontaktuppgifter

Magnus Dahlstedt
Institutionen för kultur och samhälle
Linköpings universitet
601 74 Norrköping
magnus.dahlstedt@liu.se

And now everything is supposed to be normal again – just like that?!

Mixed emotions and negotiations of careers and performer identities after the pandemic

Abstract

The global pandemic of Covid-19 has had massive effects on many levels. For many sectors, the restrictions are gone but normalcy is not fully restored. The performing arts, for example, have been especially vulnerable to sharp restrictions, with audiences staying at home. The aim of this article is to explore what it means for freelance musicians in the art/classical music genre to re-establish their careers after the pandemic. The empirical data consists of interviews with Swedish freelance musicians from 2021 and 2022. The article concludes that the pandemic and its aftermath present the freelancers with substantial practical challenges and emotional dilemmas. Some of the freelancers have been able to re-establish their careers and performer identities, while others are still struggling to get back into the loop. The pandemic has started processes of change, which are now negotiated in relation to going back to ‘normal’.

Keywords: freelance musicians, post-pandemic, mixed emotions, negotiations, careers and performer identities

THE GLOBAL COVID-19 crisis has had massive effects on many levels such as health and finance. The long-term consequences are yet to be grasped, as some sectors, such as hotels, restaurants, sports and culture are struggling to fully recover.¹ For these professions, the restrictions are gone but normalcy is not entirely restored. However, the effects are not only negative, as the pandemic has brought about new habits and values such as increased work-life balance (Warran et al. 2022; Daniels et al. 2022; Vyas 2022). Some of these changes are here to stay, such as office workers refusing to return to full-time office work, as they don't want to get back on the hamster wheel (Smite et al 2023). This article examines these potentially constructive changes, negotiated as societies strive to return to normalcy in early 2022. The Swedish strategy for dealing with the pandemic, which did not involve a formal lockdown, has been widely discussed (Claesson & Hansson 2021). Instead, there was an emphasis on personal responsibility with the slogan ‘stay home, stay safe’, although

---

1 Restriktionerna är borta – men krisen är inte över (svensktnaringsliv.se), 2023-03-27.

recommendations and restrictions were still in place. Some sectors struggled to manage severe and changing restrictions due to the peaks and troughs of the virus. For instance, the performing arts sector had to cope with various restrictions, including reduced audience numbers (5-50), increased distance from the audience and between those on stage (2 metres), and vaccination certificates, among others.² These limitations, combined with declining audience figures, led to the cancellation of most cultural events between March 2020 and February 2022. Consequently, this has resulted in acute financial and social problems in this sector, leaving lingering questions about the recovery in 2022-2023 (Kulturanalys 2022a-b, 2023).

It has long been known that performing artists deal with the great contrast between a much loved and fulfilling profession and its harsh conditions (Kingsbury 1988), but what is unique with the pandemic crisis is its prolonged and erratic character. In addition, while going back to normal in early 2022, professionals are dealing with new practical challenges and emotional dilemmas, as the pandemic is still not entirely over, especially in vulnerable sectors. There is a growing body of research about how creative workers and performing artists, most of whom are freelancers, have been affected by the pandemic. Studies point to its negative effects, such as increased social inequality and polarization in society at large, but also to the positive effects, such as changed values and habits, particularly regarding work-life balance and autonomy (Comunian & England 2020; Jungkuntz 2021; Mikelj et al. 2021; Askvik et al. 2021; Warran et al. 2022; Daniels et al. 2022; Fiske et al 2022). Some creative workers have been able stay active throughout the pandemic, albeit in adapted forms (Fürst 2022; Brzozowska & Galuszka 2023). Others, however, have encountered great difficulty in maintaining their livelihood and sense of well-being (Pulignano et al. 2021; Brooks & Patel 2022; Mangset et al. 2022; Jones 2022). Artists performing live have been especially vulnerable, as they depend on physical meetings with a paying audience (Kulturanalys 2022a-b). This article focuses on freelance musicians in the classical/art music genre, who suffer from long-term effects from being cut off from the venues where their careers and performer identities are maintained (Nørholm Lundin 2022a-b).

Even when the Swedish authorities declared that restrictions should be reversed in February 2022, the situation remained dire for many performing artists (Kulturanalys 2022a-b, 2023). This article suggests that the pandemic aftermath continues to present freelance musicians with substantial practical challenges and emotional dilemmas. The pandemic has created a situation akin being cast back in time, requiring them to slowly rebuild their careers (Nørholm Lundin 2022b). However, the pandemic has also prompted freelancers to reconsider their habits and values, resulting in a greater emphasis in achieving better work-life balance and autonomy. Studies examining the long-term effects of the pandemic primarily concentrate on embracing changes such as hybrid working, yet there is a noticeable absence of research on the more challenging transitions back to the pre-pandemic norms. As suggested by the title of this article, there is a potential difficulty in simply revering to normalcy as if nothing had

---

2 Reports and web-sources, see reference list.

happened. The aim of this article is to explore what it means for freelance musicians to re-establish their careers after the pandemic. The research questions are as follows: What practical challenges and emotional dilemmas are the freelancers dealing with after the pandemic? How are post-pandemic careers and performer identities negotiated, in light of their experiences from the pandemic? The empirical data consist of interviews with thirteen professional freelancers in the classical/art music genre, each interviewed in both 2021 and 2022.

This article builds on previous studies concerning the complex conditions of creative worker (e.g., Butler & Stoyanova Russel 2018; Alacovska 2018, 2019). Theoretically, the article departs from Bourdieu's theory about social fields and practices (Bourdieu 1983, 1990, 1995, 1999) and adopts a relational understanding of practical challenges, emotional dilemmas, and negotiations of the 'new normal'. This theoretical approach holds that ambiguous conditions and ambivalent emotions are two sides of the same coin (Muel-Dreyfus 1985; Hillcoat-Nallétamby & Phillips 2011; Scheer, 2012; Heaney, 2020) and are at the heart of reproduction and change of social order (Holt 2008). The pandemic and its aftermath offer unique possibilities for understanding negotiations of field-specific social practices at the intersection of the micro- and macro-crises (Flisbäck 2014; Threadgold 2018). As suggested by Swidler's concept of unsettled times, a crisis like the pandemic can lead to more profound changes in beliefs and orientations (Swidler, 1986; Quinn et al, 2022). The broader relevance of the article lies in understanding the strategies and resources of dedicated professionals who have been pushed to their limits. Additionally, it contributes to the problematization of a general trend in working life towards flexible employment and 'flexploitation' (Morgan et al. 2013). The case of freelance musicians highlights certain aspects of power, particularly in shaping interpretations of the pandemic experience and defining the parameters of the 'new normal'.

Ambiguous conditions and ambivalent emotions in post-pandemic freelance careers

The working conditions of freelancers in the creative fields and performing arts have been described as precarious, as they need to carefully balance artistic and economic risks (Hesmondhalgh & Baker 2010; Lindström 2016; Kleppe 2017; Van Assche & Laermans 2022; Fürst 2022). Additionally, they must navigate complex and informal employment relationships (Alacovska 2018, 2019; Musgrave 2023), as well as lack of stability and control (Lund 2019; Nørholm Lundin 2022a-b).

These freelancers must utilize extensive emotional labour/management to cope with the precarious working conditions (Addison 2017; Butler & Stoyanova Russel 2018). As freelancers, they embody the entrepreneurial spirit (self's), of always being active and in charge of their careers and use of time (Scharff 2016; Warran et al. 2022), thus depending on themselves to collect and signal field-specific milestones of reputation (Nørholm Lundin 2020; Everts et al. 2022) and maintain their motivational drive/occupational faith (Lindström 2017; Addison 2017; Butler & Stoyanova Russel 2018;

Alacovska 2019; Banks 2019; Ye 2020). Freelance work entails a high degree of personal investment and a complicated version of freedom (Hesmondhalgh & Baker 2009). As a result, freelancers often appear adept at managing complexity, albeit at the cost of self-exploitation, as indicated by their strategies (Butler & Stoyanova Russel 2018).

Due to the pandemic, the precarious conditions faced by creative workers have been exacerbated (Comunian & England 2020; Nørholm Lundin 2022a-b; Warran et al. 2022). However, the effects of the pandemic vary across different fields; for instance artists performing live have encountered greater difficulties, while authors and pop or rock musicians have been able to write, record, or stream from home (Fürst 2022; Brzozowska & Galuszka 2023). The disparity in employment conditions between permanent and freelance employees has widened, affecting freelancers significantly (Nørholm Lundin 2022b). Alberti et al (2018) suggest that precarity should be viewed as a process of precarization, wherein professionals struggle against a gradual loss of control over their careers. This article builds on these perspectives to understand what it means to re-establish freelance careers after the extreme events of the pandemic.

Studies suggest that the pandemic has prompted changes in values, with a widespread and increased tendency to prioritize safety and security in employment terms (Warran et al. 2022; Daniels et al. 2022; Hylland 2022). However, responses to the pandemic have been varied and complex; for example, freelance musicians have become more aware of the risks to their careers but are also daring to take more risks by challenging strict norms and rules (Nørholm Lundin 2022a-b). The long-term effects of the pandemic are yet to be revealed, and this article contributes to the understanding of how such changes are negotiated in relation to returning to normalcy.

Bourdieu's theory of social fields and social practices

This article builds on Bourdieu's theory in order to understand the socially embedded or relational dynamic of the freelancers' practical challenges, emotional dilemmas, and negotiations on careers and performer identities after the pandemic. Social fields or rooms are inherently relational, wherein the conditions of work and life vary in relation to unequal and hierarchical positions within the field (Bourdieu 1983, 1990, 1995, 1999). These conditions encompass diverse practical and emotional investments and tasks required at different positions, each holding varying amounts of resources and economic, social and symbolic or performance capitals (Everts et al. 2022; Brzozowska & Galuszka 2023). Studies indicate that social capitals, such as networks and connections, alongside symbolic capitals, such as reputation and recognition of skills, are particularly significant in non-mainstream professions (Alacovska 2018; Nørholm Lundin 2019).

The relational structure of a social field is reproduced by field-specific social practices, which regulate everyday activities and significant rituals such as individual practice, auditions, rehearsals, and concerts (Bourdieu 1990, 1995, 1999; Nørholm Lundin 2020, 2022a). These social practices are guided by the members' 'feel' for the game at hand, which comprises mutual beliefs (*illusio*) and fundamental agreements

(doxa). This ‘feel’ enables the members to participate in the game and believe in its significance. Threadgold (2018) suggests that this ‘belief’ should be understood as a shared sense of purpose within a field, which becomes one’s own invested purpose. This concept is related to the reversed economy of the arts, where specific artistic values operate within a symbolic economy whose logic is an inversion of the logic of the larger societal economy (Bourdieu 1983, 1988).³ Furthermore, the practical ‘feel’ that the members of the field share, is made possible by the members’ embodied social history, known as habitus. The habitus shapes what is perceived as necessary and achievable within a particular position, for ‘people like us’ (Dumais 2017). The concept of cleft habitus is utilized to address potential ‘clashes’ between habitus and field. Social mobility or crises can contribute to such clashes, where individuals’ habitus are out of alignment with the expectations of the field in which they operate (Muel-Dreyfus 1985; Flisbäck 2014; Threadgold 2018).

There is significant potential in exploring emotions through a Bourdieusian lens (1983, 1990, 1995, 1999). With his relational approach, the investments and work associated with various positions are as much emotional as they are practical. Furthermore, embodied or quasi-bodily emotions play a crucial role in understanding individuals’ self-regulation in accordance with the rules of the game. Members of a field are socialized into self-regulation in accordance with dominant norms, seemingly of their own free will and righteous (symbolic violence) (Nørholm Lundin 2020; Bourdieu 1999). Several scholars highlight the relationship between emotions and social structure, such as understanding ambivalent emotions as “complex relational experiences within a wider web of interdependent social relationships” (Hillcoat Nallétamby & Phillips 2011, p. 202). This suggests that emotions can be seen as moments within broader socio-spatial relationships in social space (Holt 2008). Other researchers have suggested that emotions can be understood as embodied habits, which mediate between structure and agency (Scheer, 2012; Heaney, 2020). In this article, Bourdieu’s theory is used to comprehend the socially embedded and relational dynamic of the increased ambiguous conditions and ambivalent emotions after the pandemic. Additionally, his theory serves as a foundation for understanding what is at stake as freelancers negotiate their embodied ‘feel’ for the game after the crisis.

Methods and materials

This study adopts a Bourdieu-oriented methodological approach, wherein the researcher reconstructs the object of research to understand and explain it (what is at stake) (Bourdieu 2004; Bourdieu et al. 1999). At the beginning of the research process, a stakeholder organisation for professional musicians was contacted to obtain feedback on the project idea and to identify suitable interviewees. The author provided information to potential interviewees to ensure the ethical demands of informed consent were

---

3 If the logic in the artistic field is that it is more important to be able to express oneself artistically than to earn a lot of money, then the logic in society at large is the opposite.

carefully met (Coe et al. 2017).⁴ Thirteen freelance musicians in the classical/art music genre with different instruments, ages, working years, and professional orientations (institutions/free cultural sector, combinations with other jobs/studies), participated in the study. The majority of the interviewees were women (11 out of 13), which may have influenced the results. However, the dataset is too small to be able to generalize in relation to gender, which was not the purpose of the study. For confidentiality reasons, the interviewees were given fictitious names, their instruments were presented in groups, and their ages were approximated (see Table 1).

Two semi-structured, in-depth interviews were conducted with each interviewee: the first during the pandemic (January-March, 2021) and the second immediately after the lifting of restrictions (March-April, 2022). This article primarily focuses on the second round of interviews, although insights from the initial interviews are utilized to better comprehend the post-pandemic experiences. The first round of interviews explored the interviewees' career and life histories, backgrounds, entry into the profession, professional trajectories, experiences and strategies during the pandemic, and future plans. The second round of interviews aimed to follow up on developments since the first interview, with questions concerning the state of the freelancers' careers and musician identities, their experiences, strategies, and plans, as well as their views on the short- and long-term effects/changes on the sector. All interviews were conducted via Zoom, transcribed, and analysed thematically (Coe et al. 2017). The analysis was developed through an iterative process, oscillating between the empirical data and theory. Throughout the coding and thematic analysis process, expressions of post-pandemic practical challenges and emotional dilemmas were identified and connected to considerations of what has been lost and gained concerning pre-pandemic careers and future aspirations. The analysis was theoretically guided by perspectives on the relational character of emotions and conditions.

In Table 1, the interviewees are presented along with various background variables, pre-pandemic career orientations, and the current state of their careers. These interviewees represent common variations in freelance careers in art music, including those working in 'institutions' such as symphony orchestras, opera choirs, and large ensembles, as well as those working in the 'free cultural sector', such as private theatres, officially funded projects, churches, and small ensembles. The context of the article is the aftermath of the pandemic in early 2022.⁵ During the pandemic, performing artists were able to apply for official crisis funds, which were considered beneficial but insufficient. By the beginning of 2022, only a small proportion of cultural events were re-established.

---

4 The study does not disclose sensitive personal data. All data are handled in compliance with the requirements for safe storage (GDPR) and research ethics guidelines provided by the Swedish Council of Research and the Swedish Board of Ethical Review.

5 See web-resources and reports, list of references.

Table 1: Interviewees' background variables, pre-pandemic career orientations, and the current state of their careers.

Name (gender)	Instrument-group	Age	Working years	Pre-pandemic career orientations	Post-pandemic state of careers (+/-)
Björn (M)	Strings	45+	20–25	Freelancer, free cultural sector	+ Re-establishing projects and collaborations (Group 1: more fortunate)
Camilla (F)	Wind	50+	20–25	Freelancer, institutions	+/- Re-establishing gigs, a bit slow (Group 1: more fortunate)
Malin (F)	Wind	35+	5–10	Freelancer, institutions + teaching the instrument	- Few gigs (Group 2: less fortunate)
Hanna (F)	Wind	40+	15–20	Freelancer, institutions + other job	+ Long-term contract and other job (Group 1: more fortunate)
Isa (F)	Wind	30+	5–10	Freelancer, free cultural sector + studies	- Few gigs and studies/ other job (Group 2: less fortunate)
Agnes (F)	Wind	40+	15–20	Freelancer, free cultural sector + other job	- Few gigs and other job, re-orientation music career (Group 2: less fortunate)
Felicia (F)	Strings	30+	5–10	Freelancer, institutions	+ Long-term contract (Group 1: more fortunate)
Ulrik (M)	Wind	45+	20–25	Freelancer, institutions	+/- Re-establishing gigs, but slow (Group 2: less fortunate)
Sara (F)	Strings	30+	5–10	Freelancer + permanent position, institutions	+ Permanent contract and other gigs (Group 1: more fortunate)
Fredrika (F)	Singing	40+	10–15	Freelancer, free cultural sector	+ Re-establishing own ensembles and broad collaborations (Group 1: more fortunate)
Dora (F)	Strings	55+	30–35	Freelancer, institutions	+/- Gigs, but a bit slow (Group 2: less fortunate)
Louise (F)	Singing	35+	10–15	Freelancer, institutions	+ Long-term contract, but temporary (Group 1: more fortunate)
Maja (F)	Strings	40+	5–10	Freelancer, institutions	-Few gigs, re-orientation music career (Group 2: less fortunate)

Results and analysis

This article argues that, for freelancers in the art music genre, the pandemic persists in both tangible and intangible ways, as they grapple with significant practical challenges and emotional dilemmas in its aftermath. This chapter explores the mixed emotions of freelancers, their negotiations regarding careers and performer identities, and the increased ambiguity of their conditions.

Dealing with mixed emotions after the pandemic

This section explores the mixed emotions experienced of freelancers, including feelings of dealing with risk and relief, fatigue and doubt, as well as the demands or expectations of returning to business as usual.

Dealing with risk and relief

The freelancers can be divided into two groups, with some more fortunate than others in their ability to maintain and rebuild their careers during and after the pandemic. They express a wide range of emotions regarding the possibility of resuming work again in early 2022. The more fortunate freelancers (Group 1: Sara, Hanna, Louise, Felicia, Camilla, Björn, Fredrika) express strong and ambivalent emotions of relief and risk that they are grappling with. Singer Fredrika expresses her joy at being able to perform again: “It was so much fun, everyone in the group had so much energy because many hadn’t had a job for very long, and then everyone was so grateful for being able to work, it was like this sparkle”. The energy and sparkle that Fredrika describes can be understood as aspects of an embodied sense of calling, which is socialized into musicians (Nørholm Lundin, 2020). However, this sparkle has a potential downside, as it is related to an increased sense of risk as well not being able to take careers and performer identities for granted.

Some of the freelancers ponder whether work has become even more important due to not being able to take their careers for granted during and after the pandemic: “And then one can ask oneself, would I have felt like that, without the pandemic?” (Ulrik). However, the freelancers are also ambivalent about working again, for various reasons. The highs and lows of being able to work are somehow heightened, along with an increased sense of strain and risk:

It felt very nice and fun to receive applause. But still, it feels harder to work now, kind of like mentally hard. One doesn’t really have the routines, and then there is all concern about the spread of the virus which lingers in the mind, like some kind of latent uncertainty. (Ulrik)

Other risks that are mentioned include a general sense that “the mat has been pulled from under one’s feet and can be pulled away again” (Louise). The temporal nature of freelance careers appears to have intensified as a result of the pandemic, accompanied by tougher competition, declining audience figures, reduced political and public sup-

port, and financial losses. For Felicia, her mixed emotions regarding temporal contracts also contribute to a sense of being ‘split’ in time and place, as she feels simultaneously grateful for the current contract and anxious about future ones:

Yes, it was incredibly nice – a relief! Really! And somehow this feeling that this was actually what one wanted to do, because somehow, when you are on your own and kind of not knowing why you keep going. It is very nice at the same time as I also [am worried], about the autumn, because it feels like it [the post-pandemic situation] hasn’t really stabilized yet for the freelancers, so I am still very worried about what it will look like. It feels somehow like one is leaving music college again and trying to get a foothold and start that process all over again. (Felicia)

The increased sense of risk in the pandemic’s aftermath contributes to mixed emotions. The desire for careers in music to succeed, even more than before the pandemic, may be a response to this. Apart from holding on to this ambition, another strategy is about creating some distance by ‘claiming’ autonomy. For instance, Louise is grappling with mixed emotions concerning consecutive one-year contracts at an opera choir, which do not provide the same rights and benefits as the permanent contracts. These emotions have become more pronounced in light of the pandemic, stemming from feelings of isolation and heightened competition. Louise appears to attempt to distance herself from this situation by embracing a broader performer identity and involving herself in other projects and activities on the side: “This is not all that defines me, my life will not end if I can’t do this”.

Dealing with fatigue and doubt

The less fortunate freelancers (Group 2: Maja, Malin, Isa, Dora, Ulrik, Agnes) have encountered greater difficulties in maintaining and rebuilding their careers during and after the pandemic. While the more fortunate freelancers experience mixed emotions of risk and relief, the less fortunate freelancers rather experience increased emotions of fatigue and doubt. They have doubts about how to find the resources to restart their careers and what goals to pursue. Some freelancers feel compelled to invest significant time and energy into restarting their careers, despite having limited resources, after being highly flexible throughout the pandemic:

I’m mentally tired somehow, which I have been thinking about lately, if this has to do with the pandemic. That one should come up with 2,000 different strategies all the time, like ‘Oh! Now he got sick, but then we will have to call her, and that concert will happen, and then it will not happen, and now there was an extra’. All of that, maybe one is a bit tired after being so super-flexible all the time. (Maja)

There are several references to how freelancers have been “ripping their insides out to make things happen” (Sara). The disruptive nature of the pandemic waves and fluctuating restrictions became increasingly draining for the freelancers. For Malin,

the lockdown in late 2021 to early 2022 had a particularly negative impact for the rest of 2022: “There was no way I could recover from that”. It was a major setback, both practically and emotionally: “That one! That was the worst” (Malin). In addition to the fatigue and sense of being fed up that the freelancers express, there is a sense of increased doubt about what to aim for:

I am no longer sure it will get better. Maybe it's better to not be a permanent employee. I don't know. Well, there are a lot of nights and weekends there as well, and that's where there are jobs right now, in X symphony orchestra, and that would mean a lot of commuting. Also, it seemed that even those who were fully booked during the pandemic, who had a lot to do, who were still active, with a buzz, that it was them who were somehow most tired and most tempted to change careers completely, because they realised that it's not worth it. (Malin)

The less fortunate freelancers express doubt about how to find the resources to reinvest in their careers. Additionally, there is a sense of frustration with what feels like impossible conditions: “I don't know how anyone can expect [the freelancers] to do more” (Sara). This fatigue and doubt can complicate the process of restarting careers but has also initiated processes of change. As indicated in the title of this article, the expectations placed on the freelancers to move on as if nothing had happened – to be always ready for calls and gigs – feel absurd after being so exposed and left to fend for oneself during the pandemic:

No one was making any plans for the spring, so it became this vacuum. But then, all of a sudden, was everything gone now? It should be like normal, that was the next thing, the next adjustment. Then one should be prepared somehow [...] and then one just says ‘pop!’ and then everything is gone, kind of. Now everything is as usual. Well, but it isn't, no. (Dora)

Going back to ‘business as usual’?

As Dora and others have pointed out, the demands placed on them to suddenly return to normalcy feel absurd: “Then one just says ‘pop!’ and then everything is gone, kind of. Now everything is as usual. Well, but it isn't, no” (Dora). This feeling of absurdity is compounded by the length of time it takes for the sector to resume productions and the changed perspectives, as freelancers feel somewhat burnt out from being left to fend for themselves. Additionally, the freelancers express that there is an increased gap in how the pandemic was experienced by freelancers and permanent employees, respectively – a disparity in perceived realities. From a Bourdieusian perspective (1995, 1999), this can be understood as part of the widening distance between positions in the field of art music. For Maja, returning to gigs is complicated and frustrating, as the permanent employees appear to wield power over interpretations of what the pandemic was like. This can be seen as a reinforcement of the prevailing norms, that freelancers are expected to be flexible, easy to work with, and socially subordinate:

One notices that people working at an institution thought it was so ‘hard’ during the pandemic. They had nothing to do, and one notices that they don’t get it, I mean... okay, you were bored but you had a full salary, but they just don’t get it [laughs] – that argh! ‘Oh, it was so boring and hard’ (Maja).

After the upheaval of the pandemic, some of the expectations on freelancers to always be ready for calls and gigs are being negotiated. As pointed out above, one aspect of this is the expectation on freelancers to return to normalcy, as if nothing had happened. Another aspect relates to negotiations about what was discovered during the pandemic and what is possible to maintain in its aftermath. This applies to both groups of more or less fortunate freelancers, as the pandemic has profoundly changed them in terms of values and habits:

I don’t feel completely positive about things going back to how they used to be. That wasn’t entirely healthy, but finding a balance where other things are as important, so that what I like the most is going to work out well, is my goal. I felt like I owned my time during these years, because there was nothing else. I think I experienced, for the first time, how hard it can be to be a freelancer and not own one’s own time, so it was actually kind of nice. Now I don’t own it [my time] in the same way; now I have to answer when someone is calling. Maybe something else was planned, but one just [accepts it]. (Björn).

Hence, discovering something else during the pandemic makes it more complicated to return to ‘business as usual’. However, the processes of reflection and changed habits that started during the pandemic may also contribute to increased autonomy. For example, Maja reflects on how the pandemic has changed her because she had time to reflect: “I have had time to reflect and know what it can feel like, so that when I am jumping on the hamster wheel again, then I feel this is not what I want”. At the same time, this causes some confusion and stress as the rules of the game – to always be ready for calls and gigs – are being challenged: “My problem is that I don’t want anything anymore [laughs]. I am saying no to things for the first time in my life” says Maja. As expressed by Maja, challenging the embodied rules causes her mixed emotions of confusion, joy, and relief. Several freelancers have been forming new strategies during and after the pandemic, which has helped them focus on their own goals and to distance themselves from the external criteria of success: “to play the instrument the way that I do, because nobody else plays it like that, and to try to do that well” explains Maja, and “to protect this [focus on own goals, self-esteem] from what people are going to think and what places one gets to work at” adds Isa. The pandemic has affected the freelancers in fundamental ways, both good and bad.

Negotiating post-pandemic careers and performer identities

The pandemic and its aftermath have led to increased practical challenges and emotional dilemmas, as presented in the previous sections. The long-term effects of the pandemic are also evident in negotiations of who qualifies as a real musician in terms of quantity and quality of their performances and gigs. This negotiation is related to how careers in art music are built, where it is important to stay visible and in touch with networks to be considered for gigs (Alacovska, 2018, 2019). In the reversed economy of art music (Bourdieu 1983, 1988), the definition of who is a real or professional musician becomes blurred and complex. The definition is, at least in part, formal, as it requires a certain career path with music college as a prerequisite (Nørholm Lundin 2020). However, it is also informal, based on who is able to work with sufficient quantity and quality. In comparison with other professions, the definition of who is a professional is not determined solely by full-time employment or a permanent position.

All of the freelancers have strong credentials, such as music college and success in securing prestigious contracts or the like. However, it is striking to observe how quickly careers in music can fluctuate, for better or worse, based on audition outcomes and the like (Nørholm Lundin 2022a-b). Who is perceived as a genuine musician in the aftermath of the pandemic appears to be a sensitive issue, impacting not only careers but also performer identities. Freelancers carefully consider the composition of their gigs, particularly in relation to other bread-and-butter jobs or careers. This is crucial, not least to preserve one's reputation, as there is a looming risk of being labelled as "someone who has quit" (Hanna) or as someone who is simply "not good enough" (Malin).

As pointed out above, the extent to which the freelancers have been able to maintain and re-establish their careers and performer identities post-pandemic varies considerably. Obtaining a long-term contract "acts as a stamp of approval" (Felicia), not only in relation to the external criteria of who is bookable, but also to the freelancer's own internal criteria of being on the right path. However, not getting such a contract leads to doubts about professional goals. Some of the less fortunate freelancers feel that the pandemic has reshaped the landscape, resulting in 'other' people suddenly are getting the gigs. They believe it is challenging to influence this in their favor and that the process of gig allocation is even a mystery, which is related to the informal and complex employment structures (see Alacovska 2018).

During the pandemic, some freelancers began to question their performer identities: "am I a singer if I don't sing?" asks Louise, while Hanna adds "am I still a musician if I don't play as much, or not as well?". In the pandemic's aftermath, some freelancers are talking about how to restore their musician identity. For some, this simply involves getting used to working again. Others, like Malin, are still struggling and reflecting on the quantity and quality of their gigs and performances. Malin even talks about gigs as directly linked to identity, depending on the quantity and quality of gigs:

Now I feel it is unclear if I am still am a musician or a teacher. I have a few small gigs, but I haven't got any bookings at an institution; this is kind of all I have in front of me. I have this musical in the summer where I can regain my identity, and this solo thing I did, which was really an 'identity-amplifier' too, so this is kind of okay. (Malin)

The negotiations about who is a professional are at the heart of reproduction in the field of art music (Bourdieu 1995, 1999). The freelancers embody a 'feel' for the game, which is self-regulating and revolves around embodied standards of what a 'real' musician is, based on the quantity and quality of gigs. As exemplified by Malin in the quote above, the gig at the musical serves to restore her identity. The musical holds the status of a simpler but acceptable gig, while the solo, although less paid, serves as an "identity-amplifier" (Malin). How a career progresses can either positively or negatively reinforce the performer identity. For example, Felicia's long-term contract, which she obtained after the pandemic, enables her to at least partially restore her performer identity. However, as the contract is temporary, she seems to be also distancing herself from the external criteria of success to maintain her motivational drive. This can be understood as a way of negotiating performer identities due to an increased sense of risk in the pandemic's aftermath:

Yes, I would have wanted a permanent position – kind of. Now that I have this contract, I should feel that now I am kind of a musician for real. It's also about the pandemic somehow, because I haven't worked, so it's like 'what is a musician?' and 'am I a musician?', when I'm not working. It really feels like the identity is more related to work than my person and personality somehow, which is a bit odd because that is not how I think objectively about musicians, which is more about musicians as people who create music and it doesn't matter if one is a professional then. But, purely emotionally, I connect it rather strongly to whether one has a position, kind of, if one puts it sharply. (Felicia)

There are several expressions in the interviews about distancing oneself from the external criteria of success as a strategy to navigate through the pandemic and its aftermath, which contributes to increased autonomy. The freelancers' embodied 'feel' for the game of art music contributes to their self-regulation and, therefore, to the reproduction of social structure (Bourdieu 1990, 1999). However, these social practices are also under negotiation due to the extreme events of the pandemic (Flisbäck 2014; Threadgold 2018). For example, some taboos related to combining freelancing with other jobs have been challenged due to the "increased respect for anyone who is just trying to survive" (Camilla). Also, openly defining as a performer, regardless of one's career trajectory, seems to be a way to reclaim "power over definitions" (Fredrika). Additionally, some of the freelancers have lost faith in traditional career paths, such as working at the prestigious institutions (Nørholm Lundin 2022b). On the contrary, flexible career paths, working in the free cultural sector, and perhaps combining freelancing with

other jobs, have gained increased legitimacy. Therefore, the pandemic has turned things at least partially upside down.

Ambiguous conditions after the pandemic

The mixed emotions and negotiations of careers and performer identities presented in the previous sections can, at least in part, be explained by the extreme events of the pandemic, during which gigs and performances were cancelled or severely limited for an extended period. Additionally, they can also be explained by how the freelancers' embodied 'feel' for the game is challenged due to the pandemic. The following sections will explore the increased practical challenges, particularly in terms of control over investments in time and other resources.

As mentioned above, the freelancers can be divided into two groups, which vary in terms of the ability to either sustain their careers throughout the pandemic or re-establish them afterwards. Some of the more fortunate freelancers⁶ have secured contracts or other collaborations that endured throughout the pandemic, ensuring uninterrupted career progress. Others have managed to restart their careers post-pandemic with long-term contracts or other ongoing collaborations. As a group, they are significantly ahead in terms of controlling of investments in time and other resources. Among the less fortunate group of freelancers⁷, some have been facing situations with very few bookings, outdated networks and spots on substitute lists. Others are struggling with a general slowness of post-pandemic careers, which is a source of concern.⁸ Being without gigs creates a catch-22 situation where it's challenging to secure new bookings because "there are no natural social venues, outside of the gigs" (Camilla). As a group, the less fortunate freelancers are way behind the others in terms of restarting their careers post-pandemic. The analysis indicates that the disparity in conditions has widened between the more and less fortunate freelancers (Bourdieu 1995; Alberti et al. 2018). Access to resources such as long-term contracts or active networks of collaborators acts in a self-reinforcing or self-sorting way, either positively or negatively. The following sections will explore practical challenges in relation to managing investments in time and other resources, such as networks and reputation.

Way ahead or way behind – managing time as a resource

As mentioned above, the more fortunate freelancers have been able to work more or less uninterrupted during the pandemic, positioning them way ahead in terms of fully recovering after the pandemic. However, freelancers who have been less fortunate during and after the pandemic are only just beginning to restart their careers in early 2022. All of the freelancers emphasize the importance of time as a resource and in-

---

6 Group 1: Sara, Hanna, Louise, Felicia, Camilla, Björn, Fredrika.

7 Group 2: Maja, Malin, Isa, Dora, Ulrik and Agnes.

8 Agnes chose to reorient her career before the pandemic and now has an ordinary job and will try and build some smaller music projects, but hasn't really started yet.

vestment that is crucial to control. Freelancer Fredrika, for example, expressed sadness at seeing “what has been built over a long time, shredded into pieces”. Additionally, the pandemic has evoked a sense of being “cast back in time and place, to be back at music college, when careers were being built” (Felicia).

The more fortunate freelancers have managed to navigate the pandemic or relaunch their careers thanks to personal savings and crisis funds, extensive networks of collaborators, and successful auditions. Meanwhile, the less fortunate freelancers are struggling to find enough time to reinvest, hindered by family responsibilities, financial constraint, and other factors. Maja explains the requirements she faces in establishing herself at the institutions in terms of time and harsh conditions: “It will take at least one ‘dog year’ where you have to say yes to these Kamikaze-gigs; that’s how you get a higher ranking [on substitute-lists]. One has to do a lot of impossible gigs [with poor conditions] and then you are kind of in and get on the list”. For freelancers looking to restart their careers beyond their time in music college or after graduation, the process appears to be more complicated. Unlike those who are newly graduated musicians, who can rely on assistance from teachers or extensive networks of fellow graduates, these individuals face additional challenges. Freelance careers, which require constant maintenance, have been significantly impacted by the prolonged and unpredictable nature of the pandemic. This has led to processes of precarization, characterized by heightened risks and demands (see Alberti et al., 2018).”

Either one is in or one is out – managing networks and reputation as resources

It is crucial for freelancers to have access to the social venues where careers can be maintained. Maja explains that the severity of this situation: “Either one is in, or one is out, and then one is really out”. For the more fortunate freelancers (group 1), the social and symbolic capital that comes with maintaining or re-establishing their careers acts in a positive self-reinforcing way. They have benefited from long-term contracts at institutions or active involvement in ensembles and projects within the free cultural sector. Sara holds a unique position, having secured an attractive part-time permanent position in a symphony orchestra, which she combines with gigs at other prestigious orchestras. Her successful career and permanent contract have opened up many doors for her. Louise and Camilla hold semi-permanent positions, which are privileged but ambiguous as they cannot be taken for granted. With long careers behind them, Louise, Camilla, and Hanna possess symbolic and social capital that opens up doors to gigs. Felicia’s capitals are somewhat less extensive as she is at an earlier stage of her career. During the pandemic, she invested in her individual practice to improve her skills. Additionally, she has succeeded at auditions, enabling her to establish herself and strengthen her symbolic and social capitals: “It acts as a stamp of approval” Felicia explains.

However, for the less fortunate freelancers (group 2), the inability to work for an extended period has made it more challenging to re-establish themselves. They have not been able to maintain or fully re-establish their careers, contributing to negative self-reinforcing or self-sorting processes. Their post-pandemic careers are either expe-

rienced as highly problematic, with few bookings and outdated networks or spots on substitute lists, or as progressing too slowly, with shrinking opportunities. They are attempting to re-establish themselves but have doubts about their goals. The analysis suggests that the vulnerability of group 2, in particular, is associated with the duration of their careers. However, the temporary nature of freelance careers also implies that luck plays a significant role.

In addition, the pandemic seems to have led to negotiations about which types of reputation and networks to invest in. Some freelancers are oriented towards traditional institutions⁹, relying on being contacted for gigs or auditions. However, this approach has proven to entail increased risks, as it puts all one's eggs in one basket. On the other hand, other freelancers are more oriented towards careers in the free cultural sector, enabling them to stay at least partially active and in charge of small-scale projects and groups of collaborators during the pandemic. These freelancers have been fortunate enough to maintain or re-establish their careers in somewhat different ways compared to the traditionally oriented freelancers. For example, freelancer Fredrika has managed to sustain her career through her own small-scale projects and ensembles, stating "We are already adapted to small-scale settings". Björn has experienced hardships due to cancelled gigs, but has utilized the pandemic limbo to plan, prepare, and restart broad collaborations after the pandemic. The analysis suggests that the pandemic has initiated a process of change regarding which types of careers are considered prestigious and sustainable.

Conclusions and discussion

Media, official reports, and previous studies point to long-term effects of the Covid-19 pandemic on working life, such as changed attitudes in relation to work and life (Warran et al. 2022; Daniels et al. 2022). The increased diversity in working conditions has both practical and emotional dimensions (Comunian & England 2020; Nørholm Lundin 2022a-b). From a Bourdieusian perspective, these dimensions can be understood as two sides of the game, and its reproduction and change (Bourdieu, 1995, 1999; Hillcoat-Nallétamby & Phillips 2011). The pandemic can be understood as unsettled times, where new negotiations and changes can occur at the intersection of the micro and macro levels of the crisis (Swidler 1986; Quinn et al. 2022; Flisbäck 2014; Threadgold 2018).

Previous studies indicate that the pandemic has initiated processes of change. However, what does the return to normal mean after the pandemic? The research questions of this study focus on the practical challenges and emotional dilemmas that freelance musicians experience post-pandemic, as well as their negotiations of post-pandemic careers and performer identities. The study's results and analysis revolve around how freelancers manage and negotiate their experiences of what has been lost and gained due to the pandemic. The freelancers' experiences from the pandemic, which include increased vulnerability but also the adoption of new values and habits in terms of work-

---

⁹ See Table 1

life balance, are leading to more in-depth negotiations of the post-pandemic ‘rules of the game’, such as the expectation for freelancers to be always ready for gigs and calls.

The analysis shows that the mixed emotions expressed by the freelancers are not entirely new, but they have been amplified by the pandemic and the fact that the mat has been pulled from under one’s feet and can be pulled away again. The freelancers can be divided into two groups, which have been more or less fortunate in being able to maintain and rebuild their careers and performer identities. Even the more fortunate freelancers are expressing increased tension between emotions of relief and risk, in relation to being able to work. The less fortunate freelancers rather express an increase in fatigue and doubts, in relation to finding the resources to rebuild their careers. The demands on the freelancers, to just go back to business as usual, is perceived as somewhat absurd, as an aspect of unrighteous subordination.

The study concludes that these mixed emotions can be understood as sources of either reproduction or change, as participation in the game requires some obedience under its rules – to be smooth and flexible, ready for gigs. These conclusions contribute to problematizing idealized flexible work, which tends to lead to flexploitation (Morgan et al. 2013). Additionally, this study exemplifies a process of precarization (Alberti et al. 2018), where increased fatigue and doubt complicate the rebuilding of post-pandemic careers. On the more positive side, the study indicates that the pandemic has initiated processes of change and increased autonomy, by creating distance and challenging strict norms.

In regards to the freelancers’ negotiations of post-pandemic careers and performer identities, these revolve around external and internal criteria of success, and who can be considered a real musician. The saying ‘one is never better than one’s last gig’ seems very true for the freelancers, as the quantity and quality of their gigs are carefully considered. Needless to say, the pandemic has challenged the freelancers’ embodied ‘feel’ for the game, which revolves around constant activity and progress. However, even though this challenge has been amplified by the pandemic, there is an opposite tendency to step outside of external criteria of success, to be a musician – as one who expresses oneself through music – regardless.

It is argued that the mixed emotions and ongoing negotiations of careers and performer identities are related to the extreme events of the pandemic, where individuals were unable to perform for an extended period or to a very limited extent. Additionally, the ambivalent emotions and negotiations are exacerbated by the ambiguous conditions. These practical challenges involve maintaining reputation and networks outside of gigs, leading to a catch-22 situation – where one is either in or out, and when one is out, one is truly out.

The study contributes to previous research on the increased diversity and inequality in working life, focusing on disparities between freelancers and permanent employees, as well as among freelancers themselves. The pandemic underscores the importance of controlling investments in time and other resources. Time losses, including what has been built and the time needed for rebuilding it, have resulted in some freelancers being significantly ahead while others lag behind. Maintaining one’s reputation and

networks is crucial for securing gigs, which is hindered if one is out of the loop. This study concludes that the temporary nature of freelance careers explains why some freelancers have been less fortunate than others, rather than solely attributing this difference to disparities in their pre-pandemic situations.

In addition, the study presents new insights into post-pandemic transitions, which are negotiated in relation to the freelancers' embodied sense of the 'rules of the game' – what it means to be a true musician. The pandemic has brought about increased strain for some, yet it has also opened a window for increased autonomy and sustainability, provided freelancers are able to maintain some of these gains as they return to normalcy. The empirical data document a unique period, spanning from the midst of the pandemic and just after. While the analysis can highlight certain trends, the aim is not to generalize for all freelancers. Furthermore, the empirical data are limited, with a majority consisting of women. Future studies would benefit from gathering a larger empirical sample, which would shed light on potential gender differences.

In summary, the study emphasizes the complex and evolving nature of freelancers' experiences and negotiations in the wake of the COVID-19 pandemic, highlighting both challenges and opportunities for career adaptation and sustainability. The implications of the study suggest the need for concerted efforts across multiple fronts to address the challenges and make the most of the opportunities presented by the evolving landscape of freelance work in the post-pandemic era.

References

- Addison, M. (2017) Overcoming Arlie Hochschild's concepts of 'real' and 'false' self by drawing on Pierre Bourdieu's concept of habitus. *Emotion, Space and Society* 23:9—15. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2017.01.003>
- Alacovska, A. (2018) Informal creative labour practices. A relational work perspective. *Human Relations* 71 (12):1563—1589. <https://doi.org/10.1177/0018726718754991>
- Alacovska, A. (2019) Keep hoping, keep going. Towards a hopeful sociology of creative work. *The Sociological Review* 67 (5):1118—1136. <https://doi.org/10.1177/0038026118779014>
- Alberti G.; Bessa, I.; Hardy, K.; Trappmann, V.; Umney, C. (2018) In, against and beyond precarity: work in insecure times. *Work, Employment & Society* 32 (3):447—457. <https://doi.org/10.1177/0950017018762088>
- Banks, M. (2019) Precarity, biography, and event: work and time in the cultural industries. *Sociological Research Online* 24 (4):541—556. <https://doi.org/10.1177/136078041984452>
- Bourdieu, P. (1983) The field of cultural production, or: the economic world reversed. *Poetics* 12:311—356. [https://doi.org/10.1016/0304-422X\(83\)90012-8](https://doi.org/10.1016/0304-422X(83)90012-8)
- Bourdieu, P. (1990) *Logic of Practice*. London: Polity Press.
- Bourdieu, P. (1995) *Praktiskt förnuft*. [Logic of practice]. Göteborg: Daidalos.
- Bourdieu, P. (1999) *Manliga dominansen*. [Masculine domination]. Göteborg: Daidalos.
- Bourdieu P. (2004) *Science of science*. Oxford: Polity Press.

- Bourdieu, P. et. al. (1999) *Weight of the world*. Stanford: Stanford University Press.
- Butler, N. & Stoyanova Russel, D. (2018) No funny business: precarious work and emotional labour in stand-up comedy. *Human Relations* 71 (12):1666—1686. <https://doi.org/10.1177/0018726718758880>
- Brooks, S. K.; Patel, S. S. (2022) Challenges and opportunities experienced by performing artists during COVID-19 lockdown: scoping review. *Social Sciences & Humanities Open* 1:100297. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2022.100297>
- Brzozowska, B. & Galuszka, P. (2023) Building performance capital during hard lockdown: insights form the ENS 2021 virtual-only showcase festival. *Poetics* 96. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101758>
- Claeson, M. & Hansson, S. (2021) COVID-19 and the Swedish enigma. *Lancet* 397 (10271):259—261. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)32750-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)32750-1)
- Coe, R., Waring, M., Hedges, L. V., Arthur, J. (2017) *Research methods & methodologies in education*. London: Sage.
- Comunian, R. & England, L. (2020) Creative and cultural work without filters: Covid-19 and exposed precarity in the creative economy. *Cultural Trends* 29 (2):112—118. <https://doi.org/10.1080/09548963.2020.1770577>
- Daniels, E., Bardi, A., Fischer, R., Benish-Weisman, M., Lee, J. A. (2022) Changes in personal values in pandemic times. *Social Psychological and Personality Science* 13 (2):572—582. <https://doi.org/10.1177/19485506211024026>
- Everts R., Berkers P., Hitters E. (2022) Milestones in music: reputations in the career building of musicians in the changing Dutch music industry. *Poetics* 92. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101647>
- Fiske, A., Galasso, I., Eichinger, J., McLennan, S., Radhuber, I., Zimmermann, B., & Prainsack, B. (2022) The second pandemic: examining structural inequality through reverberations of COVID-19 in Europe. *Social Science & Medicine* 292. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114634>
- Flisbäck, M. (2002) Konstnärligt arbete – entreprenörer eller prekariat? [Artistic work – entrepreneur or precariat?]. Bengtsson, M. & Berglund, T. (eds.). *Arbetslivet*. [Working life]. Lund: Studentlitteratur.
- Flisbäck, M. (2014) Making play or playing the game? In the question of a “cleft habitus” at the doorway to the art field. *Qualitative Sociology Review* X(4). <https://doi.org/10.18778/1733-8077.10.4.03>
- Fürst, H. (2022) Splendid isolation: managing time and making culture among novelists during the pandemic. *Poetics* 101733. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101733>
- Hesmondhalgh D., Baker S. (2010) ‘A very complicated version of freedom’: conditions and experiences of creative labour in three cultural industries. *Poetics* 38 (1):4—20. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2009.10.001>
- Hillcoat-Nallétamby, S. & Phillips, J. E. (2011) Sociological ambivalence revisited. *Sociology* 45 (2):202—217. <https://doi.org/10.1177/0038038510394018>
- Holt, L. (2008) Embodied social capital and geographic perspectives: performing the habitus. *Progress in Human Geography* 32 (2):227—246. <https://doi.org/10.1177/0309132507087648>

- Hylland, O. M (2022) Tales of temporary disruption: digital adaptations in the first 100 days of the cultural Covid lockdown. *Poetics* 90. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2021.101602>
- Jones, S. (2022) Cracking up: the pandemic effect on visual artists' livelihoods. *Cultural Trends* 33 (1):1—18. <https://doi.org/10.1080/09548963.2022.2120382>
- Kingsbury, H. (1988) *Music, talent & performance. A conservatory cultural system.* Temple University Press.
- Kleppe, B. (2017) Theatres as risk societies: performing artists balancing between artistic and economic risk. *Poetics* 64:53—62. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2017.08.002>
- Lindström, S. (2016) Artists and multiple job holding: breadwinning work as mediating between bohemian and entrepreneurial identities and behavior. *Nordic Journal of Working Life Studies* 6 (3):43—58. <https://doi.org/10.19154/njwls.v6i3.5527>
- Lindström, S. (2017) "It usually works out, but you never know". Emotion work as a strategy for coping in the insecure artistic career. *Culture Unbound* 9 (3):345—364.
- Lund, A. (2019) 'I feel sorry for them and I should do something, but I don't'. Spatial imaginaries and resistance to feminist change in the dramatic arts. *Emotion, Space and Society* 30: 27—33. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2018.12.003>
- Morgan, G.; Wood, J.; Nelligan, P. (2013) Beyond the vocational fragments: creative work, precarious labour and the idea of 'flexploitation'. *The Economic and Labour Relations Review* 24 (3):397—415. <https://doi.org/10.1177/1035304613500601>
- Muel-Dreyfus, F. (1985) Utbildning, yrkesförväntningar och grusade förhoppningar. [Education, professional expectations and chattered hopes]. Broady, D. (eds.). *Kultur och utbildning – om Pierre Bourdieus sociologi* [Culture and education – about the sociology of Pierre Bourdieu]. UHÄ FoU Skriftserie.
- Musgrave, G. (2023) Musicians, their relationships, and their wellbeing: creative labour, relational work. *Poetics* 96:101762. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2023.101762>
- Nørholm Lundin, A. (2019) "Practice and all is coming" – trosföreställningar och socialiserande ritualer i yogans sociala praktik [beliefs and socializing rituals in the social practice of yoga]. *Praktiske Grunde. Nordisk tidskrift for kultur- og samfundsvidenskab* [Practical Reasons. Nordic journal for culture- and social science] 1-2:179—206. [http://praktiskegrunde.dk/pg\(2019-1+2\).html](http://praktiskegrunde.dk/pg(2019-1+2).html)
- Nørholm Lundin, A. (2020) Att bli och att vara framgångsrik musiker: socialisation och sortering genom livet [To become and to be a successful musician: socialization and sorting through life]. *Educare* 1:82—108. <https://doi.org/10.24834/educare.2020.1.5>
- Nørholm Lundin, A. (2022a) "Where is your fixed point?" Dealing with ambiguous freelance musician careers. *Cultural Trends* 32 (3):231—246. <https://doi.org/10.1080/09548963.2022.2075715>
- Nørholm Lundin, A. (2022b) A life without a plan? Freelance musicians in pandemic limbo. *Emotion, Space and Society* 45. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2022.100924>
- Pulignano, V., Domecka, M., Muszyński, K., Vermeerbergen, L., Riemann, M-L. (2021) *Creative labour in the era of Covid-19: the case of freelancers.* ETUI Research Paper - Working Paper 2021.02. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3832553>

- Scharff, C. (2016) The psychic life of neoliberalism: mapping the contours of entrepreneurial subjectivity. *Theory, Culture & Society* 33 (6):107—122. <https://doi.org/10.1177/0263276415590164>
- Smite, D., Moe, N. B., Hildrum, J., Huerta, J. G., & Mendez, D. (2023) Work-from-home is here to stay: call for flexibility in post-pandemic work policies. *The Journal of Systems & Software* 195. <https://doi.org/10.1016/j.jss.2022.111552>
- Threadgold, S. (2018) Creativity, precarity and illusio: DIY cultures and choosing poverty. *Cultural Sociology* 12 (2):156—173. <https://doi.org/10.1177/1749975517722475>
- Van Assche, A., Laermans, R. (2022) Living up to a bohemian work ethic. Balancing autonomy and risk in the symbolic economy of the performing arts. *Poetics* 93:101683. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2022.101683>
- Vyas, L. (2022) “New normal” at work in a post-COVID world: work-life balance and labor markets. *Policy & Society* 41 (1):155—167. <https://doi.org/10.1093/polsoc/puab011>
- Warran, K., May, T., Fancourt, D., Burton, A. (2022) Understanding changes to perceived socioeconomic and psychosocial adversities during COVID-19 for UK freelance cultural workers. *Cultural Trends* 32 (5):449—473. <https://doi.org/10.1080/09548963.2022.2082270>

Web-sources and official reports

- Musik Centrum Väst (2020) *Var tredje musiker lämnar yrket*. [One in three musicians leaves the profession] Report, Microsoft Word - PM_200827_Var tredje musiker på väg att lämna yrket.docx (mcv.se), 2023-05-08
- Stockholm City (2022) *Nystartsrapporten. I skuggan av pandemin* [Starting over. In the shadow of the pandemic]. Report. <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/utredningar-statistik-och-fakta/utredningar-och-rapporter/kultur-och-stadsutveckling/nystartsrapporten-tillganglighetsanpassad.pdf>, 2023-05-08
- Swedish Agency for Cultural Policy Analysis (2021) *Ett år med pandemin* [One year with the pandemic]. Report, Ny rapport: Ett år med pandemin - Kulturanalys, 2023-05-08
- Swedish Agency for Cultural Policy Analysis (2022) *Kulturarbetsmarknaden efter pandemin* [Labour market for cultural workers after the pandemic]. Report, Kulturarbetsmarknaden efter pandemin - Kulturanalys, 2023-05-08.
- Swedish Agency for Cultural Policy Analysis (2023) *Kultursektorns återhämtning och förändring efter covid-19-pandemin. Nordisk kulturifakta 2023:03*. [The recovery and transformation of the cultural sector after the COVID-19 pandemic. Nordic Culture Facts 2023:03]. Report, Kultursektorns återhämtning och förändring i de nordiska länderna efter covid-19-pandemin (norden.org), 2024-02-27.
- Swedish Government (2021) *Från kris till kraft. Återstart för kulturen* [Restarting the arts and culture in Sweden]. SOU 2021:88. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.

Author presentation

Anna Nørholm Lundin is an associate professor in pedagogy and is a lecturer at the Department of Education at Stockholm University. While her early research had a sociology of science approach, her current research deals partly with career and life paths in the cultural professions and partly with learning and identity formation in networks and social movements.

Anna Nørholm Lundin
anna.norholm.lundin@edu.se
Department of education, Stockholm University
106 91 Stockholm

Från förälskelse till beständig kärlek

På spaning efter tillit i Erich Fromms kärlekens konst

From Falling in love to being in love. On the search for trust in Erich Fromm's *the art of loving*

The essay is a result of reading Erich Fromm's book *The Art of Loving*, and its purpose is to explore the significance of trust in romantic relationships based on this book, focusing on the transition from falling in love to being in love. The transition from falling in love to being in love is the central theme, and it is in this process that trust is put to the test. According to Fromm, living in a lasting romantic relationship requires an art of loving. The essay argues that the art of loving has the potential to sustain trust, and it is trust that, in turn, safeguards love.

Keywords: Trust, Love, Romantic relationships, The art of loving, Erich Fromm

Ett tredje misstag bakom den attityd som leder till antagandet att i kärlek finns det ingenting att lära beror på att man förväxlar det inledande stadiet att bli kär med det permanenta stadiet att vara kär eller kanske rättare sagt att framhärda i kärlek (Fromm 1958[1956]:14).

KÄRLEKEN ÄR KOMPLEX. I sociala medier, i litteratur och på film är den inte sällan sentimental och verklighetsfrånvärd. Detta påverkar vår bild av vad kärlek är och hur vi bör framställa oss för att bli åtråvärda objekt som kan älskas. Fromm (1958[1956]) menade redan i mitten av 1900-talet att det är viktigt att skilja mellan att vilja bli älskad och att behärska den ädla konsten att älska. För Fromm är kärleken en komplicerad aktivitet som kräver en fördjupad förståelse av vem man är som människa. Kärlek för Fromm handlar om att *lära sig* att älska snarare än att endast göra sig till *föremål* för kärlek. I denna tanke ligger en möjlighet att knyta an till tillitens funktion i kärleksrelationer, vilket är den uppgift som jag påtar mig i denna essä.

En problematik som anges av det ovanstående citatet är att vi förväxlar förälskelse med att framhärda i beständig kärlek. Fromms tänkande är värt att återkomma till i en nutida diskussion om kärlek, som i dag i än högre grad än när Fromm var verksam styrs av påträngande och ofta flyktiga samhällsliga diskurser. I sociala medier översköjs vi av idéer om kärlek, inte sällan sammanblandade med kroppsideal och livsstilsrelaterade tips på hur vi ska göra oss till åtråvärda kärleksobjekt. Till detta kommer dejtingapparna, där vi försöker sälja in oss till intresserade.

Fromms kritik av den moderna kärleken är också en kritik av det västerländska kapitalistiska konsumtionssamhälle som han levde och verkade i, som fortsatt att utvecklas sedan dess och som alltjämt är förhärskande. Mer konkret menar Fromm att konsumenten av varor och tjänster till slut själv kommodifieras till ett objekt, eller till en automat (robot), vilket leder till att den moderna människan har mycket svårt för att älska. I stället försöker hon sälja sin ”personlighetsförpackning” och hoppas på att någon köpare vill göra affär (Fromm 1958[1956]: 100) – i dag inte sällan i skyltfönstret dejtingappen.

Fromm har en relativt dystopisk syn på möjligheten av moderna störningsfria kärleksrelationer. De trevliga, vänliga men ytliga relationerna kräver ingen fördjupad tillit utan blir snarare en flykt från ensamheten in i en *team-relation*, och par försöker enträget inbilla sig att detta har något med kärlek och intimitet att göra. Fromm påtalar att kärleken inte bara är en sinnlig eller planlös upplevelse. Kärlekens konst kräver uppmärksamhet, ansträngning och ambitioner. Fromm skulle här kunna uppfattas som en sann humanist, som tror på människans möjlighet att utvecklas och leva ett gott liv. Men som den stränge pedagogen han är lär han att ingenting gott kan uppnås utan högt ställda ambitioner. En kärleksrelation kräver hårt arbete.

Tillit är en viktig beståndsdel i fungerande kärleksrelationer, inte minst för att vi ska orka med allt det som en beständig kärleksrelation ofta för med sig i förlängningen: exempelvis att uppfostra barn, att hantera en gemensam vardag och att sköta ekonomin. Förälskelsens tid av starka känslor är också för de allra flesta en övergående period. Jag kommer att hävda att tilliten här inte fyller någon egentlig funktion. Inte förrän de starka känslorna har lagt sig och riskerna med en relation blir mer uppenbar gör sig tilliten påmind. Givetvis kan osäkerhet tidigt infinna sig, exempelvis i form av svartsjuka. Om vi följer Erich Fromms (1958[1956]) tankar kring kärlek något mer teorinära, kan vi dock diskutera förälskelsens möjliga övergång till en tillitsfull beständig kärleksrelation.

Syftet med essän är att spana efter tillitens roll i en kärlekens konst. Några frågor kan formuleras utifrån detta syfte. Vilken roll spelar tilliten i en kärleksrelation, med fokus på övergången från förälskelse till en beständig kärleksrelation? Hur kan kärlekens konst upprätthålla tilliten och därmed bevara kärleken?

Essän är uppbyggd på följande sätt. Först diskuteras tillit, där Giddens och Luhmanns tänkande lyfts fram, och trosbegreppet hos Fromm. Därefter diskuteras Fromms syn på erotisk kärlek, följt av kärlekens generella teori och praktik. I det senare fokuseras hur denna specifikt påverkar kärleksrelationer mellan två älskande. Vidare fokuseras textens huvudtema, övergången från förälskelse till beständig kärlek. Denna synliggörs med hjälp av utdrag från Karl Ove Knausgårds sextett *Min kamp*. En diskussion om masochistiska och sadistiska relationer utgör sedan en diskussionsbrygga mellan förälskelse och beständig kärlek för att bland annat peka på motsatser till den jämlika kärleksrelationen. I diskussionen om den beständiga kärlekens begynnelse återknyts till tidigare beskrivningar av kärlekens konst, tillit och tro, som ägnas en fördjupad analys. Efter denna analys fokuseras den kärlek mellan förälder och barn som kan sägas lägga grunden för individens möjlighet att leva i tillitsfulla vuxna relationer. Essän

avslutas med en övergripande diskussion, som bland annat innefattar resonemang om samhällets inverkan på kärleksrelationer.

Tillit och tro

Tillit är ett vanskligt begrepp. Är det ett känslotillstånd, eller handlar det om att det i grund och botten är rationellt att lita på andra? Eller rör det sig snarare om en kombination av dessa? Definitionerna av tillit är många och tillitens kontextbundenhet påtaglig. Detta sammantaget gör att det inte är möjligt att utgå från en central idé om vad tillit är. När man talar om tillit i arbetslivet, tillit till samhället och dess institutioner och tillit mellan människor¹ avser man delvis olika saker. Det som dock kan sägas är att det inte går att tala om en konst att älska utan att man också talar om tillit.

Det finns en mångfald definitioner av tillit. Begreppet diskuteras i en mängd discipliner, där fokus ligger på olika kontexter. Jag återoppar här två sociologer för hjälp med definitionen. Dessa sammanställs sedan med Fromms tankar om tro. Enligt Anthony Giddens (1996[1990]) definition handlar tillit om att känna tilltro till en person, där detta förtroende uttrycker en tro på möjligheten av kärlek, trots att olika handlingar skulle kunna äga rum eller olika resultat uppstå. Niklas Luhmanns (2018[1979]) definition är lite mer svårtillgänglig. Men här handlar det om att tillit reducerar komplexiteten och, när det handlar om kärlek, att man sätter tilltro till att de begär man hyser inte bara gäller här och nu, utan också kommer att realiseras i framtiden. Luhmann talar mer konkret i detta sammanhang om att vi i den *nutida framtiden* (alltså när vi föreställer oss framtiden i nuet) sätter vår lit till att det vi vill ska realiseras också inträffar i den *framtida nutiden*. I det senare fallet påtvingas vi viss rekonstruktion, eftersom Luhmann egentligen talar om konsekvenser av tillit (och misstro). Fromm skulle ställa sig tveksam till att det endast är begären eller åtrån som ska realiseras i framtiden. Snarare pekar Fromm på skillnaden mellan att vara förälskad och att leva i en beständig kärleksrelation, där den senare också inbegriper en mer allomfattande syn på relationer. Även begäret är knepigt. Den franske filosofen Alain Badiou menar att det snarast står i vägen för kärleken. För att komma bort från begäret (masturbationen) måste kärleken ta sig igenom begäret som kamelen genom nålsögat (Badiou 2005). En annan viktig aspekt är att tillit i stort sett kräver att det föreligger någon form av risk. Det måste finnas något att förlora. I begäret upplöses den andre i åtrå, det är först i kärleken vi riskerar att förlora varandra.

Fromms tankar kring tro tangerar på flertalet sätt tilliten. Liksom hos både Giddens och Luhmann handlar tron hos Fromm om att våga ta risker, att acceptera osäkerhet. Både smärta och motgångar kan följa av att man sätter tilltro till en kärlekspartner (Fromm 1958[1956]). Om man vore allvetande blev ju tron meningslös, eftersom tro i grunden bygger på osäkerhet. Därmed påpekar Fromm att tron alltid kräver *mod*, modet att i det sammanhang som här fokuseras sätta tillit till sin kärlekspartner (och

1 Exempelvis gör Luhmann en distinktion mellan tillit och förtroende. Man har förtroende för sin bank, men tillit till sin banktjänsteman (Luhmann 1988).

sig själv). Jag menar att detta framför allt gäller i början av en beständig relation, då man ännu inte lärt känna sin partner på djupet. Här ställs modet att tro på sin spets.

Fromm belyser också vikten av objektivitet eller förnuft i anslutning till tro. Objektivitet är möjlig endast om individen har lärt sig att vara ödmjuk. För att kunna lära sig konsten att älska får man inte drivas av idén att man redan vet hur allting ligger till. I stället behöver varje situation betraktas med objektiv och ödmjuk blick. Den ödmjukhet som objektiviteten förutsätter måste utvecklas både i relation till den person vi älskar och valt att tillbringa vårt liv med och i relation till världen i stort. Enligt Fromm är tron outhärlig för den som vill uppnå denna ödmjukhet genom objektivitet.

På ett övergripande plan skiljer Fromm mellan rationell och irrationell tro, vilka båda går att sätta i samband med olika former av kärleksrelationer. Den irrationella tron knyter Fromm mycket nära makt. Att exempelvis sätta sin tilltro till en diktator är i grunden något irrationellt där det handlar om att underkasta sig. Detsamma borde då gälla relationer där den ene partnern utövar oproportionerlig makt över den andre: vår partner är den som talar sanning och vi följer denna sanning. I sådana fall underkastar vi oss vår partner. Enligt Luhmann blir också tilliten överflödigt i denna typ av relation.

Den rationella tron utvecklas genom intellektuella och känslomässiga aktiviteter (Fromm 1958[1956]). I denna form av tro är båda individerna i kärleksrelationen tänkande varelser, där allting är öppet för diskussion mellan två självständiga personer. Att tro på sin partner innebär enligt Fromm att tro på den fasta kärnan i partnerns personlighet och kärlek. Denna fasthet innebär inte att åsikter förblir oföränderliga, utan att partnerns grundkaraktär förblir densamma.

Vidare menar Fromm att trosbegreppet har två aspekter: tron på en själv och tron på andra. Fromm menar att man måste tro på den kärlek man ger och på möjligheten av att uppväcka kärlek hos sin partner. Men tron är inte given. I kärleksrelationer kommer den att vackla och prövas. Detta, menar Fromm, kräver en konstant analys av de tillfällen då vi förlorar vår tro. När vi inte följer vår tro utan ständigt sviker den inser vi att den då också försvagar oss och den relation vi lever i. Fromm menar att detta handlar om att vi är rädda för att vår partner inte älskar oss, men att det också omedvetet kan handla om en fruktan för att älska.

Att leva i en kärleksrelation med den rationella tron som måttstock är att leva ett aktivt och produktivt liv. Detta kräver enligt Fromm en kontinuerlig omsorg om ens partner, ett slags klarvakenhet. Men kärleken till partnern är endast en del av ett aktivt och produktivt liv. Det handlar om att arbeta och utvecklas på många områden i livet (i förvärvslivet, i det sociala livet och så vidare). I detta aktiva och produktiva liv kommer motgångar och osäkerhet att infinna sig. Då gäller det att stå fast vid den rationella tron, att hantera situationen objektivt och inte dras in i irrationella tankar.

Skillnaden mellan Fromms trosbegrepp och tillit är inte helt lätt att klargöra. På många sätt resonerar Fromm på ett sätt som påminner om Giddens och Luhmann. Möjligtvis kan sägas att tron fokuserar mer på individen, medan tilliten i högre grad betonar ömsesidigheten mellan två människor. Den ena parten i en relation kan ju tappa tron på kärleken, medan den andra bibehåller sin. Tilliten handlar snarare om det ömsesidiga beroendet. Vi behöver dock ha tillit till att vår partner inte tappar

tron på relationen, och den rationella tron hos Fromm kan ses som ett medel för att upprätthålla den ömsesidiga tilliten. Förhållandet mellan tro och tillit skulle kunna sammanfattas på följande sätt: ingen tillit utan tro, men tro är möjlig utan tillit. Om båda parterna i kärleksrelationen framhårdar med stark tro på att relationen ska bestå finns det potential för en jämlik och ömsesidig tillit till varandra.

Idén om tillit i kärleksrelationer, där Fromms tankar om tro är centrala, handlar om att tillit inte kan uppstå om man inte tror på den beständiga kärleksrelationen och håller fast vid denna tro. Här krävs också mod och vilja, eftersom detta att lita på en kärlekspartner alltid är förenat med osäkerhet och sårbarhet. Jag vill alltså att en kärleksrelation ska hända, bli till på riktigt, och jag sätter tillit till att det blir så. Misstro blir då att inte ha tillit till att en kärleksrelation kan bli beständig eller fortgå. Misstron ligger inom ramen för hur en svartsjuk och osäker person utan självförtroende hanterar en relation. I båda fallen rymms en osäkerhet, men i det ena fallet består tilliten och i det andra fallet leder den till misstro. Men som Luhmann (2018[1979]) påvisat är både tillit och misstro olika sätt att reducera komplexitet. Genom att hysa tillit undviker vi osäkerhet och risk, samtidigt som vi är medvetna om att de finns. Vi lever med vår kärlekspartner, och även om det alltid finns en osäkerhet eller en risk för att relationen inte ska fungera väljer vi att ha tillit. Genom misstro lever vi i stället ut risken och osäkerheten. Vi förutsätter mer eller mindre att relationen inte kommer att fungera, vilket också detta reducerar komplexiteten, men det borgar inte för en lycklig och långvarig relation.

Valet att känna tillit eller misstro är komplext men betingas främst av våra tidigare erfarenheter. Kanske har vi haft en kärleksfull uppväxt, goda vänner och partner. Det finns då ingen anledning att känna misstro. Eller också har vi haft en otrygg och kanske till och med våldsam uppväxt, levt i relationer där vår partner varit otrogen eller manipulativ. Vi känner då med stor sannolikhet misstro. Erfarenheter är således viktiga i diskussionen om tillit. Samtidigt kan vem som helst råka ut för manipulativa personer som försöker få oss att tro på dem och göra det de vill att vi ska göra för dem. Givetvis ska vi också vara uppmärksamma på underliga beteenden i våra relationer. Tillit handlar inte om att vara naiv.

Fortsättningsvis försöker jag påvisa tillitens roll i kärleksrelationer. Det första stadiet är den intensiva förälskelsens absoluta tillstånd av tillit. Jag kommer att argumentera för att den ömsesidiga tilliten här är överflödigt. Jag likställer detta tillstånd med en absolut tro på en gud, där det inte finns plats för oro, rädsla eller känsla av risk. Det andra stadiet infaller när de som älskar varandra inser att det finns en risk för att relationen faktiskt kan ta slut men trots detta behåller sin tillit till varandra och arbetar för att kärleksrelationen ska bli beständig.

Jag kommer att exemplifiera denna övergång i kärleksrelationer med utdrag ur Knausgårds sextett *Min kamp*, där också sadistiska och masochistiska relationer diskuteras, motpoler till den jämlika kärleksrelationen som eftersträvas med kärlekens konst. Men först introducerar jag Fromms idéer om kärlekens teori och praktik samt om erotisk kärlek.

Erotisk kärlek och kärlekens teori och praktik

Central för vuxna kärleksrelationer är den erotiska kärleken, men i det här sammanhanget måste den kompletteras med Fromms allmänna syn på kärlekens teori och praktik. I de senare finner vi de element som utgör förutsättningen för den beständiga kärleken. Den erotiska kärleken riskerar nämligen att fastna i förälskelsen dimma utan att finna en väg som går vidare. Fromm (1958[1956]) påtalar att detta kan leda till att man går från främling till främling för att kontinuerligt få uppleva förälskelsens ensidiga fysiska intimitet. Den sexuella åtrån är bedräglig, och risken är att vi sammanblandar fysisk och själslig intimitet.

Den erotiska kärleken är exklusiv och inriktad på en sammansmältning mellan de älskande. Intimiteten i detta sammanhang är främst fysisk, sexuell. För somliga blir den erotiska kärleken och förälskelsen ett beroende, något som man söker upp gång på gång i hopp om att någon gång hitta rätt. Fromm menar att den erotiska kärleken behöver finna en väg över till ömhet. Detta är endast möjligt om åtrån, den fysiska kontakten, stimuleras av kärlek. Ömheten ligger bortom åtrån, den har sin hemvist i den broderliga kärleken och kärlekens teori och praktik. På så sätt utvecklas den beständiga kärleksrelationen genom att den erotiska kärleken också finner sin plats i den universella kärleken.

Det är inte heller så att en beständig kärleksrelation kan bestå endast genom känslor. Fromm menar i stället att den måste grundas i en *vilja* att älska just denna unika person. Man måste besluta sig för att lova fortsatt kärlek, beständig kärlek. Därmed är viljan en förutsättning och kärlekens teori och praktik det som upprätthåller tilliten, vilken i sin tur värnar kärleken.

När det gäller kärlekens teori eller generella egenskaper och dess praktik är det viktigt att påpeka att de gäller flera av de former av kärlek som Fromm talar om, även moderskärlek och broderskärlek. Dessa tar sig dock lite olika uttryck, och nedan påpekar jag skillnaden mellan kärleken till ett barn (moderskärlek) och vuxna kärleksrelationer.

Den första delen i kärlekens teori rör *omsorg*. Här utgår Fromm främst från moderns kärlek till hennes barn. Det handlar i detta fall om att se till barnets grundläggande behov, att barnet känner sig tryggt, får mat och är rent. En motsvarighet i den vuxna kärleksrelationen är en mer psykologisk omsorg om partnern. Men i kärleksrelationer kan vi också drabbas av sjukdom, och då kan den rena, ensidiga omsorgen av partnern bli aktuell.

Men med omsorg följer oro. Fromm menar att detta leder vidare till betydelsen av *ansvar*. Att vara en person som tar ansvar är inte så mycket att utföra sin plikt som att uppfylla de behov som kan vara uttryckta eller ej. När vi talar om ett barn handlar detta ansvar till största delen om att se till barnets fysiska behov. När vi talar om vuxna kärleksrelationer handlar det främst om att ta ansvar för den andra personens psykiska behov. Symbiotiska relationer är monologiska till sin karaktär – modern ger kärlek, tar ansvar och så vidare. I den vuxna kärleksrelationen finns en ömsesidig skyldighet att vårda och ta ansvar. Då det finns en risk för att ansvar övergår i makt och vilja till

ägande över den person man är tillsammans med måste förhållanden enligt Fromm också rymma *respekt*. Det är lätt att se hur en svartsjuk men omvårdande person gärna vill tro sig äga sin kärlekspartner. Detta är naturligt och ofta säkert inte direkt kalkylerande. Det är en konsekvens av en stark men omogen kärlek och visar hur alltför starka känslor kan leda mot misstro i en relation. Om relationen är tillitsfull väljer man i stället att hålla bort sin oro och osäkerhet. Att utöva respekt är att se den andra personen i relationen och hans eller hennes unika individualitet. En respektfull person utnyttjar aldrig en annan människa utan vill se sin älskade partner utvecklas. Respekten resulterar i att jag känner mig som ett med min partner så som han eller hon är. En respektfull person skulle aldrig få för sig att utnyttja den person som är älskad.

Respekten förutsätter dock *insikt* eller kanske kunskap. Det är inte möjligt att respektera en annan människa som man inte känner. Fromm menar att man vore blind om man inte vägledades av kunskap om sin partner. Vidare påpekar han att kunskapen om ens partner har flera lager och att man inte kan komma till kärnan av kunskap om partnern förrän man går utanför sig själv och ser den andre så som den är.

Man kan också ta en desperat väg för att få veta hemligheterna om den andre. Att söka total makt över en annan person: att få någon att göra exakt det jag vill, känna vad jag vill, tänka vad jag vill. Därmed kommer vi in på sadistens strategi, som diskuteras mer utförligt senare, men som givetvis aldrig kan vara ett inslag i en kärlekens konst. Fromm poängterar detta med orden *l'amour est l'enfant de la liberté* (Fromm 1958[1956]:39), kärleken är frihetens barn. Kärlek kräver denna frihet, och att ge någon annan frihet i en kärleksrelation kräver tillit. Motsatsen är att begränsa frihet genom dominansen, och då blir tilliten överspelad (Luhmann 2018[1979])

Dessa fyra element – omsorg, ansvar, respekt och insikt – är helt beroende av varandra och finns bara hos en mogen människa. Fromm menar att en sådan person bara vill ha det som är resultatet av egna ansträngningar, har gett upp narcissistiska drömmar om omnipotens och gjort sig mänsklig genom inre kraft, vilket endast en äkta skapande förmåga kan leda till.

Fromm (1958[1956]) poängterar att det är lätt att diskutera en kärlekens konst på ett teoretiskt och abstrakt plan. Svårigheten är att ge råd om hur denna konst ska utövas i praktiken. Det går inte att ge några tydliga råd som lär en konsten att älska bara man följer dem. I stället riktar Fromm blicken mot mer allmängiltiga kriterier. Som nämndes i diskussionen om kärlekens egenskaper eller teori är de begrepp som förknippas med kärlekens praktik också grundläggande för de flesta andra relationer och alltså inte unika för kärleksrelationer mellan vuxna människor. Dessa begrepp är *disciplin*, *koncentration*, *tålmod*, *hjärtesak* men också rationell *tro* (som ju diskuterades ovan).

Den som vill lära sig behärska en konst måste först och främst utöva *disciplin*, kontinuerligt arbeta med att bemästra konsten. Det går inte att arbeta bara när man känner för det – då kommer man aldrig att lyckas. För det andra krävs *koncentration*, vilket enligt Fromm är en utmaning i det moderna samhället med alla dess distraktioner. Det är svårt att vara ensamma med varandra utan att tillföra sådant som mat, dryck eller dylikt, så som kärlekspar i förälskelsen gärna gör. För en beständig kärleksrelation krävs en mer fördjupad dialog. Koncentrationen är nödvändig för att ens kunskaper

om kärlekspartnern ska kunna fördjupas och utvecklas. Det tredje kriteriet är *tålamod*. Ingen har någonsin bemästrat en konst utan tålamod. I ett modernt, rastlöst samhälle som är inriktat på att allt ska gå snabbt blir ett utvecklat tålamod också ett slags motstånd. Vi kan förvillas att tro att förälskelsens magi ska vara för evigt och därmed kontinuerligt söka den på nytt med denna förhoppning om ändlös magi. Men beständiga kärleksrelationer kräver uthållighet. Det fjärde kriteriet är att se konsten som en *hjärtesak*. Utan den inställningen kommer med stor sannolikhet konsten att framhärda i kärleken inte att kunna läras och bemästras.

Hitills har tillit, tro, erotisk kärlek och kärlekens teori och praktik beskrivits. Närmast fokuseras övergången mellan förälskelse och beständig kärlek. Däremellan finns en brygga där jag diskuterar masochistiska och sadistiska relationer. Denna diskussion syftar till att peka på motsatser till den jämlika kärleksrelationen, som bygger på jämlik tillit genom kärlekens konst. Fromm påpekar också risken för att dras in i knepiga relationer i förälskelsens dimma.

Förälskelsens symbiotiska förening

För första gången i mitt liv var jag fullständigt lycklig. För första gången fanns det inget som kunde överskugga glädjen jag kände. Vi var tillsammans hela tiden, trevade efter varandra överallt, vid trafikljus, över restaurangbord, på bussar i parker, det fanns inga krav, och ingen vilja än den att ha varandra (Knausgård 2018:231).

Om två människor som har varit främlingar för varandra - vilket vi ju alla är – plötsligt river skiljemuren och upplever känslan av närhet, av att vara ett, så är detta ögonblick av enhet och närhet en av de mest stimulerande, mest spännande upplevelserna i livet. [...] denna plötsliga, mirakulösa intimitet kommer lättare till stånd om den kombineras eller inleds av sexuell attraktion och sexuell umgänge (Fromm 1958[1956]:15).

Knausgård beskriver förälskelsens totala glädje och eufori. Det är som om Linda och Karl Ove inte vill vara separerade utan ständigt trevar efter varandra. De vill vara ett och inte åtskilda. De befinner sig nu, som Fromm påpekar, i ett slags mirakulös intimitet som alltid söker sig mot den ofrånkomliga upplösningen.

I Knausgårds andra bok i *Min kamp*-serien kan vi se ett exempel på vad jag i Fromms efterföljd uppfattar som en övergång från ett absolut tillstånd av tillit till ett tillstånd där denna absoluta tillit krackelerar. I egentlig mening är den absoluta tilliten inte en fråga om tillit. Snarare är det ett tillstånd där det inte existerar någon form av oro eller risk, vilket gör tilliten överflödig. Detta beror på, som Fromm poängterar, att två människor befinner sig i ett tillstånd av enhet. Ett annat sådant tillstånd skulle vara när någon hyser fullkomlig tillit till en gud. När hela det mänskliga läggs över i en sådan total tillit finns det inget skäl att oro sig för risker. Jag vill egentligen också kalla detta för *förälskelsens symbiotiska förening*, vilken alltid strävar mot en upplösning i ett

två. På knappa 16 sidor får vi följa hur det absoluta tillståndet, där tilliten egentligen är överflödigt, där Karl Ove och Linda tillsammans går upp i varandra och blir ett, upphör när de separeras till individer som nu måste finna tilliten till varandra som två. Det senare tillståndet återkommer jag till nedan.

Kraften i förälskelsens symbiotiska förening ligger i att den oftast i hög grad är erotisk. Förälskelse och erotisk kärlek innebär tillspetsat exkludering av all annan form av kärlek. De strävar efter fullständig sammansmältning mellan de älskande. Förälskelsen tränger bort kärleken till alla andra människor och är i stort sett motsatsen till universell kärlek eller broderskärlek.

Masochistiska och sadistiska relationer

Fromm menar att förälskelsen kan vara mycket vilseledande. I denna fas av en relation finns stora risker för att bli manipulerad, succesivt inlockad i en sadistisk relation eller en relation där makten är ojämnt fördelad. Det kan handla om en relation som aldrig övergår eller kommer att övergå till två. Den ena partnern kan verka som en dominerande, maktlysten person som tvingar den andre att stanna i en symbiotisk förening som aldrig kommer att gå vidare. Men den enes makt över den andre är fullkomlig, vilket möjliggörs av den andres åtrå. Intimiteten kan ofta vara mycket kortvarig. I detta fall verkar den dock för den ene som en fantasi om att fullt ut uppgå i den andre, alltmedan den andre partnern utnyttjar den fantasin.

Risken finns således att vi i förälskelsens magiska skimmer förlorar oss själva och gör oss sårbara för manipulation och maktutövning. Men det är också viktigt att generellt analysera masochistiska och sadistiska relationer, eftersom de utgör motsatser till relationer som utvecklas utifrån kärlekens konst. Mer konkret handlar det om att påvisa skillnaden mellan kärleksrelationer med deras jämlika tillit och sådana relationer som är monologiska till sin karaktär. Relationer som bygger på symbiotisk förening är sådana förhållanden, till exempel den mellan den gravida modern och fostret. Men häri inryms också masochistiska och sadistiska relationer, där den förra är en passiv form av symbiotisk relation och den senare en aktiv dito. Jag menar att tilliten är föga utvecklad eller inte alls närvarande i dessa relationer.

I det förra fallet är den masochistiska personen ointresserad av att utöva någon som helst makt (Fromm 1958[1956]). Personen vill bli vägledd och försvarad. I denna typ av relation söker masochisten trygghet och säkerhet genom maktfullkomligheten hos sin partner. Därmed försvinner ett utmärkande drag hos en relation som bygger på tillit, nämligen *risken*. I den här sortens relation har den ena personen full makt, vilket innebär att tilliten blir överflödigt. Samtidigt kan det ju finnas vissa utarbetade regler som enligt vad man kommit överens om inte ska överskridas. Men i så fall är tilliten begränsad till att dessa kommer att upprätthållas, vilket är en svag form av tillit, en *regelbaserad tillit*. Detta väcker dock frågor om vad vi egentligen menar med ömsesidigt tillit. En ojämlig relation kan ju samtidigt bygga på ett ömsesidigt kontrakt om att den inte ska vara jämlik. Därmed bör vi skilja mellan jämlik och icke jämlik tillit (eller kanske horisontella och vertikala förhållanden), vilka båda kan vara en följd av en ömsesidig överenskommelse. I

en icke jämlik relation blir tilliten dock mindre meningsfull eller till och med överflödig, då makten fördelas mer till en av parterna i förhållandet.

I en sadistisk relation ser vi en liknande fast omvänd relation. Sadisten objektifierar sin partner som ett medel för egna ändamål. Således råder det inte alls någon form av jämlik tillit. Jag utgår från att sadisten och dess offer inte har arbetat fram några regler för tillit. Sadisten vill att partnern ska lida. Givetvis kan man tänka sig att en masochist och en sadist möts i en ömsesidig uppskattning om att vara totalt beroende respektive totalt oberoende – det torde vara det ideala när dessa två ytterligheter möts. Relationen mellan makt och tillit är dock avgörande därför att makten trots allt gör tilliten överflödig genom att undanröja risken (Luhmann 2018[1979]).

Till dessa ytterlighetsrelationer kan vi foga dem som kanske inte är fullt ut vare sig masochistiska eller sadistiska, men som bygger på att den ena parten i relationen har makt över den andre. I sådana relationer blir också tilliten mindre relevant eller inte alls meningsfull. Återigen finns det olika dimensioner av denna typ av relationer. Det kan finnas en ömsesidig överenskommelse om att relationen ska fungera på ett ojämlikt sätt. I en patologisk kärleksrelation som bygger på den enes makt över den andre sköljs dock tillitens betydelse bort. Makten tar över och relationen kan inte utvecklas utifrån idén om kärlekens konst. Men det är svårt att veta var gränsen mellan mindre substantiell maktutövning och sadism ska dras.

Här bör också anknytas till Fromms trosbegrepp. Både sadistiska och masochistiska relationer, men framför allt de senare, kan anses bygga på irrationell tro. Både att som i förra fallet söka partners underkastelse och att som i det senare fallet underkasta sig är resultatet av bristande mogen självständighet – motsatsen till utgångspunkten i en jämlik kärleksrelation.

I fallet Linda och Karl Ove överlever båda separationen från den symbios de befunnit sig i. Nu står de och ser på varandra som två individer. Karl Ove är dock rädd för att bli av med sin frihet om han stannar kvar i relationen, och Linda är rädd för att förlora kärleken.

Den beständiga kärleken begynnelse – risken att förlora den man älskar och tillitens uppvaknande

- Vi kanske ska skjuta lite på det, sa jag [skaffa barn].
  - Vad är det du säger? Sa Linda och såg på mig.
  - Vi kan vänta lite, se tiden an. Du kan bli klar med din utbildning ...
- Hon reste sig och slog mig i ansiktet så hårt hon kunde med handflatan
- Aldrig! skrek hon.
  - Vad gör du är du alldeles från vettet? *Slår du mig?* (Knausgård 2018:248)

Men denna typ av kärlek är av naturliga skäl inte särskilt långlivad. De båda kontrahenterna blir förtrogna med varandra, intimiteten mister mer och mer sin mirakulösa karaktär, tills slutligen ohöjd fientlighet, desillusion och ömsesidig leda gör slut på allt som kan finnas kvar av den en gång spännande upplevelsen (Fromm 1958[1956]:14).

Förälskelsen kan sägas upphöra med Lindas örfil. Den blir ett uppvaknande från förälskelsens symbiotiska förening. Nu behöver Karl Ove och Linda hantera uppvaknandet från den drogade förälskelsen, och de har fientliga gräl om vilken väg relationen ska ta. De framstår båda som desillusionerade och famlar efter en väg framåt.

Under de 16 sidorna mellan det förra citatet och citatet ovan uppstår fler och fler tvivel, som på olika sätt sätter i fråga relationen och därmed också huruvida Karl Ove och Linda alls kan känna tillit till varandra. De separeras från ett väsen och blir två individer. Deras relation sätts på prov. Till slut slår Linda Karl Ove när han undrar om de verkligen ska skaffa barn just nu. Går det att lita på någon som slår en? Vad menar Karl Ove med att han inte vill ha barn? Vill han lämna mig, är det därför? Har han slutat älska mig? Även om Karl Ove älskar Linda, oroar han sig för om han kommer att behöva överge sin frihet. Linda oroar sig för om Karl Ove kommer att överge henne mer direkt.² Plötsligt befinner de sig i ett tillstånd av *sårbarhet*, *osäkerhet* och *risk*, och deras relation står på spel. De har båda något att förlora.

Fromm (1958[1956]) beskriver denna övergång från förälskelse till ett permanent tillstånd av kärlek som besvärlig i det moderna samhället. I förälskelsen blir ett kärleksobjekt ett med ett annat kärleksobjekt. Efterhand förlorar den initiala intimiteten alltmer sin karaktär av mirakel och den magiska förälskelsen ebbar ut. Fromm påpekar att kärleksrelationer inte blir lyckosamma därför att man inriktar sig på att bli älskad och göra sig till ett objekt som kan bli älskat, utan därför att man vill lära sig konsten att älska. Vi behöver således förstå varför kärleksrelationer misslyckas och fokusera på att studera meningen med kärlek.

Karl Oves och Lindas sanning, som de förlitat sig på, är än så länge endast deras förälskelse. De har nyss befunnit sig i förälskelsens symbiotiska förening, där de i sin naiva förälskelse inte sett några risker eller känt någon oro. Karl Ove och Linda har ännu inte nått till giftermålet. Knausgård rör sig inte linjärt i sin sextett. Men i början av *Min Kamp II* befinner de sig med barn i Malmö. De är då gifta och försöker att förhålla sig trogna till sitt äktenskap i den tristess och vardag som familjelivet ofta innebär. De befinner sig nu i en tillitens dimension. Deras projekt kan när som helst misslyckas och mycket står på spel. Som det inledande citatet beskriver: med örfilen lämnade de den kravlösa förälskelsen.

Men en kärleksrelation som övervinner förälskelsens symbiotiska förening utvecklas ändå med stor sannolikhet alltmer till ett samspel mellan de två individerna i relationen. Därmed ökar det ömsesidiga beroendet i relation till utvecklingen av de gemensamma åtagandena. Låt oss dock stanna upp för en kort stund. Det är med stor medvetenhet om att relationer kan se mycket olika ut som jag kommer att föra mitt resonemang framöver. Med den frihet vi i dag åtnjuter i många samhällen finns det också möjlighet att skapa relationer som inte överensstämmer med normen man, kvinna och två barn. Men jag vill ändå påstå att det torde vara svårt att finna långvariga relationer, hur de än ser ut (man och kvinna, kvinna och kvinna, man och man eller konstellationer av

2 Detta kan möjligtvis förstås utifrån Badiou's (2005) idé om skillnaden mellan "mannen" och "kvinnan". Mannen ger upp sig som ett för att bli två, men kvinnan älskar alltid och hela tiden.

flera individer etc.), där de inblandade inte gjort sig mer beroende av varandra. Kanske har man exempelvis inte valt att skaffa barn men köpt en gemensam bostad. I vilket fall som helst kommer jag att utgå från att de flesta kärleksrelationer utvecklar ett allt större beroende och därmed också i förlängningen kräver tillit. Riskerna ökar allt eftersom mer investeras i relationen. Alltmer kan därmed också gå förlorat.

Karl Ove och Linda behöver nu besluta att de ska leva ihop i en beständig relation och tro på att denna vision också ska realiseras i den framtida nutiden (Luhmann 2018[1979]). Detta reducerar komplexiteten, för de gör ett val som utesluter alla andra möjliga (kanske oändliga) alternativ (att göra slut, att leva ensamma, att söka en annan partner, att bli eremit, munk eller nunna etc.). Giddens för ett liknande resonemang, som också det pekar framåt: de måste tro på kärlekens möjlighet och hitta självförtroendet, trots att de inte kan känna till utfallet i förväg, ett utfall som kan innebära brustet hjärta och olycklig kärlek.

Sedan ska de upprätthålla tilliten. Det kommer ju inte minst att kräva vilja, för en stark känsla är inte tillräcklig, kärlek är inte bara en känsla. I den erotiska kärleken kan vi enligt Fromm bli blinda för vad som faktiskt krävs när vi älskar någon. Vi behöver komma till ett beslut och bedöma om vi vill ge ett löfte om kärlek, vilket också är en viljeakt.

Jag menar att viljan, den rationella tron och modet att våga vara tillsammans, och de olika dimensionerna i kärlekens teori och praktik, kan skapa förutsättningarna för en tillitsfull kärleksrelation. Den exklusiva erotiska och fysiska kärleken måste kombineras med den universella kärlekens teori och praktik för att en beständig och ömsint kärleksrelation ska kunna bli till. För vem vill lita på en person som inte är omsorgsfull? Vem vill lita på någon som man inte känner (kunskap om den andre)? Vem vill lita på någon som inte behandlar en på ett bra sätt (som inte respekterar dig)? Vem vill sätta sin lit till någon som inte tar ansvar?

Kärlekens teori och praktik kan anses handla om djup omsorg om varandra, en omsorg som kräver klarvakenhet och kontinuerlig aktivitet. Linda och Karl Ove måste inta en objektiv syn på situationen och vara ödmjuka inför varandras åsikter, om vilken väg relationen ska ta. De ovanstående frågorna berör de teman som här blir viktiga. De behöver lyssna på varandras behov, respektera den andres åsikter och känna empati för varandras olikheter och ömsesidigt ta ansvar för relationens fortsättning. Genom att tro på relationen och aktivt arbeta med den kan de utveckla en jämlik relation som bygger på tillit.

Dessa aspekter blir än viktigare i början av en relation, då osäkerheten inför den andra är större. Viljan att vara tillsammans, modet att vara tillsammans och tron på relationens bestånd accentueras påtagligt i början av den beständiga kärleksrelationen.

När vi talar om konsten att älska blir det svårt att kringgå tilliten. Tillit kan sägas peka mot en djupare syn på relationer bortom den fetischerade bild av kärleksrelationer som möter oss i filmer och andra medier i dag (liksom de mötte oss i går och kommer att möta oss i framtiden ...). Fromm påpekade att förutsättningarna för störningsfria kärleksrelationer var dåliga i mitten av förra århundradet, men de har med stor sanno-

likhet inte blivit bättre utan snarare ännu sämre i vår tid (exempelvis med dejtingsajter såsom Tinder).³

Men kärleken hos oss människor sträcker sig ju också bortom kärleksrelationer och berör inte endast vuxna människor. I en kärleksrelation mellan vuxna människor är ansvaret och tilliten en gemensam fråga, men att älska ett barn är mer komplicerat. Samtidigt kan vi finna grunden för individens utveckling av självtillit i uppväxten och uppfostran, som behandlas i nästa avsnitt.

Modern och faderns kärlek till ett barn

Även om kärleksrelationen mellan vuxna människor är central i denna essä, kan kärlek i andra sammanhang bidra till en förståelse av hur tillit utvecklas hos barnet och därmed hur den skulle kunna tänkas se ut i den vuxna kärleksrelationen. Om inte ett barn får kärlek får det med stor sannolikhet inte heller grundförutsättningarna för att kunna känna tillit till andra människor som vuxen. De fyra elementen omsorg, ansvar, respekt och insikt (kunskap) som Fromm tar upp i sin kärleksteori kan sägas inte bara ligga till grund för konsten att älska, utan också vara det som i barndomen skapar förutsättningar för att vi i en vuxen kärleksrelation kan känna ömsesidig tillit.

En viktig poäng redan före en diskussion om moderns och faderns kärlek till ett barn är att den biologiska distinktion som Fromm gör i dag nog inte riktigt gäller längre. Snarare bör vi se att barnet behöver kärlek på olika sätt, men att detta inte bör ses som knutet till det biologiska könet. Distinktionen mellan moderns och faderns kärlek bör vi således inte i dag se som lika strikt begränsande, vilket förvisso inte heller Fromm fullt ut gör.⁴

Innan denna separation mellan barnet och modern sker har modern, och i förlängningen enligt Fromm fadern, olika avgörande roller för att barnet ska utvecklas väl. Dessa mekanismer är enligt min mening också avgörande för att ett barn ska utveckla en förmåga att leva i tillitsfulla relationer. "Moderns" kärlek är villkorlös, medan "faderns" är villkorlig. Under de första åren av ett barns liv är det enligt Fromm moderns villkorlösa kärlek som krävs. Barnet är hjälplöst, och det går alltså inte att ställa några villkor. Barnet är älskat bara för att det är. Barnets utveckling kan sedan sägas sammanhänga med en allt större självständighet, där de ursprungliga narcissistiska tendenserna successivt mattas av. Det är då faderns villkorliga kärlek blir alltmer framträdande. Fadern står bland annat för det pedagogiska, det disciplinära och äventyrliga, samt den materiella världen. I kontrast till moderns villkorlösa kärlek

3 Ett mer extremt exempel på nutida kroppsfixering och människan som reifierat begärsobjekt är tv-programmet *Naked attraction*, som uteslutande bygger på att man ska välja en partner utifrån fysisk attraktion.

4 Fromm (1956) poängterar på s. 53 att hans uppdelning mellan "moderns" och "faderns" sätt att älska är arketypiska (Jung) eller weberianska idealtyper och att den således inte berör alla de sätt på vilka modern och fadern älskar och uppfostrar sina barn. Mycket har hänt sedan 1956, och vi behöver tolka detta utifrån nutida perspektiv på modern och fadern.

har fadern förväntningar som barnet behöver uppfylla och således visa sig duglig och också gärna visa sig likna fadern.

Tilliten till andra människor kan påverkas av huruvida ”modern” och ”fadern” kan skapa förutsättningar för villkorlös och villkorlig kärlek, som båda tillsammans avgör om barnet växer upp traumatiserat eller inte. Med en alltför dominerande mor och en passiv far äventyras barnets självständighet. Olika former av neuroser kan tillskrivas olika patologiska uppväxtförhållanden. Å ena sidan kan tvångsneuroser ses som sprungna ur ensidig anknytning till fadern. Å andra sidan kan hysteriska drag, depression, alkoholism och svårighet att hantera livet på ett realistiskt sätt härröra från en alltför stark anknytning till modern. I fallet Linda och Karl Ove har de båda i grunden problem. Linda är bipolär. Hennes mor är möjligtvis också alkoholist (vilket åtminstone antyds i en av böckerna). Karl Oves far är under en lång period under hans uppväxt mycket dominerande och blir efter skilsmässan med Karl Oves mor gravt alkoholiserad och dör ganska ung. Det är således en mängd aspekter som kan beröra våra grundförutsättningar att fungera i tillitsfulla kärleksrelationer. Vissa av dessa går att analysera psykoanalytiskt, vissa är helt biologiskt bestämda och kräver ibland mediciner. Det sociologiska perspektivet bidrar vidare med fokus på hur det samhälle vi lever i påverkar och ger förutsättningar för relationer, vilket jag återkommer till i korthet nedan.

Spaningen efter tillit i kärlekens konst

Fromms resonemang om övergången från förälskelse till beständig kärleksrelation är centralt när det gäller tillitens betydelse i kärleksrelationer. Fromms integrering av det psykoanalytiska tänkandet med sociologin, den *psykoanalytiska sociologin*⁵, är också av vikt genom att påvisa hur uppväxten kan påverka individens möjligheter att ingå i vuxna tillitsfulla relationer. Detta skapar således en rörelse från ett barns uppväxt till samhällets påträngande ideal som i mer eller mindre hög grad formar vår syn på relationer. Sedan går det ju inte heller att frångå att samhällets normer också i sig påverkar hur vi uppfostrar våra barn. Fromms bok kan ses som grundläggande för ett flertal diskussioner om samhällets inverkan på kärleksrelationer. Eva Illouz (1997) har exempelvis spunnit vidare på Fromms tankar i sina sociologiska analyser av kapitalismens inflytande på kärlek i det nutida samhället – inte minst i sin avhandling från 1997, där Fromm kan ses som en föregångare till hennes analyser. Samtidigt menar jag att sociologin kompletteras mycket väl med psykoanalytiska diskussioner.

Fromm rör sig mellan dessa två teman, men han är inte ensam. Den nutida sociologen Axel Honneth (1995, 2014a, 2014b) har ägnat en hel del intresse åt psykoanalytikern Donald Winnicotts analys av barnets utveckling för att visa hur ett barns kamp för erkännande och frigörelse från modern är fundamentala för möjligheten att som vuxen ha sunda, tillitsfulla relationer. Liksom Fromm rör sig Honneth sedan också på en

5 För en mer utförlig diskussion, se exempelvis Helmut Dahmer, *Psykoanalys som samhällsvetenskap. Studier över Freud och den freudianska vänstern* (Lund: Cavefors förlag 1977).

sociologisk och samhällskritisk nivå, och liksom Fromm och Illouz ser han betydande svårigheter för människor att lyckas med sina relationer i det nutida samhället med dess påträngande ideal som basneras ut i sociala medier. Denna essä har inte tagit ett helhetsgrepp om den samhällskritiska ådran i Fromms tänkande, som dock hela tiden finns i bakgrunden i hans tänkande.

Låt oss nu upprepa frågorna som ställdes i början. Vilken betydelse har tilliten i en kärleksrelation med tanke på övergången från förälskelse till beständig kärleksrelation? Hur kan kärlekens konst upprätthålla tilliten och därmed bevara kärleken? Karl Ove och Linda befinner sig ju sig precis i övergången från förälskelsen och därmed också i början av processen av att bygga tillit till varandra, något som den första frågan berör. I förälskelsens symbiotiska förening trevar Linda och Karl Ove kontinuerligt efter varandra, som om de egentligen vill vara ett och aldrig åtskilda. Det finns ingen oro, inga tankar på risker eller osäkerhet. Uppvaknandet ur förälskelsens skimmer kommer med Lindas örfil. Plötsligt står de framför varandra, desillusionerade och famlande efter en väg framåt. Vad krävs nu för att gå vidare? Utifrån diskussionerna i denna essä är det centrala att ha viljan, modet, självförtroendet och tron på att fortsätta och framhärda mot en beständig relation trots osäkerhet, risker och sårbarhet, att finna tilliten till varandra trots allt.

Den andra frågan berör bevarandet av kärleken, där utläggningen blir mer omfattande. Utifrån Fromm kan kärleksrelationer potentiellt utvecklas med kärlekens konst som grund, en konst som sannolikt upprätthåller tilliten och därmed bevarar kärleken. Fromms element för en kärlekens konst handlar om att respektera den andre som egen individ och att därigenom söka kunskap och förståelse om partnern. Som Fromm påpekar krävs det tålmod, koncentration och en tro som inte sviker när paret etablerar sig i den beständiga relationen. Men om detta utfaller lyckosamt kommer, menar jag, sårbarheten och osäkerheten troligen att plana ut efterhand som den ömsesidiga tilliten fördjupas. Risker för att en relation ska ta slut finns ju alltid i en relation, men den torde minska betydligt om paret håller fast vid det som krävs för kärlekens konst och fördjupar sin kunskap om varandra. Detta betyder inte att de i den utvecklade beständiga relationen kan ta en paus och vila på sina lagrar. Kärleksrelationer kräver kontinuerlig aktivitet och klarvakenhet. Här påpekar Fromm också vikten av att vara produktiv och aktiv i sitt liv i stort, att drivas av en universell kärlek till världen och genom ett produktivt liv bidra till dess utveckling. Kärlekens konst, om den tas på allvar, inbegriper en kärlek till alla människor man möter i sitt liv. Möjligen kunde sägas att den kärleksrelation man lever i är uppbunden med en allomfattande kärlek till världen och alla levande varelser.

Som Luhmann påpekar reducerar tilliten komplexiteten och gör att vi inte konstant behöver gå runt och tänka på alla risker som vi omges av när vi valt att leva tillsammans i beständiga relationer. Tilliten är starkt knuten till risk och i egentlig mening ett sätt att hantera sådana på ett känslomässigt moget sätt. Den känslomässiga mogenhet som krävs för att utöva kärlekens konst är avgörande, så att inte den känslomässiga balansen förloras och vi drivs in i svartsjuka och kontrollerande beteenden. Tilliten fyller alltså ingen egentlig funktion i relationer som styrs av makt. Sadistiska och masochistiska

relationer har tagits upp som motsatser till jämlika kärleksrelationer. Möjligtvis går det att se ett slags regelbaserad tillit i den masochistiska relationen, men inte något mer än så. Fromms idéer om den rationella tron kan här behöva upprepas. En rationell tro handlar om att balansera de känslomässiga och rationella dimensionerna genom objektivitet och att inte låta sig underkastas en partner.

Som en koncentrerad sammanfattning av svaren på frågorna menar jag, med Fromm, att *tillit kan uppstå om man har en vilja och en tro på att en beständig kärleksrelation ska bli till och fortsätta, något som kräver mod på grund av den osäkerhet och sårbarhet man utsätter sig för*. Det handlar inte bara om egna egoistiska idéer om att en relation ska hända och lyckas eller att två personer vill ha en relation. Tilliten upprätthålls genom att man värnar om sin partner. Ömsesidigheten och strävan mot jämlikhet är centrala. Det är här risken också återkommer. Ens partner lyckas, får nytt jobb, blir framgångsrik och man har varit stöttande och respektfull. Men balansen sätts ur spel. Det är i denna typ av skeenden i relationer som vi märker hur pass stark tilliten faktiskt är. Om man verkligen genuint älskar någon har man tillit till denna person och skapar förutsättningarna för att partnern ska ha tillit till en själv, oavsett vad som händer i den andres liv. Genom misslyckanden, framgång, sjukdom består tilliten genom konsten att älska. Som Fromm påpekar handlar kärlek mer om att ge än om att ta emot, men det gäller ju då också båda parterna, vilket framhäver den jämlika tilliten hos åtskilda individer.

Som nämndes tidigare påverkar våra erfarenheter möjligheten till tillit, där vår barndom utgör en viktig dimension. Ett barn behöver utveckla självtillit, vilket speglas i föräldrarnas uppfostran. Separationen från den symbiotiska föreningen med ”moderns” och från ”fadern”, från den förras villkorlösa och den senares villkorliga kärlek, leder idealt sett till ett autonomt barn med självkänsla, gränssättande förmågor och empati. Detta är fundamentalt för att lära sig självtillit. Låt oss fundera på motsatsen: ett barn som vansköts, som inte fått de grundläggande fysiska behoven tillgodosedda under tidig ålder och uppfostras av en känslomässigt passiv och kanske våldsam far och dominerande moder. Ett sådant barn torde ju ha svårt för att känna tillit till andra människor. I kärlekens konst är också självständighet avgörande för att ens partner ska kunna växa som egen individ i relationen, där barnets uppfostran utgör en viktig process.

De fyra elementen i kärlekens teori, omsorg, ansvar, respekt och insikt, är avhängiga av varandra och finns bara hos en erfaren människa. Till detta kommer kärlekens praktik, som handlar om disciplin, koncentration, tålmod och synen på den som en hjärtesak, men också om (rationell) tro. Dessa kan sägas utgöra mer allmänna förutsättningar för att lära sig behärska konsten att älska. Kärlekens konst kan sammanfattningsvis utgöra ett förhållningssätt i kärleksrelationer som kan upprätthålla tilliten, som i sin tur värnar kärleken.

Jag vill avsluta med att reflektera över den sociologiska essän, där denna text hör hemma. Den har historiskt betytt mycket både för sociologin och angränsande ämnen såsom psykoanalysen, men tycks ha mist sitt värde på den nutida akademiska marknaden. Essän ska vara tillåtande, den ska ge utrymme för att tänka kring något utan

att behöva ge objektiva, fullständiga svar. Den här essän har prövat några tankar om tillit i kärleksrelationer i ljuset av Fromms kärlekens konst. Jag har inte sökt framlägga några objektiva sanningar utan bara utgått från några utsnitt av verkligheten. Frågan om tillit och kärleksrelationer är inte avklarad. Detta har bara varit ett försök att gripa tag i frågan med hjälp av Fromm. Bo Isenberg beskriver essäns uppdrag väl i en text om sociologisk essäism. Jag låter följande citat avsluta min essä:

Essän är ett *försök* – detta är dess mest elementära bestämning. Den uttrycker ett försök att förstå, att göra intelligibelt. Essän är också en prövning, vilket är en något mer anspråksfull angivelse. Genom essän prövas ett stoff, prövas giltigheten och rimligheten hos olika svar på en fråga, liksom i vad mån en fråga alls är riktigt ställd. Essän beskär, gör utsnitt ur verkligheten; eller den schematiserar, söker allmänna drag. (Isenberg, 2002: 97)

Referenser

- Badiou, A. (2005) *Manifest för filosofin & Vad är kärlek?* Göteborg: Glänta.
- Fromm, E. (1958[1956]) *Kärlekens konst*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Giddens, A. (1996[1990]) *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur.
- Honneth, A. (1996) *The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts*. Cambridge: MIT press.
- Honneth, A. (2014a) *Freedom's right: The social foundations of democratic life*. Cambridge: Polity Press. <https://doi.org/10.7312/honn16246>
- Honneth, A. (2014b) *The I in we: Studies in the theory of recognition*. Cambridge: Polity Press.
- Illouz, E. (1997) *Consuming the romantic utopia: Love and the cultural contradictions of capitalism*. Berkeley: University of California Press. <https://doi.org/10.1525/9780520917996>
- Isenberg, B. (2006) ”Sociologisk essäism – essäistisk sociologi. Om en tankestils utveckling och aktualitet i en postdisciplinär tid”, *Dansk sociologi* 17 (1): 87–110. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v17i1.806>
- Knausgård, K. O. (2018) *Min kamp II*. Stockholm: Norstedts.
- Luhmann, N. (2018[1979]) *Trust and power*. Cambridge: Polity Press
- Luhmann, N. (1988) ”Familiarity, confidence, trust: Problems and alternatives”, 94–108, i D. Gambetta (red.) *Trust: Making and breaking cooperative relations*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.

Författarpresentation

Fredrik Sandberg är lektor och docent på Sociologiska institutionen vid Lunds universitet. I sin forskning har han berört ett antal teman inom vuxenpedagogik, där analyserna har grundats i kritisk social teori (Jürgen Habermas och Axel Honneth). Hans nutida forskningsintresse rör sig kring tillit i relationer, i arbetslivet och i samhället i stort.

Fredrik Sandberg
fredrik.sandberg@soc.lu.se
Sociologiska institutionen, Lunds Universitet
Box 114, 221 00 Lund

Recensioner

Bo Bengtsson och Martin Grander, *Bostadsfrågan som politik och intressekamp*. Egalité 2023

Statsvetarna Bo Bengtsson och Martin Grander menar att statsvetenskapens roll i forskning om bostadspolitik har varit blygsam. Därför vill de ta ett brett, samhällsvetenskapligt grepp om svensk bostadsförsörjning, såväl empiriskt som teoretiskt. Boken handlar om det senaste decenniets svenska bostadspolitik med fokus på hyrespolitiken och hyresrättens ställning. Det är ett ambitiöst projekt. Författarna menar att bostadsfrågan och bostadspolitikerna i synnerhet ofta har beskrivits och analyserats ”i tämligen svepande och politiserande termer som ’marknadsmislyckanden’, ’nyliberalism’ eller liknande negativt laddade begrepp” (s. 11). Ambitionen med boken är därför att vara mindre polemisk. I boken granskar författarna offentliga handlingar för att synliggöra intressekampen mellan det politiska beslutsfattandet, de bostadspolitiska institutioner som bostadspolitikerna resulterat i och olika aktörer i bostadspolitikerna.

Bokens styrka ligger i dess omfattande beskrivningar av hur den svenska bostadspolitikerna institutionaliserats från att ha varit en bostadssocial politik under efterkrigstiden till att bli en bostadsmarknad. Utifrån bland annat teorier om stigberoende (*path dependency* på engelska) behandlar Bengtsson och Grander hur den svenska bostadspolitikerna tagit en viss riktning från 1940-talet och framåt. Ett stigberoende innebär att de institutioner som växer fram präglas av tröghet och stabilitet, så att det blir svårt att ändra riktning. Stigberoendet i svensk bostadspolitik anses dock vara svagt: historien spelar visserligen en roll, men den institutionella trögheten har samtidigt påverkats av politiska aktörers valmöjligheter och handlingsutrymme.

Mot bakgrund av efterkrigstidens sociala arkitekter (såväl i Sverige såsom internationellt) beskrivs den svenska bostadspolitikens *politikfält* som generellt utformat. Ett generellt utformat system innebär att de välfärdsåtgärder som knutits till bostadsfrågan varit bundna till medborgarskapet. Åtgärderna har därmed riktats mot hela befolkningen, varför stigmatisering av dem som mottagit eventuella åtgärder uteblivit (se Titmuss 2018/1958). Tiden efter andra världskriget präglades av låg arbetslöshet, en mer solidarisk lönepolitik och en generös, aktiv arbetsmarknadspolitik. Den generella bostadspolitikerna *som en social rättighet* låg då i sin linda. Efterföljande decenniers bostadspolitik lyfte fram vikten av bostadsförsörjning som ett inkluderande samhällsmål. Den svenska bostadspolitikerna institutioner har därefter karakteriserats av 1) en generell politik, 2) där kommunen och allmännyttan har en stark roll vad gäller den politiska implementeringen, 3) en integrerad hyresmarknad, 4) med mål om neutralitet

mellan upplåtelseformerna och 5) ett korporatistiskt förhandlingsystem. Dessa fem pelare i svensk bostadspolitik behandlas var för sig i boken. En central fråga som behandlas är huruvida den svenska bostadsregimen (som generellt system) är förenlig med den faktiska praktiken och de senaste decenniernas utfall.

Det blir tydligt att ett generellt system i just bostadsfrågor är mer komplext än på något annat socialpolitiskt område, såsom skola eller sjukvård: medborgarna har ingen absolut rätt att kräva en bostad från staten. Då det dock finns ett mål om neutralitet mellan upplåtelseformerna, medför (det svaga) stigberoendet i svensk bostadspolitik att lösningar på bostadsproblem har sökts inom ramen för den generella politiken. Samtidigt framhålls att den svenska bostadspolitik har selektiva inslag, och att sådana (exkluderande) inslag har varit historiskt nödvändiga för att den generella bostadspolitik som idé ska ha kunnat leva vidare.

I Sverige är hyresmarknaden integrerad mellan privata och offentliga aktörer, en situation som skiljer sig från den mer dualistiska hyresmarknaden i exempelvis Storbritannien, där privat och offentlig hyressektor har helt olika funktioner. Trots integreringen är det tydligt att det skett en residualisering av hyresrätten och bostadsförsörjningen över tid. Genom regeringen Bildt 1990 blev bostadspolitik en del av näringspolitiken. Bostadsdepartementet avvecklades och har inte återinförts. Det skedde också en anpassning till EU:s bostadspolitik genom Allbolagen 2011, som reglerar att allmännyttan ska agera ”affärsmässigt”. Samtidigt är tanken med den svenska allmännyttan att den inte ska vara behovs- eller inkomstprövande som mer selektiva och stigmatiserande former av bostadsregimpolitik. Ett tydligt exempel på sådan stigmatiserande bostadspolitik som lyfts fram är *social housing* i Storbritannien, en form av boende som riktar sig till specifika grupper. Dock framhålls i boken att denna form möjligen kan vara bättre än det svenska systemet på att erbjuda alternativ till människor med tillfälliga arbeten och ensamstående med osäker inkomst. Mycket må vara specifikt med den svenska bostadsregimen, men utvecklingen och de lösningar som etablerats under de senaste decennierna är inte unika i ett internationellt perspektiv. Som en följd av bostadspolitik tycks grupper som riskerar att ha sämre betalningsförmåga, såsom ensamstående och barnfamiljer, hamnat särskilt utanför. Människor med oregelbunden inkomst, bostadsmarknadens prekariat (Listerborn 2023), kan bli tvungna att hyra på osäkra villkor på en växande andrahandsmarknad där diskriminering och svarthandel råder.

Tydligt är att den svenska bostadsmarknaden präglas av en rad myter, där bilden av bostadssparande som ”framgångshistorier” cirkulerar och skapar drömmar om det perfekta boendet. Denna myt om boendet som ”investering” tog fart under mitten av 1970-talet, i samband med att skattepolitiken började gynna ägandet. Flera statliga utredningar de senaste åren har haft fokus på att underlätta för förstagångsköpare på bostadsmarknaden (exempelvis Dir. 229:125), vilket har skapat en flykt från allmännyttan bland medel- och höginkomsttagare. I dag dominerar myten om det ägda boendet i Sverige, att man alltid ska kunna tjäna ekonomiskt på sitt boende. Samtidigt har bostadsrätten varit en väg endast för de med ekonomiska förutsättningar, vilket i sin tur skapat segregering. Det är inte gemensamma ytor som eftersöks av bostads-

sökande, utan egna, privata sfärer i vilka man kan hålla en otrygg, osäker värld och framtid på avstånd.

Känslan som stannar kvar efter att jag läst boken är att Sverige är ett samhälle i kris med ökad urbanisering och bostadsbrist i storstäderna. Bostadsbristen är ojämnt fördelad runt om i landet, med ökad hemlöshet i städer med stor boendesegregation och höga boendekostnader. Parallellt finns andra kommuner som präglats av avbefolkning. Boken tar upp frågan om hur den ojämna kommunala fördelningen av bostadsbehov och tillgångar har uppstått och hur det kan komma sig att kommuner inom ramen för existerande system kan ”välja” sin befolkning, exempelvis genom att attrahera vissa befolkningsgrupper framför andra och genom social dumpning av hushåll med låga inkomster till andra kommuner. Bostadsfrågan kan därmed inte analyseras och förstås som en isolerad enhet, utan är en socialpolitisk fråga som kräver socialpolitiska lösningar. Precis som framhålls i boken är lösningen inte (bara) fler bostäder. Bostadsfrågan behöver bli en del av svensk socialpolitik, men där finns i dag ett stort tomrum. Tomrummet ekar dessvärre även i boken, då ett tydligt syfte här är just att inte leverera ”färdiga politiska förslag och lösningar” (s. 12). Det är förstäligt, men bostadspolitiken som socialpolitisk fråga blir på så vis ytterst abstrakt.

På flera håll hade boken gynnats av analytiskt djup framför bredd: i stället för de mängder av teoretiska begrepp och exempel som tas upp hade författarna kunnat fördjupa analysen i relation till parallella förändringar, exempelvis på arbetsmarknaden och den svenska arbetsmarknadspolitiken. Sverige må vara unikt när det gäller hyrespolitiken, men utvecklingen påverkas av samma strömningar som gör sig gällande inom andra politikområden. I linje med politiken i andra västerländska välfärdsstater har den svenska arbetsmarknadspolitiken resulterat i en riskförskjutning: från statens ansvar för att se till att arbetslösa hamnar i arbete till betoning av individens ansvar att själv se till att komma tillbaka in på arbetsmarknaden (se t.ex. Bengtsson, Jacobsson & Wallinder 2024). När efterfrågan på arbete snabbt förändrats har policyinriktningen betonat vikten av individens ansvar att hålla sig attraktiv och anställningsbar för en mängd olika arbetsgivare. Leker man lite med orden framstår bostad och arbete i dessa sammanhang som relativt snarlika, det vill säga att det är viktigt att vara såväl *bostadsbar* som anställningsbar på dagens bostads- och arbetsmarknad.

Bostad och arbete hänger således ihop. I Arbetsförmedlingens regleringsbrev för 2024 specificeras att Arbetsförmedlingen senast den 1 oktober 2024 ska redovisa åtgärder för ”ökad geografisk och yrkesmässig rörlighet genom stöd och kontroll” (Arbetsmarknadsdepartementet 2023). Precis som i fråga om arbetsmarknaden kan man således argumentera för att det finns ett så kallat matchningsproblem i Sverige vad gäller bostäder: liksom ingen vill bo i kommuner där det inte finns några jobb vill ingen hyra ut bostäder till bostadsförsörjningens ”blinda fläck” (s. 485), det vill säga till dem som hamnat mellan bostadspolitiken och socialpolitiken och därför inte lyckas få tillgång till en lämplig bostad. Att den utveckling som beskrivits ovan är en socialpolitisk fråga berörs på flera håll, men som sociolog tror jag boken hade gynnats av ett tydligare intersektionellt perspektiv.

Boken utgår ifrån ett institutionellt perspektiv, men även stabila institutioner har

kognitiva och normativa ramar som anger villkor för rutiner, problemformuleringar och tolkningspraktiker. Trots att aktörsperspektivet står i centrum saknas fokus på hur människor med få resurser ändå kan mobilisera sig och agera inom ramen för gällande system (t.ex., Hansen Lövstrand 2008). Boken tillför ett tydligt makroperspektiv på svensk bostadsförsörjning, men det saknas en socialpsykologisk och relationell analys. Samtidigt, mot bakgrund i Bengtsson & Branders lägesbeskrivning, känns författarnas slutsats om bostadspolitikens stora utmaningar ytterst närvarande och konkret. Sverige har stora problem med att tillhandahålla bostadsförsörjning för sina invånare, men lösningarna på bostadsproblemet får vi finna på annat håll.

Ylva Wallinder

Universitetslektor

Göteborgs universitet

Referenser

- Arbetsmarknadsdepartementet (2023) *Regleringsbrev för budgetåret 2024 avseende Arbetsförmedlingen*. Regeringsbeslut 2023-12-21. <https://www.esv.se/statsliggaren/regleringsbrev/Index?rbId=24162>
- Bengtsson, M., Jacobsson, K., & Wallinder, Y. (2024). A journey into the new employment service landscape of responsabilisation: Towards de-personalisation of the caseworker–jobseeker relationship. *International Journal of Social Welfare* 33(1):137–150.
- Bonoli, G. (2012) Active labour market policy and social investment: a changing relationship. I: N. Morel, B. Palier & J. Palme (red.) *Towards a Social Investment Welfare State? Ideas, Policies and Challenges*: 181–203.
- Hansen Lövstrand, C. (2008) Hemlöshetens politik. *Socialmedicinsk tidskrift* 85(1):71–74.
- Listerborn, C. (2023) The new housing precariat: Experiences of precarious housing in Malmö, Sweden. *Housing Studies* 38(7):1304–1322.
- Titmuss, R. (2018/1958) *Essays on the welfare state* (nyutgåva). Polity Press.

Michael Tåhlin, *A Research agenda for Skills and Inequality*. Edward Elgar Publishing 2023

Skills, som hjälpligt kan översättas till kompetens, och ojämlikhet *kan* vara ett centralt tema i analyser av samhällsstruktur och ekonomisk utveckling. Möjligtvis bör vi som ägnar oss åt sociologisk forskning till och med sträcka oss till att säga att kompetens och ojämlikhet *bör* vara ett centralt tema med tanke på den starka kopplingen mellan ekonomisk jämlikhet och progressiv utveckling, utveckling som krävs för att uppnå jämlikhet i vidare bemärkelse och för att möta vår tids största utmaningar: polarisering människor emellan och ekonomiska strukturer som motverkar såväl social som ekologisk hållbarhet (Avis 2019; Wheelahan 2015; Young & Muller 2013).

I *A Research Agenda for Skills and Inequality* har redaktör Michael Tåhlin ställt samman något som kan användas som ett tvärvetenskapligt ramverk för forskning om hur ojämlika livsvillkor formas, består och förändras i relation till frågor om kunskap och kompetens. Boken ingår i serien 'Elgar Research Agendas' som vill ge forskare möjlighet att utforska ett ämne på provokativa sätt och kartlägga potentiella riktningar inom forskningsområdet. Idéen är att böckerna i serien skall vara relevanta men också visionära. I sjuutton kapitel skriver sammanlagt trettio författare, ingen nämnd ingen glömd, från åtta länder texter av olika karaktär. Vart och ett av dessa kapitel fokuserar en specifik aspekt av det övergripande temat kompetens och ojämlikhet. Bakgrunden i bokens delar utgörs i de allra flesta fall av etablerad kunskap från närliggande discipliner så som ekonomi, sociologi, demografi, human resource management, statsvetenskap, filosofi och psykologi. Sammantaget fördjupar boken sig, och läsaren, i det komplexa samspelet mellan utbildning, arbete och olika socioekonomiska faktorer och den bidrar med en mångfacetterad översikt över delar av den senaste forskningen om kompetens och ojämlikhet.

I bokens första kapitel undersöker redaktören tillsammans med en kollega skärningspunkten mellan kompetens, social klass och kön och belyser hur dessa påverkar och formar varandra på arbetsmarknaden. I nästa kapitel presenteras en tankegång om hur kulturella faktorer, här beskrivna med hjälp av Bourdieus begrepp kulturellt kapital, och olikartade arbetsuppgifter bidrar till ekonomiska och sociala ojämlikheter. I två andra bidrag undersöks omfattningen av och orsakerna till yrkesmässig könssegregering på arbetsmarknaden och könsskillnader i val och utfall inom yrkesutbildning. Utbildningssystemens roll i att utveckla kompetens och förbereda individer för arbetsmarknaden diskuteras ingående, liksom utbildnings- och arbetsmarknads-segregationens konsekvenser för kompetens och jämställdhet och i ett kapitel föreslås nya sätt att tänka kring humankapital med hänsyn till bredare sociala och ekonomiska sammanhang.

Vi får också ta del av en analys av hur yrkeskompetens påverkar individers uppfattningar om deras sociala status och deras erfarenheter i den sociala hierarkin. I ett kapitel behandlas sambandet mellan kompetens, jobb kvalitet (anställningsförhållanden) och ekonomiska utfall. Även föräldrars inverkan på barns utbildning, yrke och inkomster analyseras. I ett annat redovisas en studie av hur yrkeskompetens påverkar

etnisk stratifiering och arbetsmarknadsassimilation av invandrare över generationer.

Några bidrag utforskar samspelet mellan kompetens och maktdynamik på arbetsplatsen och hur de bidrar till ojämlikhet. De undersöker betydelsen av utbildningskrav för olika jobb och dess konsekvenser för både arbetstagare och arbetsgivare. Den här utforskningen sträcker sig också till hur kompetens beaktas i kollektiva löneförhandlingar och hur detta faller ut för arbetstagare. Vidare analyseras i ett kapitel hur strukturella förändringar i ekonomin, såsom teknologiska framsteg inom industrin, påverkar efterfrågan på olika kompetenser.

Flera kapitel beskriver och resonerar kring sambandet mellan kompetens och makroekonomisk ojämlikhet och analyserar hur kompetensfördelning påverkar övergripande ekonomiska skillnader. Detta görs särskilt i bokens näst sista kapitel, där redaktören återigen är medförfattare och knyter ihop säcken före en sista framtidsspaning om möjligheterna till meningsfullt arbete.

Bokens mest avvikande bidrag handlar om huruvida arbete kan bidra till att bibehålla kognitiva färdigheter hos äldre vuxna genom att pröva hypotesen *use-it-or-lose-it*. Kapitlets bidrag är inte minst att det retar tanken genom att synliggöra det ständiga fokuset på utbildningssystemens stratifierande effekter och ungdomars inträde på arbetsmarknaden. I det här kapitlet lyfts i stället ålder och relaterade biologiska faktorer till jämlikhet.

Idén är att böckerna i serien Elgar Research Agendas ska vara relevanta men också visionära. De texter som redaktören samlat i denna bok kan inte annat än sägas underbygga såväl visioner, om än bottnade i oro, som en känsla av att det brådskar att bedriva forskning inom området. Sympatiskt är också att boken, som bland annat synliggör att tillgång till kunskap är en fråga om jämlikhet, är tillgänglig som Open Access.

Johanna Köpsén

Universitetslektor

Linköpings universitet

Referenser

- Avis, J. (2019) "Vocational education, transitions, marginalisation and social justice in the Nordic countries: Reflections on the special issue", *European Educational Research Journal* 18 (3):376–384. <https://doi.org/10.1177/1474904119845250>
- Tählin, M. (Red.). (2023) *A Research Agenda for Skills and Inequality*. Edward Elgar Publishing.
- Wheelahan, L. (2015) "Not just skills: what a focus on knowledge means for vocational education", *Journal of Curriculum Studies* 47 (6):750–762. <https://doi.org/10.1080/00220272.2015.1089942>
- Young, M., & Muller, J. (2013) "On the powers of powerful knowledge", *Review of Education* 1 (3):229–250. <https://doi.org/10.1002/rev3.3017>

LaTonya J. Trotter, *More than medicine: Nurse practitioners and the problems they solve for patients, health care organizations, and the state*, Cornell University Press, 2020

The book sets out to discuss and analyse issues around professional identities for nursing practitioners (NP) in the context of their interchangeability to physicians and other nurse categories. The book delves into who the nurse practitioners believe themselves to be and how they come to that understanding as they navigate the Forest Grove Elder Services Organisation and the expectations of federal state financing the organization. Additionally, the book explores issues of social work, gerontology, race, vulnerabilities and class at the intersection of social and clinical work. It highlights issues around health disparities related to class and race and how the needs of the ageing population can easily be obscured within the domain of medicine; how these needs through the process of medicalization can be obscured.

Theoretically, the author engages Talcott Parsons' functionalist theory approach and, to some extent, a Marxist perspective on analysing how the nurses enact power at Grove through medicine and their clinic work; together with a structural pluralist approach looking at how the nursing practitioners secure influence within the organization.

Despite the book's focus on nursing toward gerontological patients, the NPs and RNs (registered nurses) at Grove are general practitioners rather than certified gerontology specialists. The author has presented the needs of the people accessing services from the Grove having multiple health and social needs; which is in line with the expectations of geriatric patients globally (see Gray-Micelli et al 2014; Wold 2012; Negrin et al 2022). The book examines both on the NPs' responsibilities towards the Grove organization; whether they meet the bottom-line of the organizational expectations and how they manage the needs of the Grove's patients. As Wilmoth and Ferraro (2007) point out in their book on gerontology perspectives, no single discipline can answer the core questions that gerontology entails, and therefore by extension, it can be argued that model of the RPs and NPs attempting to address the entire need system of the patients at Grove is not sustainable and shows the limits of the nursing profession as practiced within the organization.

By explaining how the NPs at Grove increasingly are forced to address non-medical needs of the patients by redefining them to medical needs to make it easier for organizational purposes, the author conforms to the ideas of interactional medicalization in which case a physician or in this case nurses in interaction with patients redefine social problems into medical ones to meet the patients' needs (Conrad 2007). The function of the nurses translating social needs of the patients into medical needs in order to organise and plan their work accordingly, further strengthens the position of nursing practiced through medical paternalism as espoused by Freidson (1986) in his conceptualisation of how medicine has professional dominance in defining and conceptualising problems and solutions to those problems in a complex setting. Freidson (1986) also notes that knowledge is often transformed as it moves from textbook to concrete application. To him, a profession can be transformed when it

is institutionalized as a set of administrative rules; the administrative rules become transformed again by those who must carry them out; something that the book shows on the expanding field of work for the NPs at Grove.

The author employs ethnographic methodology in analysing and discussing the actions and interactions of nurse practitioners and other healthcare related staff within Grove and in essence presents the socio-cultural effects of nursing practitioners as a profession. The book discusses in detail the interchangeability, or the lack thereof, between nurse practitioners and physicians. Indeed, the author states

Nurse practitioners were, in fact, intentionally created to deal with the growing scarcity of primary care physicians. ... That NPs are cheaper to train and less costly to employ than physicians have led to their being championed by policy makers and economists alike...The NP as policy solution rests on a logic of substitution: when physicians cannot be found or afforded, the NP is a reasonable facsimile.

The book engages in understanding the functionality of nurse practitioners' profession from nursing and medicine and indeed reinforces how much nursing and medicine are intertwined and their boundaries blurred. The book highlights nursing model of care as separate and distinct from the medical model and yet does not adequately engage with the contradictions within nursing care itself and on how it addresses the patients' needs; medicalizing patients' needs to meet the organizational goals.

The nurse practitioners tend to limit their problem solving and service provision within the limits of what the organization stipulates. The focus is on whether the patients' problems can be defined within the confines of the organizational needs as opposed to what the patients need. In so doing, the book indeed contributes a vital understanding of the conflicts within professional identities and organizational structures and limitations of organizations in addressing diverse and complex social issues. The discussion is much more on policy and policy areas of funding rather than on the profession itself. The NPs at Grove seem to work at a functional level to address the issues of the health care organization they are working at as well as meet the medical needs of the people accessing services at the facility. They do not seem to be addressing the overall needs of patient care especially the needs that can be seen to fall outside of medicine. As the author points out,

The contraction of social work was not just a matter of dollars and cents; it was embedded in the organizing logic of a health care organization. The Grove's organizational logics remained explicitly medical, despite its mission of comprehensive care. This logic made nursing's location of expertise more compelling than that of social work.

In attempting to analyse and discuss the expanding field of work for the nurses at Grove the author fails to delve deeply into discussing the complexities of multidisciplinary work. By the NPs and RNs taking over the work previously done by social

workers, they fail to consider or acknowledge the complex nature of social work and the barriers that individuals and families with complex needs face when trying to access services (Blomberg et al 2015).

At Grove, the NPs use medicalization of patient issues to cement their scope of work. Being critical of medicine and how medicine does not see the whole patient; and yet use the same techniques of medicalizing the patients' needs within the organization. There is a lack of analysis on whether the work that the NPs do at Grove's can be considered primary care. In the beginning of the book, it is stated that the NP's sole responsibility is to provide primary care. When dealing with a population as the author puts it

NPs address issues arising from ageing, illness, poverty, people living with poor health and limited economic resources', does this fall within primary care?

In two different sections in the book, the author states that

At the Grove, clinical work transformed local, organizational understandings of what kinds of problems counted as medical problems... The responses of the NPs reshaped their expectations about what kinds of problem could be solved in the medical encounter... The contraction of social work was not just a matter of dollars and cents; it was embedded in the organizing logic of a health care organization. The Grove's organizational logics remained explicitly medical, despite its mission of comprehensive care. This logic made nursing's location of expertise more compelling than that of social work.

And yet the book does not engage adequately on the discussion and analysis of the Grove's organizational influence and limitations on what the NPs are and become.

To the author, for patients as well as staff, the logic of medical necessity created geographies of urgency. As long as patients appeared in the clinic, a wide range of problems were triaged and treated as potential emergencies. The author mentions the varied and wide range of problems the NPs grapple with at Grove's but does not delve into detail on the functional needs, *vis a vis* care/professional needs of both the patients and the NPs.

When NPs reconstitute a broad array of problems as clinic problems, they are pressed into the service of performing invisible work for their employer, but they are also part of a set of processes that render invisible the inaction of the state. The individualized interventions that come out of the clinic cannot address the systemic features of social inequalities. These clearly defines the complexity and contradictions of organizational work and further points to the limitations of the author in employing critical lenses using ethnographic perspectives in adequately addressing complex issues of analysis.

Jecinta Okumu

Doctor in medical sociology
Uppsala University

References

- Blomberg-Kroll, H. et al., (2015) "Job Stress among Social Workers: Determinants and Attitude Effects in the Nordic Countries", *British Journal of Social Work* 45 (7):2089–2105. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu038>
- Negrin, K. A. et al., (2022) "The experiences of nurse educators in establishing teaching practice in the care of older persons: A focused ethnography study", *Journal of Professional Nursing* 40: 1–12.
- Wilmoth, J.M. & Ferraro, K.F (2007) *Gerontology: Perspectives and Issues*. 3rd edition. Springer.
- Gray-Miceli, D et al., (2014) "Improving the quality of Geriatric nursing care: enduring outcomes from Geriatric Nursing education consortium", *Journal of Professional Nursing* 30 (6):447–455.
- Wold, G. (2012) *Basic Geriatric Nursing*, 5th edition. Elsevier.
- Conrad, P. (2007) *The medicalization of society: On the transformation of human conditions into treatable disorders*. Johns Hopkins University Press.
- Freidson, E. (1986) *Professional powers; A study of the institutionalization of formal knowledge*. University of Chicago press.

Sociologins samtid och framtid, en personlig betraktelse

NÄR DENNA TEXT skrivs har det redan hunnit gå två och en halv månad sedan Sociologidagarna i Göteborg 2024. Det var lyckade dagar med mycket stor uppslutning (över 400 deltagare), många välbesökta arbetsgrupper och två inspirerande huvudanföranden av Fataneh Farahani (SU) och Paul Gilroy (UCL). Liksom i Uppsala 2022 arrangerades en arbetsgrupp för sociologilärare på gymnasiet, en ny grupp sociologer som vi är måna om från förbundets sida. Pris för bästa avhandling delades ut till Josefin Persdotter (GU) Även Torgny Segerstedts pris för de bästa artiklarna i *Sociologisk Forskning* delades ut: det gick till Jayeon Lee och Roberto Scaramuzzino för 2022 och till Mikael Linnell för 2023.

Enligt beslut som fattats av den nyvalda styrelsen ombeds arrangören (Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet) att skriva en kort rapport från konferensen med fokus på höjdpunkterna som vi kan publicera på förbundets hemsida. Den första rapporten kommer förhoppningsvis inom kort, men vi har alltså tänkt oss detta som ett återkommande inslag efter Sociologidagarna. På så vis vill vi skapa en minnesbank över gångna konferenser som kan ge inspiration inför framtida Sociologidagar.

Sveriges sociologer verkar ha större behov än på länge av att mötas och gnugga de kollektiva geniknölarna inom sina respektive områden, och det framstår som följdriktigt att vår avgående ordförande Åsa Lundqvists tal på Sociologidagarna (publicerat i *Sociologisk Forskning* 60:1) var av en annan och allvarligare karaktär än det sedvanligt lättsamma. Åsa uppmärksammade i sitt tal de internationella sociologförbundens såväl som det svenska förbundets ambition att ”främja den fria sociologins utveckling” och påpekade att detta kan ses som en högt ställd ambition i ljuset av samtida hot just mot den fria sociologin.

I allt fler länder i Europa och på andra kontinenter bedriver såväl konservativ-högerextrema regeringar som mitten-vänster-regeringar som påverkats av de nya politiska tongångarna en aggressiv politik mot samhällsvetenskap och humaniora. Sociologin, som står för en kritisk analys av makt, status och ojämlikhet, befinner sig i allra högsta grad i skottgluggen. Vi kan till exempel se hur den danska sociologiska forskning som rör migration och rasism, genus och jämställdhet, kultursociologi och sociala rörelser har utsatts för långsam kvävning, och detsamma har skett i Polen och Ungern. Sverige är inget undantag. Vår förment liberale utbildningsministers lust till ökat inflytande över sammansättningen av universitetens styrelser, hans utredning om sammanslagning och centralisering av statligt finansierade forskningsråd, hans utfall

mot utbudet av fristående kurser och distanskurser och hans korståg mot ”wokeism och cancelkultur inom akademien” bör ses i det ljuset.¹

I styrelsen har vi initierat en diskussion om vad förbundet kan och bör göra för att möta dessa och andra hot och utmaningar. Ett problem är naturligtvis att vårt arbete är ideellt och utförs på vår så kallade fritid eller på vår forskningstid i tjänst. Sveriges sociologförbunds styrka ligger därmed inte bara i styrelsens utan också i medlemmarnas vilja och förmåga att engagera sig. Styrelsen har en hemsida och en Facebooksida, och vi är öppna för idéer och initiativ.

Nu över till en mer personlig betraktelse över vår samtid och framtid. Sociologidagarnas tema 2024 var ”Övergång eller undergång”. Vi befinner oss i vad som förefaller vara de multipla krisernas tid, präglad av social förändring, politisk extremism, kollektiv vrede, nostalgi, klimatångest, hopplöshet och förvirring. För den generation sociologer som började på universitetet under tidigt 90-tal är det intressant och oroande. Intressant för att social förändring och omvälvande ”övergångar” varit givna föremål för sociologisk teori och forskning alltsedan deras tidigaste företrädare Auguste Comte och Harriet Martineau. Oroande för att samtiden ser annorlunda ut i dag. Comte och Martineau var fyllda av tillförsikt och positiva förväntningar, övertygade om att historien rörde sig mot ständigt mer upplysta, rättvisa och jämlika samhällen. I dag lever vi med en gryende insikt om att världskrigen, fascismen och nazismen inte bara var en ovanligt stor tjälrop på modernitetens väg, eller ens en inneboende dimension av den moderna byråkratins instrumentella rationalitet. Framtiden är i nuläget ytterst osäker.

Vi som var doktorander under postmodernismens intåg i akademien och ägnade vår kraft åt att kritisera hyckleriet och det vita manliga medelklassperspektivet bakom upplysningsförnuftet och den politiska liberalismens kvävande konsensus kanske till och med känner vemod i dag. För var hittar vi verktyg för att förstå samtidens krökning mot den tidigmoderna demokratins kramper, återkomsten för vulgärmaskulin konfliktlösning som politisk norm, bakslagen mot mångfald och jämställdhet, de fria fantasierna, skrockets och vidskeplighetens spridning på sociala medier? Trots kritisk blick på idén om historisk linjär progression och insikt om den kapitalistiska tillväxtekonominns inneboende destruktiva logik, så är tendenserna i samtiden förbluffande. Förbluffelse betecknar här upplevelsen av en mycket snabb och mycket oväntad förändring till det sämre.

---

1 När resultatet av den utredning som tillsattes av utbildningsminister Mats Persson (L) nyligen lades fram av UKÄ visades att wokeism och cancelkultur identifierades som ett hot av 1 procent av de tillfrågade forskarna. Ungefär 10 procent menade att homogenitet, likriktning och konformism var ett problem, medan 30 procent såg politisk styrning som det största problemet (UKÄ:s rapport <https://www.uka.se/download/18.427c7de418f38533f7357/1715751054520/Akademisk%20frihet%20i%20Sverige.pdf>, se även ledartexten ”Utbildningsministerns egen utredning visar att han har fel om ’wokeismen’”, DN 19/5). I en intervju om rapporten i SvD:s podd ”Ledarredaktionen” den 16 maj framhärddade Mats Persson, trots detta, att cancelkultur och liknande är det största hotet mot den akademiska friheten – och att det var större än han befarat – med tanke på vad UKÄ:s utredning visat.

I skrivande stund befinner jag mig i Skottland, i Edinburgh, och på en utflykt överraskades jag med ett besök på The Library of Innerpeffray. Detta lilla upplysningsbibliotek anlades på 1600-talet i ett kapell vid en flod där det en gång fanns en bro och en allfarväg. Nu ligger det mitt i (ett oerhört vackert) ingenstans men är fortfarande öppet, förvaltad av den 32:e bibliotekarien i ordningen. I biblioteket kan man bland annat bläddra i (men inte längre låna) läderinbundna utgåvor från 1700-talet av Newtons *Principia* eller Homeros *Iliaden* och *Odysséen*, kompletta med analyser och tolkningar samt utförliga diskussioner av den episka diktningens betydelse. Biblioteket i Innerpeffray var Skottlands och sedermera Storbritanniens första biblioteket med gratis utlåning, och förbipasserande kunde kvittera ut en bok och låna den i tre månader. The Library of Innerpeffray är ett monument över upplysningens orubbliga hängivenhet för kultur och vetenskap, en ö av kunskap mitt i dåtidens hav av kriser och galna ledare.

Det slår mig att man borde skapa ett lika skenbart anspråkslöst sociologibibliotek, mitt i ingenstans, som kanske en dag blir ett färdmål för de kunskapstörstande. En fröbank över den sociologiska kunskapen och fantasin.

Åsa Wettergren

Ordförande Sveriges Sociologförbund

Anvisningar för författare

Sociologisk Forskning accepterar vetenskapliga artiklar för eventuell publicering på svenska, engelska, danska eller norska. Tidskriften tillämpar anonymiserad kollegial granskning (double blind peer review), vilket innebär att artiklar som publiceras i Sociologisk Forskning är granskade av minst två andra forskare utanför tidskriftens redaktion. Sociologisk Forskning accepterar endast texter som inte tidigare publicerats och avvisar manuskript som samtidigt erbjudits annan tidskrift eller förlag. Inga avgifter tas ut för publicering i Sociologisk Forskning.

Artiklar

1. För bedömning accepteras endast kompletta manuskript. Redaktionen accepterar inte synopsis, utkast till artiklar eller i övrigt ofärdiga manuskript.
2. Manuskriptets författare ska följa Sociologiförbundets riktlinjer för samförfattande.
3. Manuskript registreras via Sociologisk Forsknings hemsida.
4. Manuskriptet ska vara skrivet i MS-Word med dubbelt radavstånd och försett med goda marginaler. Nytt stycke görs med radbrytning. Manuskriptets omfång ska vara minst 4 000 ord och högst 10 000 ord, inklusive abstract/sammanfattning. Redaktionen tar endast emot manuskript via hemsidan.
5. Författare ska inte anges i manuskriptet. På manuskriptets första sida anges endast titel och antal ord.
6. En sammanfattning (abstract) om maximalt 175 ord, samt fem nyckelord ska bifogas.
7. En kort författarpresentation på ca 50 ord ska bifogas. Ange även din titel, vetenskapliga hemvist, samt postadress.
8. Eventuella noter placeras som fotnoter i manuskriptet. Slutnoter ska inte användas.
9. Tabeller, figurer och bilder ska både inkluderas i manuskriptet samt laddas upp i separata filer i sitt ursprungliga filformat.
10. Undvik förkortningar i den löpande texten. Eventuella förkortningar skrivs med punkt ("t. ex.", "m.fl.").
11. Vid användning av akronymer för organisationer, institutioner eller dylikt, skriv ut den oförkortade lydelsen första gången akronymen används i texten.
12. Vetenskapliga termer och begrepp bör i första hand översättas, till vedertagen svensk översättning.
13. Litteraturhänvisningar i löpande text görs enligt följande: (Sontag 1977:35) alternativt Sontag (1977:35). Vid flera refererade verk inom samma parentes, skriv: (Sontag 1977:35; Pilgrim & Rogers 1993:25). För litteraturhänvisningar till verk med fler än tre författare, skriv: (della Porta, Hänninen, Siisiäinen m.fl. 2015:79). För litteraturhänvisningar i vilka flera verk av samma författare anges, skriv: (Merton 1949, 1973, 1976).
14. För alla referenser i referenslistan för vilka det finns ett DOI-nummer registrerat, ska det numret anges i referensen (i den form som anges i exemplet för tidskriftsartiklar nedan).

Referenserna i referenslistan utformas på följande sätt

Bok: Durkheim, É. (2005[1897]) *Suicide. A study in sociology*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203994320>

Artikel: Haavio-Mannila, E., J.P. Roos & O. Kontula (1996) "Repression, revolution and ambivalence. The sexual life of three generations", *Acta Sociologica* 39 (4):409–430. <https://doi.org/10.1177/000169939603900403>

Kapitel i bok: Dryler, H. (1994) "Etablering av nya högskolor. Ett medel för minskad snedrekrytering?", 285–308 i R. Erikson & J.O. Jonsson (red.) *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlsson.

Recensioner

Recensioner av sociologiska avhandlingar och annan relevant litteratur (inklusive kurslitteratur) välkomnas och bedöms av redaktionen. En recension ska vara minst 700 ord och högst 1 500 ord. En recensionsessä, det vill säga en recension där två eller fler böcker behandlas, ska vara högst 2 500 ord. Recensioner laddas upp via Sociologisk Forsknings hemsida.

Debatt och kommentarer

Debattinlägg ska vara högst 3 000 ord. Kommentarer till texter publicerade i tidskriften ska vara högst 1 000 ord och skickas till redaktionen senast 30 dagar efter det att texten publicerats. Författaren till den text som kommenteras ges alltid utrymme att svara på kommentarer. Debattinlägg och kommentarer laddas upp via Sociologisk Forsknings hemsida.

Redaktörerna har ordet: Sociologiska grundvärderingar
Christian Ståhl och Marcus Persson

”Varje timme i bassängen räknas”
Erik Hansson

Inkluderingens banor
Magnus, Dahlstedt, Sabine Gruber och Maria Rydell

**And now everything is supposed to be normal again
– just like that!?**
Anna Nørholm Lundin

Från förälskelse till beständig kärlek
Fredrik Sandberg

Recensioner

**Sociologförbundet har ordet: Sociologins samtid och framtid,
en personlig betraktelse**
Åsa Lundqvist

Sveriges Sociologförbund
Swedish Sociological Association

www.sociologiskforskning.se